

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.545>

<https://orcid.org/0000-0002-3300-5890>

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Dovilė Grigienė

Vyriškumo sąsajos su suicidiškumu

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
Psichologija (S 006)

VILNIUS 2023

Disertacija rengta 2015–2023 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė – prof. habil. dr. Danutė Gailienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija, S 006).

<https://doi.org/10.15388/vu.thesis.545>

<https://orcid.org/0000-0002-3300-5890>

VILNIUS UNIVERSITY

Dovilė Grigienė

Association between suicidality and masculinity

DOCTORAL DISSERTATION

Social science,
Psychology (S 006)

VILNIUS 2023

The dissertation was prepared between 2015 and 2023 at Vilnius University.

Academic supervisor – Prof. Habil. Dr. Danutė Gailienė
(Vilnius University, Social Science, Psychology, S 006).

SUTRUMPINIMAI

Konfliktas – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje, įvertintas *Lyčių vaidmenų konflikto skalės trumpąja versija* (Wester et al., 2012).

Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, įvertintos *Socialinių vaidmenų klausimyno tradicinių lyčių vaidmenų subskale* (Baber & Tucker, 2006).

Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas, įvertintas *Hoffman lyties tapatumo skale* (Hoffman et al., 2000).

Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas („Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktai), įvertinti *Socialinio palyginimo skale* (Allan & Gilbert, 1995).

Sav. rizika – savižudybės rizika, įvertinta *Savižudiško elgesio klausimynu (peržiūrėtu)* (Osman et al., 2001).

Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas, įvertinti *Lyčių vaidmenų konflikto skalės trumpąja versija* (Wester et al., 2012).

Statusas – socialinis statusas („Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktas), įvertintas *Socialinio palyginimo skale* (Allan & Gilbert, 1995).

Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais, įvertintas *Lyčių vaidmenų konflikto skalės trumpąja versija* (Wester et al., 2012).

Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas, įvertintas *Lyčių vaidmenų konflikto skalės trumpąja versija* (Wester et al., 2012).

Tapatumas – vyriškasis tapatumas, įvertintas *Hoffman lyties tapatumo skale* (Hoffman et al., 2000).

Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas („Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktas), įvertintas *Trumpa žlugimo ir spąstų jausmo skale* (Griffiths et al., 2015).

TURINYS

1. ĮVADAS	8
1.1. Vyrų savižudybių problema	8
1.1.1. Vyrų savižudybių paplitimas	8
1.1.2. Vyrų savižudybių tyrimai Lietuvoje	11
1.1.3. Vyrų savižudybių prevencijos specifika	12
1.2. Savižudybės samprata	15
1.2.1. <i>Savižudybės</i> sąvoka.....	15
1.2.2. „Skausmo šauksmo“ teorija	17
1.3. Kas yra vyriškumas?	21
1.3.1. Vyriškumo sampratos raida	21
1.3.2. Lyčių vaidmenų konfliktas	25
1.3.3. Vyriškumas kaip savęs sampratos dalis	26
1.3.4. Apibendrinimas	29
1.4. Vyrų savižudybių ir vyriškumo sąsajos	30
1.5. Tyrimo problema, mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė.....	33
1.6. Analizuojami konstruktai	35
1.7. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	38
2. TYRIMO METODOLOGIJA	39
2.1. Tyrimo dalyviai.....	39
2.2. Tyrimo instrumentai.....	40
2.3. Tyrimo eiga.....	46
2.4. Duomenų analizė.....	47
3. REZULTATAI.....	50
3.1. Aprašomoji statistika.....	50
3.2. Vyriškumo ir suicidiškumo sąsajos	51
3.3. Vyriškumo ir suicidiškumo sąsajos „Skausmo šauksmo“ teorijos kontekste	57
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	75

4.1. Tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis ir suicidiškumas	75
4.2. Vyriskas tapatumas ir suicidiškumas	77
4.3. Savo vyriškumo priėmimas ir suicidiškumas	80
4.4. Praktinės rekomendacijos	82
4.5. Tyrimo ribotumas ir ateities tyrimų gairės	85
IŠVADOS	87
LITERATŪROS SĄRAŠAS	88
PRIEDAI	106
SANTRAUKA	108
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS	109

1. ĮVADAS

1.1. Vyrų savižudybių problema

1.1.1. Vyrų savižudybių paplitimas

Suicidologijoje savižudiško elgesio lyčių skirtumai pradėti nagrinėti XIX a. Vienas iš suicidologijos pradininkų – Émile Durkheimas (1858–1917) – žymiajame veikale „Savižudybė“ jau teigė, kad vyrų nusižudo gerokai daugiau negu moterų. É. Durkheimas vienas iš pirmųjų pradėjo taikyti šiuolaikinius sociologinius duomenų analizės metodus ir sistemiškai analizuoti savižudybes (Bille-Brahe, 2000). Analizuodamas vyrų ir moterų savižudybių rodiklius, tyrėjas siekė paaiškinti, kodėl vyrų nusižudo daugiau. É. Durkheimo (1930/2002) teigimu, lyčių skirtumas yra „tiesiog todėl, kad jos [moters] palyginti kur kas mažiau dalyvauja bendruomenės gyvenime ir užtat mažiau jaučia jo poveikį – nesvarbu, gerą ar blogą“ (p. 283).

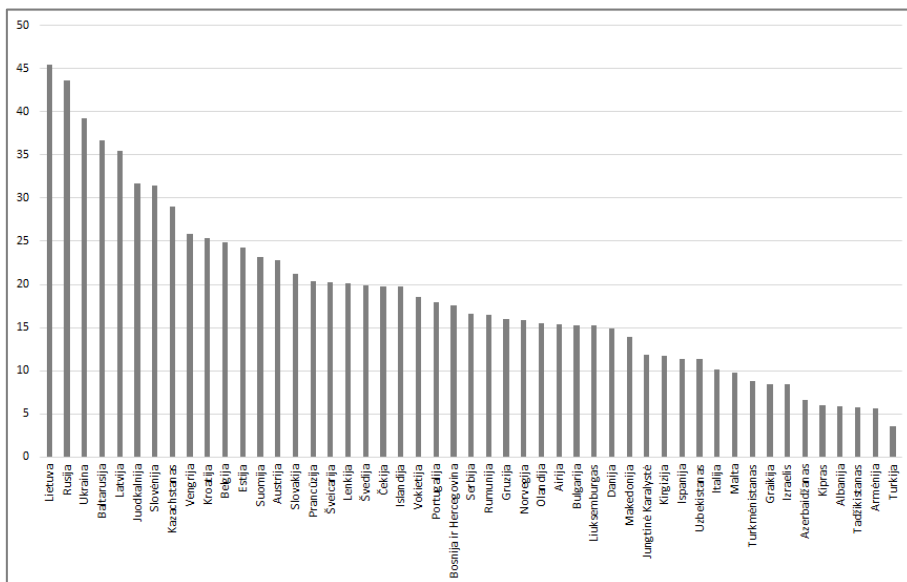
Vertinant šių dienų savižudybių statistiką matyti, kad vyrų savižudybių rodikliai išlieka aukštesni negu moterų. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) (2021a) duomenimis, globaliai vyrų savižudybių rodiklis yra 2,3 karto didesnis negu moterų. Vis dėlto skirtingose valstybėse ar regionuose lyčių rodiklių atotrūkis nėra vienodas. Pavyzdžiui, Lenkijoje 2019 m. vyrų savižudybių rodiklis buvo 6,48 karto didesnis negu moterų, bet šis atotrūkis ryškus dėl itin žemo moterų savižudybių rodiklio (moterų – 3,1, vyrų – 20,1)¹. Panašus atotrūkis matyti Moldovoje, Slovakijoje, Ukrainoje. Lietuvoje 2019 m. vyrų savižudybių rodiklis buvo 6 kartus didesnis negu moterų (vyrų – 43,10, moterų – 7,18)². Mažas savižudybių rodiklių skirtumas tarp lyčių pastebimas Indijoje (2019 m. vyrų – 14,6, moterų – 11,1), Afganistane (2019 m. vyrų – 4,6, moterų – 3,6), Kinijoje (2019 m. vyrų – 9,8, moterų – 6,2)¹. Vis dėlto beveik visose pasaulio valstybėse vyrų nusižudo daugiau negu moterų.

2019 m. vyrų savižudybių rodikliai didesni negu Lietuvoje nustatyti tik Lesote (Pietų Afrika), Gajanoje (Pietų Amerika), Esvatinyje (Pietų Afrika) ir Kiribatyje (Okeanija)¹. 2019 m. Lietuvoje nusižudė 539 vyrai (šis skaičius atitinka 43,10 atvejų, tenkančių 100 000 gyventojų)². Europoje vidutinis visų valstybių vyrų savižudybių rodiklis yra 17,1 (PSO, 2021a). Iš visų Europos valstybių žemiausias vyrų savižudybių rodiklis yra Turkijoje (3,6),

¹ „The World Bank“ duomenys. Prieiga per internetą:
<https://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.SUIC.MA.P5?view=chart>

² Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą:
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R0275#/>

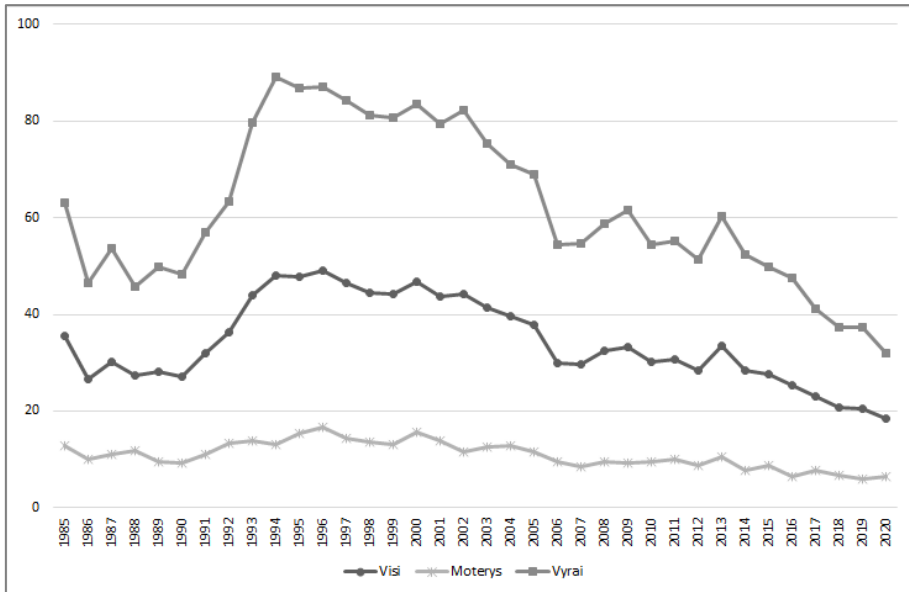
didžiausias – Lietuvoje (2019 m. duomenimis³). 1 pav. pateikti visų Europos valstybių vyrų savižudybių rodikliai.

1 pav. Vyrų savižudybių rodikliai Europos valstybėse, 2019 m.³

Iš 1 pav. matyti, kad yra ne viena valstybė, kurioje vyrų savižudybių rodikliai aukšti. Pavyzdžiui, Rusija (43,6), Ukraina (39,2), Baltarusija (36,7), Latvija (35,5). Pastaraisiais metais Lietuvoje vyrų savižudybių rodikliai žemėja. Palyginti su 1994 m., kai vyrų savižudybių rodiklis Lietuvoje siekė net 81,9 atvejų 100 tūkst. gyventojų, 2021 m. minėtas rodiklis buvo daugiau negu dvigubai žemesnis – 33,6 (Higienos institutas, 2022). Išsamesnė Lietuvos vyrų savižudybių rodiklių kaita pateikiama 2 pav.

³ „The World Bank“ duomenys. Prieiga per internetą: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.SUIC.MA.P5?view=chart>

2 pav. Savižudybių rodiklių kaita Lietuvoje 1985–2020 m.⁴

Kaip matyti iš 2 pav., vyrų savižudybių rodiklių kreivė nuo 1990 m. nuosekliai kilo aukštyn, kol 1994 m. pasiekė aukščiausią tašką. Itin aukštas rodiklis išliko iki 2002 m. Vėliau, nors ir esant ryškių svyravimų, rodiklis leidosi žemyn. Pastaraisiais metais galima įžvelgti gana pozityvių tendencijų.

Žvelgiant į dar ankstesnius laikus, tarpukariu Lietuvoje vyrų savižudybių rodiklis svyravo nuo 10 iki 14 atvejų 100 tūkst. gyventojų, tačiau, karui pasibaigus, nuosekliai kilo į viršų, kol 1980 m. pasiekė 62,8. Iki 1986 m. šis rodiklis išliko gana stabilus, vėliau po truputį ėmė mažėti (Domanskienė ir Gailienė, 1992). Per 50 sovietų okupacijos metų vyrų savižudybių Lietuvoje padaugėjo 6 kartus. D. Gailienės (2015) teigimu, vyrai smarkiai nukentėjo nuo okupacinio režimo, nes komunistinė santvarka suardė vyro vaidmenį šeimoje ir visuomenėje: atimama privati nuosavybė, žmonės verčiami eiti į kolektyvinius ūkius, panaikintos bet kokios ekonominės, kultūrinės ar politinės iniciatyvos, nelieka neformalių bendruomenių, gyvenimo vertybių sampratą diktuoja režimas. Be to, didelė dalis vyrų, atstovaujančių pažangiai ir išsilavinusiai visuomenės daliai (stambieji ūkininkai, mokytojai, kunigai, politinių ir visuomeninių organizacijų nariai ir kt.), ištremiami ar prisijungia prie partizanų pasipriešinimo.

Politinių ir socialinių pokyčių visuomenėje sąsajos su vyrų savižudybių rodikliais matyti ir vėliau. 1986–1991 m. vyrų savižudybių rodiklis Lietuvoje

⁴ Pasaulio sveikatos organizacijos duomenys. Prieiga per internetą: <https://gateway.euro.who.int/en/hfa-explorer/>

svyravo nuo 42 iki 52, t. y. sumažėjo apie 24 proc., palyginti su ankstesniu dešimtmečiu. Minėtu laikotarpiu prasidėjo Sovietų Sąjungos reforma – *perestroika*, kuri praplėtė žodžio laisvę. Atskiros Sovietų Sąjungai priklausiusios respublikos įgijo daugiau politinių teisių, buvo paleidžiami politiniai kaliniai ir disidentai, įteisinta privati (iš pradžių – kooperacinė) nuosavybė, organizuoti mitingai ir kiti tautiniai judėjimai (Venclova, 2019). Pakitusi atmosfera visuomenėje neišvengiamai turėjo įtakos žmonių nuotaikoms. Kaip teigia Durkheimas (1930/2002), „visuomenės dvasinė sankloda – štai kas kiekvienu momentu apibrėžia savanoriškų mirčių kontingentą“ (p. 283). Įdomu tai, kad *perestroikos* metais moterų savižudybių rodikliai, skirtingai negu vyrų, išliko beveik nepakitę: 1978–1990 m. svyravo nuo 9,7 iki 13,1 100 tūkst. gyventojų (Domanskienė ir Gailienė, 1992).

1991 m. pastebimas vyrų savižudybių rodiklio didėjimas. Kaip jau minėta, tai tęsėsi iki 1994 m., kai pasiekiamas aukščiausias taškas – 81,9 atvejų 100 tūkst. gyventojų. Palyginti su *perestroikos* laikais, šis rodiklis beveik dvigubai didesnis. Nepriklausomybės atkūrimas Lietuvoje buvo ir galimybė, ir iššūkis, nes teko iš naujo kloti valstybės pamatus ir kurti savo tapatumą. Daugelyje posovietinių šalių nepriklausomybė priimta entuziastingai, tačiau dalis visuomenės patyrė ir *perėjimo skausmų* (angl. *pains of transition*): nedarbą, infliaciją, statuso praradimą, korupciją (Sztompka, 2004; Gailienė, 2015). Remiantis jau aptartais savižudybių rodikliais, galima teigti, kad sudėtingas pereinamasis laikotarpis tęsėsi iki pat 2003 m., kol savižudybių rodiklių kreivė pradėjo mažėti.

1.1.2. Vyrų savižudybių tyrimai Lietuvoje

Lietuva išsiskiria itin aukštu vyrų savižudybių rodikliu, tačiau šios tematikos tyrimų nėra daug. 2016 m. duomenimis, didžiausias savižudybių rodiklis būdingas vyrams, kuriems daugiau negu 55 m., tačiau visose amžiaus grupėse rodiklis yra gerokai didesnis negu Europos Sąjungos vidurkis (Comunale, 2020). Kitas demografinis rodiklis, aktualus Lietuvos vyrų savižudybių kontekste, – gyvenamoji vieta. Manoma, kad kultūrinės traumos, sukeltos Sovietų Sąjungos okupacijos, ypač paveikė kaimo ir mažesnių miestų gyventojus (Gailienė, 2015).

D. Jasilionis ir bendraautoriai (2020) nustatė, kad Lietuvoje vyrams, gyvenantiems mažuose miestuose (gyventojų skaičius – iki 50 tūkst.), būdinga 1,8 karto didesnė savižudybės rizika, o gyvenantiems kaimo vietovėse – 2,6 karto. Be to, tyrimas parodė, kad didelė savižudybės rizika vyrams išlieka net ir išsikėlus iš regiono gyventi į didmiestį. Tai reiškia, kad sociokultūrinė aplinka, vyraujanti regione, palieka gana gilų pėdsaką asmens

raidoje. Atkreiptinas dėmesys, kad vyrų savižudybių prevencijos priemonės turėtų būti orientuotos į regionų ekonominės padėties, švietimo sistemos ir kitų socialinių sąlygų gerinimą.

Atlikti tyrimai taip pat nustatė, kad vyrų savižudybės Lietuvoje turi sąsają su bedarbyste (Comunale, 2020), alkoholio vartojimu (Lange et al., 2021; Liaugaudaitė et al., 2020), šeimine padėtimi ir išsilavinimu (Jasilionis et al., 2020), potrauminio streso sutrikimo simptomatika (Grigienė ir kt., 2015). V. Liaugaudaitės ir kt. (2020) teigimu, vyrai dažniau negu moterys prieš nusižudydami patiria tarpasmeninių stresorių, konfliktų šeimoje, turi problemų darbe ir finansinių sunkumų. Nustatyta, kad vyrai, kuriems kyla minčių apie savižudybę, vaikystėje rečiau patyrė artimą ir šiltą santykį su tėvu (Grigienė ir kt., 2015).

Aptartų negausių tyrimų apžvalga formuoja vaizdą, kad didžiausią savižudybės rizikos grėsmę patiria vyrai, vyresni negu 55 m., gyvenantys kaime ar mažame mieste, turintys bedarbystės, finansinių problemų, žalingai vartojantys alkoholį, patyrę trauminių įvykių, dėl kurių stipriai išgyvena. Taip pat šie vyrai išgyvena tarpasmeninių santykių sunkumus, yra mažiau patyrę artimą, betarpišką santykį su tėvu.

Vis dėlto šis suicidiško vyro paveikslas problemą nusako gana simplifikuotai. Pirmiausia, taip formuojamas stereotipinis vyro vaizdas, dėl kurio vyrų savižudybių problema gali būti vertinama šabloniškai ir laikantis prielaidos, kad tai visos galimos vyrų savižudybių priežastys. Svarbu suprasti, kad kiekvienas savižudybės atvejis yra individualus. Be to, aptartas vyro paveikslas sukurtas remiantis labai nedideliu mokslinių tyrimų kiekiu. Antra, tiek išskirtoje amžiaus grupėje, tiek kaimo vietovėse yra gana didelė vyrų įvairovė. Tikėtina, kad 55 m. ir 85 m. vyrų savižudybės procesas bus kiek kitoks. Kaime ar mažame mieste yra įvairių profesijų ir skirtingų socialinių padėčių vyrų, be to, ir turinčių skirtingus apsauginius veiksnius. Apsauginiai vyrų savižudybių veiksniai Lietuvoje itin mažai tirti. Vertinant visą Lietuvos vyrų populiaciją, galima teigti, kad savižudybių problema išlieka aktuali ir kitose amžiaus grupėse bei vyrų, gyvenančių didmiestyje, grupėje, taigi netikslinga išskirti tik vieną suicidiško vyro paveikslą.

1.1.3. Vyrų savižudybių prevencijos specifika

Kuriant vyrų savižudybių prevencijos veiklas, pirmiausia tikslinga vadovautis universaliais principais, kurie tinka visai visuomenei ar daugeliui tikslinių grupių. Tai gali būti: nusižudymo priemonių prieinamumo ribojimas; atsakingas savižudybių temos aprašymas žiniasklaidoje; socialinių ir emocijų reguliavimo įgūdžių lavinimas paauglystėje; ankstyvas savižudybės rizikos

identifikavimas, įvertinimas ir tęstinės pagalbos plėtojimas (PSO, 2021b). Tačiau mokslinėje literatūroje išskiriami ir specifiniai vyrų savižudybių prevencijos aspektai.

Viena iš savižudybių prevencijos krypčių – siekis kuo anksčiau pastebėti savižudybės riziką, kad būtų galima taikyti intervencijos priemonės (Hadlaczky et al., 2016). Viena iš minėtos prevencijos priemonių – profilaktinis savižudybės rizikos tikrinimas (angl. *screening*) asmenų, kuriems būdinga aukštesnė savižudybės rizika, grupėse, pavyzdžiui, senjorų (Oyama et al., 2008), asmenų, esančių įkalinimo įstaigose (Dezso et al., 2018) ir kt. Suicidiškumo tikrinimas gali būti ir platesnio pobūdžio, pavyzdžiui, gali būti tikrinami visi pacientai, atvykstantys į skubios medicininės pagalbos skyrių (Boudreaux et al., 2015) ar pas bendrosios praktikos gydytoją (Bajaj et al., 2008).

Tikslinga profilaktiškai tikrinti vyrų savižudybės riziką, ypač atsižvelgiant į tikslines grupes ar konkrečius atvejus: vyrams, žalingai vartojantiems alkoholį, kuriems pasireiškia depresijos simptomų, nerimas, agresijos protrūkių, patiriantiems neigiamų gyvenimo įvykių, tokių kaip skyrybos, darbo netektis, išėjimas į karinę tarnybą ar grįžimas iš jos namo, patekimas į įkalinimo įstaigą (Lemieux et al., 2014). Neretai klaidingai manoma, kad savižudybės rizika pasireiškia tik psichikos sutrikimų turintiems asmenims, todėl asmenys, kuriems diagnozė nenustatyta arba kurie nepatenka pas psichikos sveikatos specialistą, lieka nepastebėti. Psichikos sutrikimas – tik vienas iš savižudybės riziką didinančių veiksnių (Pridmore, 2015). Be to, tyrimai rodo, kad ne visiems asmenims, kuriems kyla minčių apie savižudybę ar kurie yra bandę nusižudyti, diagnozuotas psichikos sutrikimas (Nock et al., 2009). Taigi, vertinant vyrų savižudybės riziką bendrojoje populiacijoje, tikslinga apimti įvairias vyrų grupes, neakcentuojant psichikos sutrikimo diagnozės ar gydymosi psichikos sveikatos priežiūros įstaigoje.

Diagnozės klausimas svarbus, nes mokslininkai išskiria ir kitokią – vyrišką – depresiją. Pastebima, kad depresiški vyrai, palyginti su moterimis, dažniau patiria susierzinimą, pykčio protrūkių. Šiems vyrams būdingas hiperaktyvus elgesys, silpna impulsų kontrolė, jie dažniau žalingai vartoja alkoholį (Winkler et al., 2005). Mokslininkai svarsto, kad dėl labiau išreikštų eksternalizuotų simptomų vyrams rečiau pasireiškia tipiniai depresijos simptomai (anhedonija, liūdesys, kaltė), todėl dalis depresiškų vyrų lieka nepastebėti (Magovcevic & Addis, 2008; Rice et al., 2020). Vyriškai depresijai būdingas sunkių jausmų ir emocijų slopinimas bei nerodymas, padidėjęs narkotinių medžiagų ar alkoholio vartojimas kaip sunkių jausmų sumažinimo priemonė, pykčio ir agresijos raiška, orientuota į kitus,

psichosomatiniai simptomai ir rizikingas ar neatsargus elgesys (Rice et al., 2013).

Nėra iki galo aišku, ar šie specifiniai elgesio bruožai yra depresijos simptomai ar, galimai, įveikos būdai kovoti su emociniais sunkumais. Tyrimų duomenimis, eksternalizuoti simptomai stipriau išreikšti, jei vyras labiau pritaria tradicinėms vyriškumo normoms, todėl galima manyti, kad ši reakcija į sunkumus yra susiformavusi socializacijos proceso metu (Magovcevic & Addis, 2008). Be to, tyrimai atskleidžia ir tai, kad socialinis atsiribojimas, interesų praradimas, sutrikęs miegas ir nesirūpinimas savimi yra dažnesni vyrų depresiškos nuotaikos požymiai, negu agresija ar psichotropinių medžiagų vartojimas (Shand et al., 2015).

Nepaisant nevienareikšmiškų depresijos ir suicidiškumo sąsajų bei vyrų depresijos diagnozės sudėtingumo, galima manyti, kad vyras, išoriškai atrodantis piktas, suirzęs, žalingai vartojantis alkoholį, turintis įvairių nusiskundimų fizine sveikata, besielgiantis rizikingai ir nesaugiai, viduje išgyvena emocinius sunkumus, todėl tikslinga įvertinti jo savižudybės riziką. Antra vertus, minėtą elgesį gali lemti ne tik liūdesys ar emocinis skausmas, todėl klaidinga būtų apibendrinti, kad bet kurio vyro agresijos priežastis – tai, kad jis nelaimingas.

Kita savižudybių prevencijos kryptis – pagalbos galimybių plėtra asmenims, kuriems jau nustatyta tam tikro lygio savižudybės rizika. Jei vyrų savižudybių prevencija orientuota skatinti vyrus kreiptis pagalbos ir nepasilikti vieniems su iškilusiais sunkumais, tai pagalba turi atliepti vyrų poreikius arba, kitaip tariant, būti „vyrams draugiška“ (angl. *male friendly*) (Pirkis et al., 2021).

Z. E. Seidleris ir kt. (2018) atliko interviu su vyrais, dalyvavusiais psichoterapijos seansuose dėl depresijos, ir išskyrė, kas šiems vyrams buvo svarbu. Vyrai norėjo iš anksto žinoti, kas vyks susitikimų metu, ko galima iš šių susitikimų tikėtis, kiek kartų reikės susitikti. Svarbu, kad visi organizaciniai ir struktūriniai aspektai būtų aptarti kartu, laikantis lygiaverčio santykio. Dalis vyrų skeptiškai vertino neribotą ir nestruktūruotą kalbėjimą, jie norėjo į veiksmą ir į problemos sprendimą orientuotos pagalbos. Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai (Bieliauskienė, 2014) atskleidė panašius vyrų lūkesčius. Išsiaiškinta, kad vyrų ir moterų psichoterapijos patyrimas turi ne tik panašumų, bet ir skirtumų – vyrai buvo labiau linkę matyti psichoterapeutę kaip vedlę, padedančią suprasti psichikos pasaulį, ir akcentavo tikslą ar užduočių įveikimą, o ne psichoterapinį procesą.

Tyrimai rodo (Shand et al., 2015), kad vyrai, išgyvenantys sunkumus, geba atpažinti prastėjančią savo emocinę savijautą, taigi aplinkinių palaikymas ir parama yra labai svarbūs, kad nebūtų artėjama prie ketinimo

nusižudyti. F. L. Shand ir bendraautorių (2015) atlikto tyrimo duomenimis, 59 proc. tyrimo dalyvių – vyrų – nurodė, kad, jiems išgyvenant emocinius sunkumus, aplinkinių direktyvumas siūlant pagalbą buvo itin svarbus. Žinoma, kad proaktyvumas apskritai yra svarbus savižudybių prevencijoje (PSO, 2010). Žmogus, išgyvenantis savižudybės krizę, kuriai būdingas stiprus nusivylimas ir neviltingas, gali neieškoti pagalbos, nes netiki, kad tai gali padėti. Galima teigti, kad vyrams šis aspektas dar aktualesnis, nes jie kur kas rečiau negu moterys kreipiasi į psichikos sveikatos specialistus (Rimkevičienė, 2021). Didelėje neviltingoje atrasti motyvacijos kreiptis į psichiatrą ar psichologą gali būti iš tiesų labai sunku.

Ne viename iš tyrimų teigiama, kad vyro įsitraukimas į terapinį procesą yra didesnis, jeigu pagalba teikėjas mato asmenį individualizuotai, gilinaisi į jo biografiją, prisimena jo istoriją ir nevertina šio asmens tik kaip dar vieno kliento (Jordan et al., 2012; Grace et al., 2018; Seidler et al., 2018). Gali atrodyti, kad vyrai nėra linkę kalbėti apie savo problemas, tačiau specialistai pastebi, jog jeigu pavyksta įgyti vyro pasitikėjimą ir suteikti jam saugią erdvę atsiverti, pagalba įmanoma (Grace et al., 2018; Herron et al., 2020). Apibendrinant galima teigti, kad vyrų atsivėrimo ir dalijimosi problemomis klausimas susijęs su neformalios pagalbos prieinamumu, proaktyviu pagalbos siūlymu ir saugių erdvių kūrimu, o ne su stereotipu, kad vyrai apie vidinius išgyvenimus negeba kalbėti ir jie tokios pagalbos tiesiog nenori.

1.2. Savižudybės samprata

1.2.1. Savižudybės sąvoka

Jau nuo suicidologijos mokslo pradžios, kuri yra siejama su 1967 m. JAV Edwino Shneidmano inicijuotu pirmuoju suicidologijos mokslo žurnalu (Berman et al., 2021), buvo siekiama savižudišką elgesį suklasifikuoti į tam tikras kategorijas. B. Goodfellow ir bendraautoriai (2020) nurodo 19 skirtingų savižudiško elgesio klasifikacijų, 1968–2016 m. aprašytų mokslinėje literatūroje. Šios klasifikacijos ilgainiui tapo vis išsamesnės, t. y. apimančios vis platesnę savidestrukcinio elgesio įvairovę, ir praktiškesnės, pavyzdžiui, suteikiančios gaires savižudybės rizikai vertinti (Goodfellow et al., 2020). Vis dėlto iki šiol pasaulyje nėra vienos universalios suicidinio elgesio nomenklatūros ir klasifikacijos, todėl mokslininkai vartoja skirtingas sąvokas ir apibrėžimus (Silverman, 2016).

Savidestrukcinis elgesys yra gana plataus spektro. Savižudybė – tik viena iš galimų kategorijų. Neretai į savidestrukcinį elgesį žiūrima kaip į kontinuumą, atspindintį ir savižudybės riziką. Pirmiausia, kyla minčių apie

savižudybę, tada gali pasireikšti nepavojingas gyvybei savižudiškas elgesys ar tiesiog rizikingas elgesys, keliantis netiesioginį pavojų gyvybei, vėliau sudaromas savižudybės planas, po kurio eina bandymas nusižudyti, kurį žmogus gali išgyventi, bet gali ir mirti (Maris et al., 2000). Išskirtini ir kiti savidestrukcinio elgesio aspektai, nesiejami su nuoseklia suicidinės rizikos eiga: su savižudybe susijusi komunikacija, esanti ketinant nusižudyti ar kai nusižudyti neketinama; savižala, nesant ketinimo nusižudyti, galinti baigtis nestipriais susižalojimais arba stipriais ar net mirtiniais sužeidimais (Silverman et al., 2007). Vis dėlto savidestrukcinio elgesio klasifikacija ir savižudybės rizikos vertinimas nėra tapatūs, nors ir susiję. Šiandien manoma, kad savižudybės rizika turi būti vertinama teikiant pagalbą ir sudarant saugumo planą, o ne siekiant priskirti asmenį vienai ar kitai kategorijai (Jobes, 2019).

D. de Leo su kolegomis (2021) atliko tyrimą, kuriuo siekė išsiaiškinti labiausiai paplitusias savižudiško elgesio sąvokas. Tyrime dalyvavo specialistai iš 126 pasaulio valstybių, jų buvo prašoma nurodyti, kas yra *savižudybė*, *bandymas nusižudyti* ir *savižala*. Tyrimo rezultatai rodo ne tik bendrąsias sąvokų apibrėžimo tendencijas, bet ir tai, kad dalis specialistų tą patį reiškinį vadina skirtingai. Pavyzdžiui, prie klausimo, kaip vadinamas veiksmas, kai asmuo save žaloja, neturėdamas ketinimo mirti, ir išgyvena, apie 30 proc. tyrimo dalyvių, gyvenančių valstybėse, pasižyminčiomis aukštu gyventojų pajamų lygiu, pažymėjo „savižala“, 10 proc. – „bandymas nusižudyti“. Nors ir siekiama bendros savižudiško elgesio nomenklatūros, specialistai šį reiškinį traktuoja labai įvairiai.

Analizuojant savidestrukcinį elgesį, ne visada lengva įvertinti šio elgesio intenciją. Pirmiausia, kaip žinoma, savižudybei būdinga ambivalencija: žmogus nori mirti arba, tiksliau, nori ištrūkti iš nepakeliamos situacijos, tačiau kartu jis nori gyventi. Daugeliu atveju kas nors asmenį vis dar motyvuoja rinktis gyvenimą (Shneidman, 1996/2002). Antra, savidestrukcinio elgesio motyvai gali būti įvairūs, neretai vienu metu jie yra keli, pavyzdžiui, nematoma kitų išeičių ir (arba) siekiama sulaukti pagalbos, pranešti apie save (Hjelmeland et al., 2002). Atsižvelgdami į ketinimo numirti savižudybės procese sudėtingumą, D. de Leo ir kt. (2021) siūlo savižudybę apibrėžti kaip paties žmogaus inicijuotą ir atliktą veiksmą, kuris baigiasi mirtimi, tačiau to žmogaus ketinimas mirti gali būti miglotas, neaiškus, bet gali būti ir taip, kad žmogus suvokia savo veiksmus ir sąmoningai siekia mirties.

Savidestrukcinio elgesio klasifikacija gali pasitarnauti tyrimams, jei, siekiant tam tikro tyrimo tikslo, reikia apibrėžti tam tikrą elgesį (pavyzdžiui, siekiant įvertinti asmenų, kurie bando nusižudyti, ir asmenų, kurie save žaloja neketindami mirti, skirtumus). Svarbu nagrinėti ir veiksnius, susijusius su

didesne savižudybės rizika, tokiais atvejais gali būti vertinamas ne konkretus savižudiškas elgesys, o suicidiškumas arba, kitaip tariant, savižudybės rizika. Mūsų tyrime vartojama *suicidiškumo* sąvoka, t. y. savižudybės rizika, vertinama specialiu instrumentu.

1.2.2. „Skausmo šauksmo“ teorija

Pirmieji mėginimai moksliskai paaiškinti savižudybės reiškinių prasidėjo sociologijos moksle. Reikšmingiausias šio laikotarpio darbas – É. Durkheimio (1930/2002) studija „Savižudybė“, kurioje diskutuojama, kad savižudybė yra socialinė problema, o ne tik individualus žmogaus „pamišimas“. Jis padėjo pagrindus supratimui, kad savižudybės priežasčių turime ieškoti žmonių izoliacijoje, priespaudoje ir tam tikruose socialiniuose kontekstuose (O'Connor & Sheehy, 2000). Tik vėliau savižudybių nagrinėjimas prasidėjo ir psichologijos lauke, kuriame savižudiškas elgesys buvo aiškinamas per intrapsichinių procesų prizmę.

E. Shneidmanas (1973/1993) savižudišką elgesį pradėjo nagrinėti būtent kaip psichologas klinicistas. Jis įvedė *psichologinio skausmo* sąvoką, kuri iki šiol laikoma vienu iš esminių išgyvenimų savižudybės procese. Noras mirti yra siekis nutraukti psichologinį skausmą, nematant kitos išeities (Shneidman, 1996/2002), tai tarsi pagalbos šauksmas, nes nebėra kitų būdų išreikšti patiriamą vidinę kančią (Farberow & Shneidman, 1961). Vėliau šią idėją plėtojęs M. Williamsas (2001) savižudišką elgesį įvardijo kaip „skausmo šauksmą“ (angl. *cry of pain*). Kaip gyvūnas, pakliuvęs į spąstus, šaukia iš skausmo, taip ir žmogus imasi savižudiškų veiksmų, kai jaučiasi spąstuose ir taip išreiškia savo skausmą.

„Skausmo šauksmo“ teorija yra R. F. Baumeisterio (1990) sampratos apie suicidinį elgesį bei P. Gilberto ir S. Allano (1998) sampratos apie depresiją tęsimys (O'Connor, 2003). Aiškindamas suicidinį elgesį ir formuodamas „Skausmo šauksmo“ teoriją, J. M. Williamsas kartu su kolegomis (Pollock & Williams, 2001; Williams, 2001) siekė sujungti biologinį, socialinį ir psichologinį požiūrius į savižudybę (O'Connor, 2003). Tai viena iš šiuolaikinių savižudiško elgesio teorijų, tačiau išsiskiria tuo, kad apima skirtingas savižudiško elgesio aiškinimo plotmes: iškelia evoliucinį požiūrį, akcentuoja santykio su socialine aplinka svarbą, individo lygmeniu analizuoja emocijų, mąstymo ir savęs sampratos dimensijas.

R. F. Baumeisterio (1990) teigimu, savižudybė yra *pabėgimas nuo savęs* (angl. *suicide as escape from self*), nes žmogus mato save kaip „neadekvatų, nekompetentingą, nepatrauklų ar kaltą“ (p. 91). Toks negatyvus savęs matymas gali susiformuoti dėl sau keliamų ypač aukštų standartų ir

reikalavimų, kurie, esant neigiamiems gyvenimo įvykiams ar stresinėms situacijoms, gali didinti nusivylimą ir savęs kaltinimą (Baumeister, 1990). Itin neigiamas savęs suvokimas kelia sunkius jausmus, taigi savižudybė tampa būdu pabėgti nuo tų sunkių jausmų, sunaikinant save.

P. Gilbertas (1992), remdamasis evoliuciniu požiūriu, aprašė depresijos simptomatiką. Tyrėjo teigimu, socialinė padėtis – tai evoliuciškai suformuotas reiškinys, kurio pagrindinė funkcija – tvirtinti bendruomenės socialinę struktūrą. Be fizinių, yra ir socialinių pavojų, kurie dažniausiai išgyvenami kaip pavojus statusui, savo vaizdai, pasitikėjimui savimi. Kilus tokiam socialiniam pavojui, žmogus siekia turimus resursus (statusą ir kt.) apginti, išlaikyti. Depresinė būseną yra tarsi reakcija į pralaimėjimą, kai pažeidžiamas žmogaus statusas. Evoliuciškai depresijos funkcija yra taupyti jėgas ir neeskaluoti konflikto, kad būtų išsaugota kuo daugiau resursų.

J. M. Williamsas (2001) integruoja P. Gilberto (1992) sampratą apie depresiją į savižudybių teoriją ir teigia, kad neigiamas savęs vertinimas susiformuoja dėl neigiamo socialinio palyginimo, t. y. kai žmogus subjektyviai lygindamas save su kitais jaučiasi nevykęs, nenorimas ar bejėgis (Williams, 2001). Šią būseną J. M. Williamsas (2001) įvardija *žlugimo jausmu* (angl. *defeat*) – žmogus jaučiasi praradęs savo statusą, vertę, mano, kad yra prastesnis negu kiti. Savižudiškas elgesys gali pasireikšti, jei žmogus nebemato išeities ir galimybių savo vertę atkurti, kitaip tariant, *jaučiasi spąstuose* (angl. *entrapment*) (Williams, 2001).

J. M. Williamsas (2001), pasitelkdamas R. F. Baumeisterio (1990) požiūrį, teigia, kad žlugimo išgyvenimą stiprina ypač aukšti reikalavimai sau ir perfekcionizmas. Keliant minėtus reikalavimus, tikėtina, kad socialinis palyginimas greičiausiai kryptų į neigiamą pusę ir formuos neigiamą savęs vaizdą. Taip pat J. M. Williamsas ir L. R. Pollockas (2000) nagrinėjo mąstymo ypatumus, didinančius savižudybės riziką, pavyzdžiui, polinkis į kraštutinį mąstymą (juoda arba balta), per stipriai generalizuojanti autobiografinė atmintis, rigidiškumas ieškant problemų sprendimo. Be to, žlugimo ir spąstų jausmas gali būti tiek vidinis, kylantis iš žmogaus minčių ir jausmų, tiek išorinis, kylantis dėl aplinkoje vykstančių įvykių ir esamų situacijų (O'Connor & Kirtley, 2018). Tyrimai, nagrinėjantys „Skausmo šauksmo“ teoriją, atranda teorijos konstrukto ir psichopatologijos bei suicidiškumo sąsajų (Rasmussen et al., 2010; Taylor et al., 2011; Siddaway et al., 2015).

R. C. O'Connoras ir O. J. Kirtley (2018) „Skausmo šauksmo“ teoriją integruavo į *Integruotą motyvacinį-valios savižudiško elgesio modelį* (angl. *The integrated motivational-volitional model of suicidal behaviour*, IMV). Laikomasi požiūriu, kad žlugimas ir spąstai yra susiję su mintimis apie

savižudybę ir ketinimais nusižudyti, tačiau perėjimas prie savižudiškų veiksmų yra veikiamas jau kitų kintamųjų, pavyzdžiui, impulsyvumo, skausmo toleravimo lygio ir kt. Kuriant IMV modelį, buvo siekiama apimti ir integruoti kuo daugiau savižudiško elgesio teorijų ir apie šį elgesį turimų žinių, siekta sukurti kuo išsamesnį modelį, leidžiantį suprasti šį reiškinį (O'Connor, 2011). Taigi, galima teigti, kad šalia kitų sampratų ir teorijų, IMV modelyje „Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktai – žlugimo ir spąstų jausmas – laikytini centriniais žmogaus, turinčio minčių ar ketinimų nusižudyti, išgyvenimais (O'Connor & Kirtley, 2018). IMV modelis yra „Skausmo šauksmo“ teorijos tęsinys, tačiau jo netaikysime – modelis labiau tinka perėjimui nuo savižudiškų minčių prie veiksmų analizuoti, o mūsų tyrime analizuojamos vyriškumo ir savižudybės rizikos, ne bandymų nusižudyti sąsajos. Tai, kad IMV modelis yra „Skausmo šauksmo“ teorijos plėtinys ir plačiai taikomas suicidologijoje, rodo, jog ši teorija iki šiol yra viena iš pagrindinių savižudišką elgesį aiškinančių teorijų.

Kita plačiai taikoma šiuolaikinė teorija – *Psichologinė tarpasmeninė savižudiško elgesio teorija*, kurią sukūrė T. E. Joineris (2006), tačiau jos nepasirinkome, nes ji taip pat akcentuoja perėjimo prie savižudiškų veiksmų aiškinimą. Be to, ši teorija sulaukia kritikos dėl silpno pagrįstumo ir tinkamumo kitiems kultūriniais kontekstams (Canetto & Chen, 2020; Hjelmeland & Knizek, 2020). „Skausmo šauksmo“ teorija turi daug stipresnį teorinį pagrindą – ji remiasi ankstesniais teoriniais depresijos ir savidestrukcinio elgesio aiškinimais ir juos plėtoja.

„Skausmo šauksmo“ teorijos esminiai konstruktai – žlugimas ir spąstai – buvo formuojami remiantis socialinio palyginimo samprata. Nevykėlio, pralaimėjusio ar žlugsio žmogaus savijauta kyla lyginant save su kitais ir subjektyviai suvokiant savo padėtį grupėje (sociume) (Gilbert, 1992; Williams, 2001). Socialinis palyginimas yra procesas, su kuriuo žmogus neišvengiamai susiduria. Socialinio palyginimo teorijos pradininkas L. Festingeris (1954) teigė, kad kiekvienas žmogus turi savęs vertinimo varą, realizuojamą lyginant save su kitais. P. Gilbertas (1992) socialinį palyginimą traktavo kaip archetipinį žmonių gebėjimą, dėl kurio socialiniai įvykiai, socialiniai vertinimai ir įvairūs socialinio įsitvirtinimo būdai (pavyzdžiui, gebėjimai, patrauklumas) žmogui tampa aktualūs.

Kaip teigia L. Festingeris (1954), žmonės linkę lyginti save su tais, kurie yra panašaus pasiekimų lygio. Kitaip tariant, pradedantysis nelygina savęs su jau pažengusiais ir, atvirkščiai, – daugiau pasiekęs asmuo nelygina savęs su pradedančiaisiais. Socialinio palyginimo metu žmogus lygina savo nuomonę ir gebėjimus su kitų nuomonėmis ir gebėjimais, ypač kai nėra kito – objektyvesnio – savęs vertinimo būdo (Festinger, 1954). L. Festingerio (1954)

nuomone, pagrindinis socialinio palyginimo tikslas – kuo objektyviau įvertinti savo pasiekimus ar nuomonę. Kai nėra galimybės palyginti savęs su kitais, savo pasiekimų lūkesčiai yra nestabilūs, nes žmogus neturi atspirties taško, koks jo pasiektas rezultatas gali būti laikomas sėkme (Festinger, 1954). Tačiau vėlesni tyrimai parodė, kad žmonės gali taikyti skirtingas socialinio palyginimo strategijas priklausomai nuo lyginimo krypties: nukreiptas į viršų (angl. *upward social comparison*), kai žmogus lygina save su tam tikru atžvilgiu viršesniais asmenimis (pavyzdžiui, lyginami gebėjimai), ir nukreiptas į apačią (angl. *downward social comparison*), kai žmogus lygina save su tam tikru atžvilgiu prastesniais už save asmenimis (Aronson, 2009).

Vėlesni socialinio palyginimo tyrinėtojai praplėtė L. Festingerio (1954) teoriją. D. A. Thornton ir A. J. Arrowoodas (1966) įvedė dar vieną socialinio palyginimo motyvatorių – savo vertės didinimą (angl. *self-enhancement*). Žmogus, vertindamas gerąsias savo savybes ar gebėjimus, lygina save su to aspekto pavyzdžiu, t. y. žmogumi, kuris ypač pažengęs tuo atžvilgiu, ir taip lygiuodamasis tarsi stoja į tas pačias gretas, kuriose yra idealusis objektas. Nors lyginimas savęs su kitais, daugiau pasiekusiais, gali būti aukščiausių standartų orientyras (Aronson, 2009), vis tik savižudybių teorijose teigiama ir tyrimais patvirtinama, kad per aukšti standartai, keliami sau, gali stiprinti neigiamą savęs vaizdą ir kelti savižudiško elgesio grėsmę (Baumeister, 1990).

Kitas būdas didinti savo vertę, kurį aprašė K. L. Hakmiller (1966), yra lyginti save su prastesniais, t. y. didinti ar išlaikyti pasitikėjimą savimi įsivertinant, kad esi už tam tikrus asmenis geresnis. Pavyzdžiui, onkologine liga sergantys pacientai lygina save su kitais, prastesnės būklės pacientais ir taip geriau įvertina savo padėtį (Stanton et al., 1999). Taigi socialinis palyginimas gali būti ir įveikos strategija, ne tik siekis objektyviai įvertinti savo gebėjimus. Be to, šiuolaikinėje socialinio palyginimo sampratoje nurodoma, kad save su kitais galima lyginti ne tik atsižvelgiant į gebėjimus ar nuomonę, bet ir į emocijas, asmenybės bruožus, kitaip tariant – beveik bet kokį aspektą, kuris gali būti lyginamas (Suls & Wheeler, 2000). L. Festingerio (1954) teigimu, socialinis palyginimas yra ne tik tam, kad įvertintume save, – šis procesas atlieka ir ryšio su kitais, priklausymo grupei stiprinimo funkciją. Priklausymas grupei yra pamatinis evoliuciškai susiformavęs žmogaus poreikis, atliepiamas įvertinant ar išlaikant savo vertę, lyginant ją su kitais: tiek esančiais toje grupėje, kuriai žmogus jaučiasi priklausantis, tiek su kitos grupės asmenimis (Beach & Tesser, 2000).

Socialinis palyginimas gali vykti ir be konkretaus palyginimo objekto: žmonės gali lyginti save su, jų nuomone, vidutiniu ar normatyviniu standartu, kurį įsivaizduojamai atitinka dauguma kitų panašioje situacijoje esančių žmonių (Wood et al., 1985), arba su tam tikru visuomenėje vyraujančiu

stereotipu (Suls et al., 1991). Be to, jei žmogus jau turi neigiamą nuomonę apie save, jis greičiausiai bendraus su tokiais žmonėmis ir dalyvaus tokiose situacijose, kurios patvirtins būtent šią iš anksto turimą neigiamą savęs vaizdą (Beach & Tesser, 2000). Socialinio palyginimo procese aktualus ir tapatumas: jei kitas žmogus yra geresnis tam tikru aspektu, kuris reikšmingas tapatumui, tai kels daugiau neigiamų emocijų, bet jei lyginimo aspektas nėra susijęs su tapatumu, tai nekels stiprių išgyvenimų arba net gali suteikti pasididžiavimo, jei pranašesnis yra artimas žmogus (Beach & Tesser, 2000). Taigi socialinis palyginimas yra subjektyvus procesas, veikiamas išankstinių nuostatų ir savęs suvokimo.

Lygindamas save su kitais žmogus yra linkęs pasirinkti panašius į save (Wood, 1996). Vis dėlto, mokslininkų teigimu (Goethals & Klein, 2000), neretai lyginami ne objektyvūs duomenys, o tai, ką žmogus įsivaizduoja apie kitus asmenis ir jų pasiekimus, todėl kartais tai gali būti savęs, kaip pats save suprantu, validavimas, o ne savęs įvertinimas kitų atžvilgiu. Be to, tyrimai atskleidžia (Butzer & Kuiper, 2006), kad žmonės, intensyviai lyginantys save su kitais, silpniau toleruoja neapibrėžtumą, jų savęs samprata (angl. *self-concept*) yra kintanti ir ne taip aiškiai apibrėžta. Taigi, galima teigti, kad savęs lyginimo su kitais pobūdis atspindi vidines nuostatas apie save, savęs supratimą ir yra vykdomas dažniau, jei savęs samprata yra nepakankamai stabili ir reikalauja dažno aplinkos patvirtinimo.

1.3. Kas yra vyriškumas?

Kitas vaikas, žinoma, būtų pabrukęs uodegą ir sprukęs lauk, tačiau Steponėlis nepabėgo. Jis pasielgė kaip tikras vyras – pasiliko prie lentos stovėti. Kaip garbės kuopos kareivis. Kaip priesaiką davęs sargybinis. Kaip save gerbiantis žemaitis.

Ištrauka iš Vytauto Račicko knygos vaikams „Tikras vyras“ (2021, p. 28)

Išgirdus ką nors sakant „tikras vyras“, retai kyla klausimas, kas turima omenyje. Visuomenėje tarsi savaime suprantama, kad yra tam tikras būdas būti vyriškam ir kad vyriškumas, kas tai bebūtų, egzistuoja. Vis dėlto, siekiant apibrėžti, kas yra vyriškumas, susiduriama su iššūkiu, nes paaiškėja, kad yra įvairių skirtingų sąvokų, prieigų ir teorijų.

1.3.1. Vyriškumo sampratos raida

Vyriškumo samprata žmonijos istorijoje keitėsi. XIX a. ir XX a. pr. vyravo nuomonė, kad vyriškumas nulemtas biologiškai ir vyrai natūraliai yra tokie,

kokie yra (Whitehead, 2002). Šiuo laikotarpiu vyrų ir moterų padėtis visuomenėje išsiskyrė didele nelygybe. Pirmosios feminizmo bangos, kilusios XIX a. antroje pusėje įvairiose valstybėse (pavyzdžiui, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Čekijoje ir kt.), pagrindiniai tikslai buvo iškovoti geresnes teines sąlygas ištekėjusioms moterims ir stiprinti vienišos moters finansinės nepriklausomybės galimybes (LeGates, 2001). Tuo metu teisinė sistema teikė vyrams įgaliojimus valdyti savo žmonių materialinį turtą, dauguma universitetų buvo skirti tik vyrams (LeGates, 2001). Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje 1882 m. įsigalėjo „Ištekėjusių moterų nuosavybės įstatymas“, reglamentavęs, kad moteris nepraranda teisių į savo turtą ir po santuokos (Riley, 2018).

Vyrų privilegijos tuo metu traktuotos kaip natūrali duotybė, nulemta prigimties: vyrų likimas – dirbti ir suteikti išteklius kitiems, moters – gimdyti ir auginti vaikus (LeGates, 2001). Vyrų elgesys vertintas kaip įgimtas, o visi lyčių skirtumai, net ir elgesys, buvo laikomi nulemtais biologinių veiksnių (Solomon, 1982). Taigi, lyčių vaidmenys buvo aiškiai apibrėžti ir reglamentuoti ne tik žmonių nuostatose, bet ir teisinėje valstybės sistemoje. Šiuo laikotarpiu vyriškumas ir moteriškumas bei lyčių vadmenys buvo vertinami kaip vienis – ypač glaudžiai susijusios kategorijos.

R. W. Connell teigimu (2005), S. Freudas buvo pirmasis, vyriškumą traktavęs ne kaip natūraliai nusakytą prigimties, o kaip suformuotą žmogaus raidos metu, konkrečiai – Edipo komplekso fazėje. Vis dėlto XX a. pradžios mokslininko psichoanalitinėje teorijoje galima aiškiai matyti to meto lyčių vaidmenų ir požiūrio į vyriškumą ir moteriškumą sampratą: natūralus, arba sveikasis, vyriškumas, pasižymintis stipria konkurencija ir pranašumu kitų atžvilgiu, yra kiekvieno vyro siekiamybė ir sėkmingas raidos kelias, o moteris, kuri iš prigimties pasižymi per dideliu emocionalumu ir nestabilumu, turėtų tapti natūraliai moteriška, t. y. norinti vaikų kaip meilės objekto pakaitalo (Freud, 1953, cit. iš Whitehead, 2002). Taigi psichoanalizės pradžia leido daryti prielaidą, kad vyriškumas nėra biologiškai nulemtas, jis formuojasi per santykius su tėvais, tačiau vis dar buvo aiškiai nurodoma, koks turi būti vyriškumas bei vyrų ir moterų santykiai.

Tradicinė visuomenės santvarka buvo laikoma natūralia ir suteikianti visuomenei harmonijos. Toks požiūris vadinamas *funkcionalizmu*, pagal kurį socialinių normų priėmimas ir vykdymas mažina įtampas ir stresą visuomenėje (Lee & Newby, 1983), teikia naudą tiek visuomenei, tiek pačiam individui (Mark, 1978). Tačiau 1950–1960 m. pradėta diskutuoti, kad vyriškumas nėra nulemtas vien biologiškai, jis gali būti per stipriai simplifikuojamas ir kelti įtampų, socialinių problemų (Whitehead, 2002). 1960–1970 m. kilo antroji feminizmo banga, akcentuojanti patriarchalinės

santvarkos žalą, vyraujančią seksizmą ir moterų teisę į savo kūną (LeGates, 2001) bei vienodus vyrų ir moterų gebėjimus, kurių moterys negali aktualizuoti dėl tradicinių lyčių vaidmenų (Whitehead, 2002).

Moteriškumas ir vyriškumas pradėti analizuoti per socialinio konstruktyvizmo prizmę. S. L. Bem (1981) pristatė lyčių schemas teoriją, kurioje akcentuojamas procesas, kai visuomenė vyrą ir moterį performuoja į vyrišką ir moterišką. Tai vadinama *lyčių formavimu* (angl. *sex typing*). Šis procesas prasideda dar vaikystėje, kai vaikas socializuodamasis išmoka, jog tam tikras elgesys ir požymiai yra susiję su lytimi. Lyčių formavimas remiasi lyčių schemomis – kognityvinėmis struktūromis, veikiančiomis žmogaus suvokimą ir pasirengimą ieškoti informacijos ir ją asimiliuoti. Savęs samprata (angl. *self-concept*) taip pat yra asimiliuojama į lyties schemą, nes vaikas, išmokęs visuomenės lyčių schemas, taip pat išmoka, kurie požymiai susiję su jo lytimi, t. y. su juo pačiu. Teorija teigia, kad suaugusieji dažniau pastebi vaikų savybes, susijusias su vaiko lytimi, todėl ir vėliau vaikas sau taiko tą pačią schemą: renkasi asmenines savybes, kurios atitinka jo lytį ir taip formuoja savęs vaizdą. Lyčių schema nurodo elgesio kryptis, nes žmogus siekia atitikti kultūriškai nulemtą vyriškumą ar moteriškumą.

S. L. Bem (1974) iškelė idėją, kad vyriškumas ir moteriškumas yra dvi nepriklausomos dimensijos, o ne du oponuojantys konstruktai vienoje dimensijoje, todėl gali būti, kad žmogus turi ir vyriškų, ir moteriškų bruožų, t. y. yra androginiškas. Šis naujas požiūris buvo kitoks. Imta teigti, kad žmogaus raidos tikslas nėra visiškai susitapatinti su savo lyties vaidmeniu. Priešingai – geresnė psichologinė sveikata yra tada, kai žmogus turi tiek vyriškų, tiek moteriškų savybių. Nurodoma, kad tradiciniai vaidmenys gali būti žmogų ribojantys ir varžantys (Pleck, 1981).

J. H. Plecko (1981) iškeltoje teorijoje laikomasi požiūrio, kad lyčių vaidmenys nėra siekiamybė, nors lyčių vaidmenys ir egzistuoja, tačiau jų priėmimas ar nepriėmimas kelia įvairių išgyvenimų, taip pat ir įtampų. J. H. Plecko iškelta *lyčių vaidmenų įtampų* (angl. *gender role strain*) teorija nurodo, kad disbalansas, įtampa ar stresas yra neišvengiami. Anksčiau buvo teigiama, kad visiškas savo lyties vaidmens priėmimas veda prie geresnės sveikatos, o J. H. Plecko iškeltoje teorijoje visiškas vyriško vaidmens priėmimas arba tradicinių vyriškumo normų priėmimas sukelia psichologinių problemų patiems vyrams ir jų aplinkiniams. Lyčių vaidmenų įtampos teorija remiasi socialinio konstruktyvizmo idėja, kad lyčių vaidmenys yra socializacijos procese sukonstruoti subjektai, kurie 1) vyrams ir moterims gali sukelti ir sunkumų, ir naudų; 2) palaiko patriarchalinę visuomenės sandarą; 3) gali būti keičiami (Pleck, 1995; Levant & Powell, 2017). Be to, kaip patys šios teorijos šalininkai (Levant, 1996) teigia, šis požiūris glaudžiai susijęs su

feminizmo idėjomis, akcentuojančiomis vyraujančią vyrų ir moterų nelygybę, kai vyriškumas apibrėžiamas kaip dominavimas ir agresija, o moteriškumas – kaip paklusnumas ir puoselėjimas.

R. W. Connell (2005) teigia, kad J. H. Pleckas atskyrė lyčių vaidmenis ir žmogaus savastį, nes žmogus gali rinktis, kiek lyčių vaidmenis priimti. Kiti tyrėjai (Liddon & Barry, 2021) teoriją kritikuoja, nes vyriškumas čia traktuojamas kaip problema, kaip psichologinių problemų šaltinis, nors tai galėtų būti ir atsparumo šaltinis.

Feminizmo judėjimas, siekiantis parodyti netinkamą vyrų elgesį su moterimis, suformavo gana neigiamą požiūrį į vyriškumą. Žodžių junginys „tikras vyras“, galėjęs skambėti išdidžiai, įgavo pašaipų ir cinišką prieskonį. Be to, socialinio konstruktyvizmo teorija leido manyti, kad vyriškumas, kaip ir kiti socialiniai reiškiniai, suformuotas kultūros, todėl gali (ir turėtų) būti keičiamas. 9-ajame dešimtmetyje R. W. Connell pristatė hegemoninio vyriškumo sampratą, apibūdinančią vyrų, išlaikančių galią ar viršesnę poziciją moterų ar kitų vyrų atžvilgiu, elgesį (Carrigan et al., 1985). Šios koncepcijos pavyzdžiais nurodomos tam tikras nuostatos, kokie darbai yra vyriški ir moteriški (pavyzdžiui, chirurgo darbas yra vyriškas, o slaugės darbas – moteriškas), homoseksualaus elgesio kriminalizacija (tai subordinauja homoseksualius vyrus). Vyrų, kurie elgiasi pagal hegemoninio vyriškumo normas, siekia išlaikyti visuomenės santvarką, teikiančią jiems privilegijų.

Iki šiol neretai teigiama, kad vyrams, siekiantiems atitikti hegemoninio vyriškumo normas, gali pasireikšti psichologinių, fizinių ir socialinių problemų, tokių kaip depresija, savižudybės rizika, priklausomybės, izoliacija ir kt. (Di Bianca & Mahalik, 2022). Nors ši koncepcija leido atrasti vyrų sunkumus ir juos spręsti (Canetto & Cleary, 2012), vis dėlto yra ir kritikuojama, kad ne visi vyrai tokį vyriškumą, kuris remiasi galios pozicija, priima ir palaiko (Griffith, 2022).

Šiuolaikiniai sociologai toliau tęsia lyčių vaidmenų kaip socialinio konstrukto analizę. Kartu išlieka ir debatai apie vyrų ir moterų biologinės prigimties ir socialinio formavimosi prieigų priešpriešą (Kimmel, 2000/2017). Kitaip tariant, vis dar diskutuojama, ar vyrų ir moterų skirtumai nulemti prigimties, ar socialinio išmokymo. Tačiau moksliskai susiformavusi lyčių vaidmenų teorija teigia, kad vis tik žmonės tam tikrus socialinius vaidmenis priskiria vienai ar kitai lyčiai (Eagly & Wood, 2012). Visuomenėse galima matyti stratifikaciją lyčių pagrindu, o vaidmenys ir jų lankstumas priklauso nuo kultūrinės aplinkos.

K. M. Baber ir C. J. Tucker (2006) teigia, kad socialiniai lyčių vaidmenys atsispindi žmonių nuostatose dėl lyčių vaidmenų, nes kiekvienas žmogus turi tam tikrą sampratą, kokie socialiniai vaidmenys tinkamesni

vyras ir moterims. Asmenys, kurių požiūris labiau tradicinis, lyčių vaidmenis vertina griežčiau apibrėžtus, susijusius su nuostata, kad šie vaidmenys nulemti prigimties ar tarnauja visuomenės harmonijai. Liberalesnis požiūris į lyčių vaidmenis rodo, kad asmuo vyrų ir moterų nevertina kaip labai skirtingų, jų atliekami vaidmenys nėra iš anksto nuspręsti ir nekintantys.

1.3.2. Lyčių vaidmenų konfliktas

Su koku da vyru? Kur ten tas vyriškums pas Remygą? Vyriškuma mokyklą išėjęs, iš Afganą grįžęs. Užein – bliau kai boba. Užein – nieka nešnek. Užein – isterikuot' praded. Aš jo klausiu, kas tau yra, o jisai šok ant manęs, saka, nieka tu nesupranti, dura paskutine, i panašiai. Paskui ramus. Saka, kaip pasiūlgęs manes. O kartais sakyk nesakius, atroda, ka nieka negirdž'. Kai ka ne čia visai būtų. Tai va toks tas jo vyriškums.

Ištrauka iš Rimanto Kmitos romano „Remyga“ (2020, p. 86)

XX a. 7-ajame dešimtmetyje pradėjo formuotis nauja vyriškumo ir lyčių vaidmenų samprata, kvestionuojanti iki tol vyravusias nuostatas. Dvi giminingos ideologijos – lyčių vaidmenų įtampos (angl. *gender role strain*) ir lyčių vaidmenų konflikto (angl. *gender role conflict*, GRC) – teigia, kad žmogaus vyrišką ar moterišką elgesį lemia ne lytis, o socializacija, vykstanti žmogaus raidos metu (Pleck, 1981; O'Neil, 1982). J. M. O'Neilo ir bendraautorių (1995) teigimu, lyčių vaidmenų konfliktas yra psichologinė būseną, kai socializacijos metu suformuotas vyro vaidmuo turi neigiamų pasekmių tam vyrui ar aplinkiniams. Teorija remiasi prielaidomis, kad: 1) žmonės patiria neigiamų pasekmių, jei jiems nepavyksta atitikti savo lyties vaidmens; 2) dėl nusistovėjusių lyčių vaidmenų ir socializacijos žmonės įgyja disfunkcinių asmeninių savybių (O'Neil et al., 1986). Lyčių vaidmenų konfliktas kyla, kai dėl rigidiškų, seksistinių ir varžančių lyčių vaidmenų žmogus ar jo aplinkos žmonės yra suvaržyti, nuvertinami ar pažeidžiami (O'Neil et al., 1995). Pavyzdžiui, vyras, kuris savo raidos metu yra „išmokęs“ nerodyti vidinių išgyvenimų ir jausmų, nes tokia yra vyriškumo norma, turi didesnę riziką susidurti su psichologiniais sunkumais (pavyzdžiui, su depresija, nerimu). Tačiau jei šis vyras laisvai dalysis savo emocijomis ir jausmais, aplinkiniai jį gali nuvertinti. Taigi, toks vyras, susidūręs su sunkumais, patirs vidinį vyriško vaidmens konfliktą.

Lyčių vaidmenų konflikto teorijos autoriai išskiria keturias kryptis, kaip gali pasireikšti lyčių vaidmenų konfliktas (O'Neil et al., 1995):

- *Sėkmė* – nuolatinis susirūpinimas dėl savo pasiekimų, kompetencijų, nesėkmių, statuso ir sėkmės karjeroje. *Galia* – siekis užimti vadovaujančią, dominuojančią ar viršesnę poziciją kitų atžvilgiu. *Konkuravimas* – siekis tikslų, nepaisant kitų žmonių, ar savęs lyginimas su kitais, pabrėžiant savo pranašumą.
- *Suvaržytas emocionalumas* – sunkumai ir baimės išreikšti savo jausmus bei sunkumai ieškant žodžių savo emocijoms išreikšti.
- *Suvaržytas artimumas su kitais vyrais* – vyrai turi mažai būdų savo jausmus ir mintis išreikšti kitiems vyrams, fizinis kontaktas su kitais vyrais itin nepriimtinas.
- *Konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje* – sunkumai atrasti balansą tarp darbo ar mokslo ir santykių šeimoje, todėl vyrai patiria stresą, sveikatos problemų, emociškai perdega.

Lyčių vaidmenų konfliktas stipriausiai pasireiškia vykstant istoriniams pokyčiams (Pleck, 1981; O’Neil, 1982). 7-ojo dešimtmečio feministinis judėjimas kritikavo tradicinį vyrišką elgesį ir teigė, kad nelankstūs lyčių vaidmenys slopina ir pačius vyrus, nes ribojamas jų potencialas pilnai funkcionuoti, būti androginiškiems (turėti ir vyriškų, ir moteriškų savybių) (O’Neil, 1982). Be to, šiuo laikotarpiu keliami klausimai apie lyčių lygybę darbe, šeimoje ir tarpasmeniniuose santykiuose privertė persvarstyti tradicinius vyrų ir moterų vaidmenis, daliai žmonių tai buvo iššūkis (O’Neil, 1982). Remiantis GRC teorija, pagalba vyrui būtų padėti jam pastebėti, kaip vyriškumas, socializacijos būdu internalizuotas nuo vaikystės, yra susijęs su dabartinėmis jo problemomis (O’Neil, 2013).

1.3.3. Vyriškumas kaip savęs sampratos dalis

Tavo tėvai, Tūla, nors ir buvo susitaikę su dukters vienišybe, uždarumu, tavo tyliau nenoru gyventi ir netgi tam tikru priešiškuumu, vis tiek vis nekantriau laukė tos dienos, kai tu atsiveši ir parodysi jiems dorą vyriškį, mokantį dirbti darbą, be galo rimtai „žiūrinti“ į gyvenimą ir pasiryžusį rūpintis jų dukra, taigi tavimi. Toks aš, aišku, nebuvau. Net iš tolo nebuvau panašus į tokį. <...> Jie laukė vyro mūro, o tu parvežei kažkokį apsiblaususį gyvenimo stebėtoją nutrintu puspalčiu ir ubagiška kepure – teisi kitados buvo mano pusseserė Domicelė!

Ištrauka iš Jurgio Kunčino romano „Tūla“ (2020/1993, p. 110)

Savęs sampratos (angl. *self-concept*) tyrimai, pradėti 7-ajame dešimtmetyje, kilo iš socialinės psichologijos lauko, kuriam turi įtakos tiek sociologinė, tiek psichologinė tradicijos, todėl šis konstruktas suprantamas ir kaip suformuotas

socialinės aplinkos (kultūros, socialinės struktūros, socialinių interakcijų), ir kaip vidinis psichikos komponentas, veikiantis žmogaus elgesį (Gecas, 1982). Savęs samprata – tai žmogaus minčių ir jausmų apie save, kaip asmenį, visuma (Rosenberg & Kaplan, 1982). Kiekvienas žmogus turi savo vienį, esmę ir visumą, tačiau ši visuma sudaryta iš skirtingų dalių, todėl žmonės gali skirtingai suvokti, kiek jie yra vientisi (Hattie, 2014). Tapatumas kaip savęs sampratos dalis suteikia savęs sampratai struktūrą ir turinį, sieja asmenį su socialine sistema (Gecas, 1982). Socialinėje psichologijoje tapatumas (arba socialinis tapatumas) yra savęs apibūdinimas remiantis grupės, kuriai priklausoma, požymiais ir yra svarbus kolektyviniams ir individualiems fenomenams sujungti (Hogg & Ridgeway, 2003). Vyriskas tapatumas, kaip savęs sampratos dalis, gali atlikti ryšio su sociumu stiprinimo funkciją, tačiau kartu veikia ir vyro mintis bei jausmus apie save.

Tapatumas, nors ir gali kisti, yra gana stabilus, pokyčių įvyksta tik per ilgą laiką (Hook, 2019). Lyties tapatumas formuojasi nuo ankstyvos vaikystės ir dažniausiai išlieka stabilus visą gyvenimą. Kiti tapatumai, pavyzdžiui, profesijos tapatumas, priklauso nuo tuo metu esančio socialinio konteksto, tačiau lyties tapatumą kontekstas įprastai veikia labai mažai (Hook, 2019). Kita vertus, tam tikruose kontekstuose vyriškumas ar moteriškumas arba lyties tapatumas aktualizuojasi ar labiau išryškėja, o kitais atvejais – lyties aspektas gali ir nebūti toks svarbus (Connell & Pearse, 2015).

Savęs sampratos struktūra ir turinys atspindi visuomenės struktūrą ir turinį (Gecas, 1982), nes savęs samprata, žmogaus elgesys ir socialinė aplinka yra vienas kitą veikiančios kategorijos (Swann et al., 2007). Remiantis šia prielaida, tikėtina, kad visuomenėje vyraujančios vyriškumo normos veikia vyro savęs sampratą, kuri turi poveikį elgesiui, o šie aspektai kartu formuoja vyraujančias normas ir taip visuomenėje išlieka tęstinumas.

Iki šiol vis dar gajus požiūris, kad vyriškumo normos, tokios kaip kovojimas, saugojimas, rizikingas elgesys, vengimas kreiptis pagalbos ar net savižudybė, yra daugiau prigimtinės, o ne išmoktos (Seager & Barry, 2019). M. Seageris (2019) teigia, kad pasaulyje egzistuoja universalūs lyčių skirtumai, ir konkretina: moterys – tai 1) grožis, patrauklumas ir žavesys (apimant kūną kaip puošmeną); 2) kūdikių gimdymas bei jų ir mažų vaikų priežiūra, vyrai – 1) fizinė apsauga (jėga); 2) rizikavimas. M. Seagerio teigimu, vyrų savižudybių yra daugiau, palyginti su moterimis, nes vyrai turi stipresnį instinktą susidurti su pavojumi ir ignoruoti savo asmeninį saugumą; stipresnį instinktą saugoti kitus; nesijaučia galintys sulaukti pagalbos ar būti apsaugoti kitų. Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai (Grigienė ir kt., 2022) iš dalies šią nuomonę patvirtina – vyrai, atsakydami į klausimą, kas jiems yra vyriškumas, minėjo kitų saugojimą, stovišką laikyseną, fizinę jėgą. Tačiau su

savižudybės rizika susiję kiti vyriškumo aspektai – vyrai, turintys minčių apie savižudybę, dažniau nurodė emocijų kontrolę, intelektualumą ir orientaciją į sprendimus, rečiau akcentavo šeimą ir jos aprūpinimą.

Vyraujančios vyriškumo normos nusako, kad vyrai turi stipresnį instinktą kovoti, aprūpinti kitus, saugoti, turėti kompetencijų ir savikontrolę (Seager, 2019). Dėl vyriškumo normų vyrai turi polinkį konkuruoti, siekti sėkmės ir nerodyti savo emocijų (O’Neil, 2013), jie linkę dominuoti, siekia būti viršesni už moteris, jiems svarbus statusas ir būdinga saviklioiva – siekia sunkumus įveikti patys (Mahalik et al., 2003). Ir vis tik, supratimas, kokia yra vyriškumo normų kilmė veda prie galimų sprendimų: jei vyriškumas yra socialinis konstruktas, tai jis yra sukurtas ir keičiamas, o jei į vyriškumą žiūrime kaip į biologinį pradą, indikuojame, kad tai nekeičiama ir tokia yra vyro (moters) lemtis.

R. M. Hoffman ir bendraautorių (2000) teigimu, kiekvienas žmogus turi asmeninį vyriškumą ar moteriškumą, kurį supranta ir patiria savaip, todėl tyrimuose iš anksto įvardyti stereotipai neparodo autentiško vyriškumo ar moteriškumo, o tik įvertina visuomenėje vyraujančius stereotipus (Hoffman et al., 2000). R. M. Hoffman ir kt. (2000) pateikiama vyriškumo ar moteriškumo nagrinėjimo prieiga remiasi lyties tapatumo (angl. *gender identity*) samprata, kad kiekvienas žmogus turi individualų vyriškumo ar moteriškumo arba buvimo vyru ar moterimi pajautimą bei patirtį. Pavyzdžiui, vyras, dirbantis stereotipiškai nevyrišką darbą, nebūtinai turės neigiamą nuostatą apie savo vyriškumą. Ir priešingai – vyras, sociume turintis aukštą statusą, savo vyriškumą gali vertinti neigiamai. Taigi, šių autorių siūloma samprata leidžia vyriškumą ar moteriškumą nagrinėti individualiame lygmenyje, atsiribojant nuo generalizuotų sampratų apie lyčių vaidmenis ir jų keliamas problemas.

Remiantis R. M. Hoffman ir kt. (2000) sudarytu teoriniu modeliu, galima teigti, kad savęs sampratoje yra lyties tapatumas (angl. *gender identity*), kurio viena iš sudedamųjų dalių yra pasitikėjimas savo lytimi (angl. *gender self-confidence*), t. y. kiek žmogus (mūsų tyrime – vyras) tiki, kad atitinka vyriškumo arba buvimo vyru standartus. Pasitikėjimas savo lytimi susideda iš dviejų konstrukčių. Pirmiausia, tai vyriškasis tapatumas (angl. *gender self-definition*), kuris nusako, kiek buvimas vyru žmogui yra svarbus (Hoffman, 2006) ir kokią tapatumo dalį vyriškumas užima (Hoffman et al., 2000). Vyru, kurių vyriškasis tapatumas yra stiprus, savęs suvokime būti vyru yra svarbu ir didelę dalį užimantis komponentas (Hoffman et al., 2005).

Kitas pasitikėjimo savo lytimi konstruktas – savo vyriškumo priėmimas (angl. *gender-self acceptance*). Šis konstruktas nusako, kiek gerai vyras jaučiasi būdamas vyru (Hoffman et al., 2000). Aukštas savo vyriškumo

priėmimas reiškia, kad vyras savo vyriškumą vertina pozityviai, jį gerbia ir priima tokį, koks yra (Hoffman et al., 2000; Hoffman, 2006). Apibendrinant minėtus konstruktus, galima teigti, kad pasitikėjimas savo lytimi yra stipresnis, kai vyras turi stipriai išreikštą savo vyrišką tapatumą ir savo vyriškumą vertina pozityviai.

R. M. Hoffman ir kt. (2000) nurodo, kad galimos skirtingos vyriško tapatumo ir savo vyriškumo priėmimo kombinacijos. Pavyzdžiui, vyras gali turėti stipriai išreikštą vyrišką tapatumą, bet savo vyriškumą vertinti neigiamai. Arba vyras gali turėti silpną vyrišką tapatumą, bet kartu ir nepriimti savo vyriškumo tokio, kaip jį supranta. Mokslinių tyrimų duomenimis (Hoffman, 2006), savo vyriškumo priėmimas sietinas su psichologine gerove, o vyriškas tapatumas su emocine savijauta sąsajų neturi.

Iki šiol pasitikėjimas savo lytimi nebuvo nagrinėtas suicidologijos kontekste. Dalis disertacijoje pristatomo tyrimo rezultatų apibendrinti mokslinėje publikacijoje (Grigienė et al., 2022). Gauti rezultatai parodė vyriško tapatumo ir savo vyriškumo priėmimo skirtingų kombinacijų ir suicidiškumo sąveikas. Didžiausia savižudybės rizika, kai abu konstruktai – vyriškas tapatumas ir savo vyriškumo priėmimas – yra žemo lygio. Tačiau, kai vyriškas tapatumas yra stiprus, net ir savo vyriškumo nepriėmimas neturi stipraus poveikio savižudybės rizikai. Taigi, nors R. M. Hoffman ir kt. (2006) akcentavo būtent savo vyriškumo priėmimo svarbą gerai savijautai, savižudybių kontekste vyriškas tapatumas taip pat yra gana reikšmingas veiksnys.

Vyriškumo kaip savęs sampratos komponento analizė suteikia galimybę nuo sociologinių kategorijų pereiti prie psichologinių. Stereotipai ir vyriškumo normos, nors ir formuoja savęs sampratą kaip socialinė aplinka ir veikia žmonių elgesį, tačiau šių kategorijų analizė – tik viena iš suicidiškumo ir vyriškumo sąsajų nagrinėjimo krypčių. Ji neužčiuopia žmogaus individualumo ir subjektyvaus pajautimo, kas yra vyriška ir koks aš šiuo atžvilgiu esu. Vyriškumo kaip tapatumo ir savęs priėmimo analizė leidžia vyriškumą nagrinėti kaip intrapsichinį konstrukta, šiek tiek atsitraukiant nuo vyraujančių socialinių normų ir stereotipų.

1.3.4. Apibendrinimas

Apžvelgus vyriškumo sampratų įvairovę, disertacijoje pasirinkti trys skirtingų lygmenų vyriškumo aspektai, Lietuvos vyrų imtyje potencialiai galintys turėti ryšį su suicidiškumu.

Pirmoji – lyčių vaidmenų – teorija, susiformavusi socialinei psichologijai daugelį metų tiriant lyties fenomeną, suteikia galimybę vyriškumą analizuoti

kaip socialinį vaidmenį, suformuotą sociokultūrinės aplinkos. Lyčių socialiniai vaidmenys atsispindi žmonių nuostatose dėl lyčių vaidmenų (Baber & Tucker, 2006).

Antroji – lyčių vaidmenų konflikto – teorija (O’Neil et al., 1995) analizuoja vyriškumo aspektą, kuris apibūdina galimas psichologines ir socialines problemas, sukeltas vyriško vaidmens. Lyčių vaidmenų konflikto teorija – viena plačiausiai taikomų vyriškumo tyrimuose (Pleck, 2017).

Trečiasis vyriškumo aspektas – vyriškumas kaip savęs sampratos dalis. Tai vyrų savižudybių kontekste dar nėra analizuota. Negausiamė vyriško tapatumo sampratų lauke labiausiai konceptualizuotą priegią lyties tapatumui nagrinėti pateikia R. M. Hoffman ir bendraautorai (2000). Ši priega suteikia galimybę vyriškumą analizuoti ne kaip nuostatą ar stereotipinį elgesį, o kaip savasties dalį, atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas vyras vyriškumą suvokia individualiai. Taigi, ši priega leidžia vyriškumą vertinti atsižvelgiant nuo visuomenėje vyraujančių stereotipų.

Disertacijoje pristatomame tyrime formuojami modeliai paremti prielaida, kad lyčių vaidmenys kaip sociokultūrinės aplinkos raiška veikia savęs sampratą (Gecas, 1982), o kartu ir vyriškumą kaip savęs sampratos dalį. Visuomenėje vyraujantys lyčių vaidmenys taip pat turi įtakos lyčių vaidmenų konflikto išgyvenimui (O’Neil, 1982), keliančiam psichologinių ir socialinių problemų. Taigi mūsų tyrime vadovaujamasi prielaida, kad vyraujantys lyčių vaidmenys yra pagrindas formuoti kitiems vyriškumo aspektams.

1.4. Vyrų savižudybių ir vyriškumo sąsajos

S. S. Canetto (1997) teigia, kad Vakarų kultūroje savižudybė traktuojama kaip vyriškas poelgis, o „nepavykęs“ bandymas nusižudyti – kaip moteriškas. Panašias išvadas pateikia ir J. Scourfieldas ir kt. (2007), nagrinėję jaunų žmonių nuomones apie vyrų ir moterų savižudybes, taikydami grupės interviu (*focus grupės*) metodą. Tyrimo dalyviai vyrų savižudybes siejo su stiprybe, drąsa, garbe, impulsyvumu ir ryžtingumu, moterų savižudybes – su nesėkmingais santykiais, manipuliacijomis ir kerštu, pagalbos šauksmu. Matyti, kad šios nuomonės atspindi paplitusias vyriškumo ir moteriškumo sampratas.

Įvairių pasaulio valstybių tyrėjai vyrų suicidinį elgesį sieja su vyriškumu. Vyrams, kurie labiau pritaria vyriškumo normai – savikliai, t. y. polinkiui pačiam, be kitų pagalbos įveikti sunkumus, būdinga aukštesnė savižudybės rizika (Coleman, 2015; Pirkis et al., 2017; Genuchi, 2019; King et al., 2020). Suicidiškumą didina sunkumai išreikšti savo jausmus (Galligan et al., 2010) ir didesnė smurto tolerancija (King et al., 2020). Vis dėlto pastebima, kad

dalyje tyrimų (Houle et al., 2008; Easton et al., 2013; O’Beaglaioich et al., 2020) vyriškumas vertinamas kaip bendrasis konstruktas, neišskiriant atskirų jo aspektų, taigi tyrimų rezultatai tampa mažiau informatyvūs, nes ne visos vyriškumo normos susijusios su psichikos sveikatos problemomis (Wong et al., 2017).

Bandžiusių žudyti ar nusižudžiusių vyrų istorijose tyrėjai įžvelgia, kad dėl vyriškumo nuostatų vyrai siekė nuslopinti kylančias emocijas ir nerodė vidinių išgyvenimų aplinkiniams, o tai sunkina pagalbos teikimo galimybes esant savižudybės rizikai (Cleary, 2012). Neretai tyrėjai pažymi, kad iki savižudybės ar bandymo nusižudyti žmonės būna susidūrę su įvairiais neigiamais gyvenimo įvykiais. Analizuojant atskirus atvejus, galima įžvelgti tendenciją, kad tie įvykiai galėjo būti išgyvenami kaip pavojus vyriškumui išlaikyti: suprastėjusi finansinė padėtis, pasikeitę lyčių vaidmenys šeimoje, nerimas dėl skyrybų su sutuoktine (Andoh-Arthur et al., 2018), negebėjimas aprūpinti šeimos finansiškai, seksualinės impotencijos ir vaisingumo problemos, savigarbos ir kitų pagarbos netekimas (Khan et al., 2020), sunkumai atlikti kultūrinius vyro vaidmenis, sutrikdytas orumas ir socialinė padėtis bendruomenėje (Kizza et al., 2012). Šiuolaikinėje visuomenėje „sėkmingo vyro“ įvaizdis gali būti toks svarbus, kad įvairios nesėkmės ir sunkumai gali itin paveikti vyro pasitikėjimą savimi, kelti stresą, o kartu didinti savižudybės riziką (Jordan et al., 2012).

Savižudybė pati savaime gali būti bandymas atkurti vyriškumą, nes šis poelgis suprantamas kaip kontrolės atgavimas, galios ir drąsos demonstravimas (Meissner et al., 2016). M. L. Rasmussen ir bendraautoriai (2018), atlikę nusižudžiusių jaunų vyrų atvejų analizę, apibendrina, kad daugumoje nagrinėtų istorijų vyrai prieš pat savižudybę aplinkiniams demonstravo, jog viskas yra gerai, slėpė savo išgyvenimus, savo atsiveikinimo rašteluose nurodė, kad dėl visko kaltina tik save. Autoriai interpretuoja, kad tokiu elgesiu jie neleido sau būti silpniems kitų akivaizdoje ir pats savižudybės aktas buvo pateikiamas kaip herojiškas. Taigi, atimdami sau gyvybę, jie išliko vyriški.

Yra tyrimų, kurių rezultatai rodo, kad vyriškumas gali ir mažinti savižudybės riziką. J. L. Oliffe ir kt. (2012) nustatė, kad šeimos maitintojo vaidmuo stabdė depresiškus vyrus artėti prie bandymo nusižudyti ir skatino kreiptis pagalbos. D. Ridge ir bendraautoriai (2021) pateikia panašius tyrimo rezultatus: vyrai, kuriems kyla minčių apie savižudybę, pagalbos siekimą matė kaip drąsų, herojišką ir reikalaujantį pasiryžimo, t. y. vyrišką, elgesį. Švedijoje atliktas tyrimas (Månsdotter et al., 2009) parodė, kad vyrai, vyriškai leidžiantys laisvalaikį (pavyzdžiui, sportuojantys, medžiojantys, žvejojantys) ar užsiimantys vyriškomis darbinėmis veiklomis (pavyzdžiui, miškininkyste,

mechanika), nusižudo rečiau. Kiti tyrimai taip pat rodo, kad labiau išreikšti vyriški bruožai susiję su mažesne savižudybės rizika (Hunt et al., 2006). Vis dėlto tame pačiame K. Hunt ir kt. (2006) atliktame tyrime vyresni vyrai, kurių nuostatos dėl lyčių vaidmenų labiau tradicinės, pasižymėjo didesne savižudybės rizika. Taigi, galima teigti, kad vyriškumas gali būti susijęs tiek su didesne, tiek su mažesne savižudybės rizika. Ši sąsaja gali priklausyti ir nuo vyriškumo apibrėžimo, t. y. ką mes laikome vyriškumu.

„Skausmo šauksmo“ teorijos autorius J. M. Williamsas (2001) svarsto, jog vyrų ir moterų savižudybių rodikliai gali skirtis todėl, kad vyrai istoriškai nėra dažnai buvę situacijose, kai turi mažai kontrolės, todėl, susidūrę su žlugimo ir pažeminimo jausmais, jie nereaguoja „skausmo šauksmu“ taip greitai ir veiksmų imasi tik situacijai tapus visai kraštutinei, kai nebematoma jokios išeities ir savižudybė atrodo vienintelė galimybė pabėgti iš susidariusių spąstų. Kitaip tariant, vyrams žlugimas ir spąstai turi didesnę poveikį, nes evoliuciškai jie neturi įveikos būdų reaguoti į išgyvenimą, kad esu nevykėlis ir nematau kitos išeities.

S. S. Canetto (2017) atliktas tyrimas parodė, kad JAV didžiausias savižudybių rodiklis būdingas baltaodžiams, vyresnio amžiaus vyrams, nors būtent jie, tyrėjos teigimu, visuomenėje labiausiai privilegijuoti. S. S. Canetto (2017) manymu, privilegijuotas gyvenimas veda prie to, jog vyresniame amžiuje pasireiškianti bejėgystė ir silpnumas nėra priimami. Vertinant tai per „Skausmo šauksmo“ teorijos prizmę, galima teigti, kad privilegijuota pozicija verčia daug greičiau pasijusti žlugusiam, pažemintam. Senjoro amžiaus tarpsnio neįmanoma stipriai keisti, todėl susidarę spąstai verčia galvoti apie savižudybę kaip apie išeitį.

J. Jordan ir bendraautorių (2012) atlikto tyrimo dalyviai teigė, kad mintys apie savižudybę kilo dėl žemos savivertės, kuri rėmėsi jų supratimu, kas yra sėkmingas arba „tikras“ vyras. Tai vyras, turintis gerą ir prasmingą darbą, užimantis gerą finansinę padėtį, nestokojantis santykių su moterimis, emociškai stiprus, neturintis psichologinių problemų, jam nereikia pagalbos. Savęs lyginimas su tokiais standartais ar dominuojančiais vyriškumo stereotipais gali didinti savižudybės grėsmę, jei tas lyginimas neigiamas savo atžvilgiu.

N. Slutskayos ir bendraautorių (2016) atliktas tyrimas atskleidė, kad tam tikruose kontekstuose tradicinės vyriškumo normos savivertę gali stiprinti. Tyrime dalyvavo vyrai, dirbantys atliekų ir gatvių valymo srityje, darbe save matę kaip vyriškus, stipresnius ir vertingesnius už moteris ir kitus vyrus, kurie tokio vyriško darbo negalėtų dirbti, nes yra per silpni. Tyrimo dalyviai, palaikydami vyriškumo normas, per socialinį palyginimą priešinosi klasei subordinacijai ir stiprino savivertę (Slutskaya et al., 2016). Vis dėlto, tyrimų

rezultatai nėra vienareikšmiai. Pavyzdžiui, S. Y. Kim ir kt. (2020) atlikto tyrimo duomenimis, vyrai, kuriems būdingos tradicinės vyriškumo nuostatos, buvo linkę kitus vyrus matyti laimingesnius, palyginti su savimi.

Pasirinkimas su kuo save lyginti gali būti labai įvairus, tačiau vyraujantis kriterijus – lytis: moterys linkusios lyginti save su moterimis, vyrai – su vyrais (Miller, 1984). Moksliniai tyrimai pagrindžia, kad skirtingose kultūrose socialinis palyginimas turi skirtingų bruožų, priklausomai nuo vyraujančios lyčių vaidmenų santvarkos. Valstybėse, kur lyčių vaidmenys yra griežtesni ir, tikėtina, vyrų ir moterų tarpusavio lyginimas konkrečiu aspektu nėra priimtinas, socialinis palyginimas tarp vyrų ir moterų turi mažesnę poveikį savęs suvokimui (Guimond & Chatard, 2014). Atrandami kultūriniai socialinio palyginimo skirtumai ir sąsajos su lyčių vaidmenimis rodo, kad vyriškumas individualiu lygmeniu gali veikti savižudybės riziką būtent per socialinį palyginimą, o remiantis „Skausmo šauksmo“ teorija – ir per žlugimo ir spąstų išgyvenimą.

Vis dėlto tyrimų, nagrinėjančių, ar vyriškumas turi poveikį socialinio palyginimo rezultatui (pavyzdžiui, kurios vyriškumo dimensijos skatina socialinį palyginimą, kurios didina savivertę, o kurios, priešingai, socialinio palyginimo procese savivertę gali mažinti), nėra daug. Žinant, kad vyriškumas atrandamas ir kaip rizikos, ir kaip apsauginis savižudiško elgesio veiksnys, galima kelti prielaidą, kad ir sąsajos su socialiniu palyginimu gali būti nevienareikšmės. Siekiant geriau suprasti vyriškumo ir suicidiškumo sąsajas, svarbu vertinti ne tik tiesioginį ryšį, bet ir tarpinių kintamųjų poveikį.

1.5. Tyrimo problema, mokslinis naujumas ir praktinė reikšmė

Vyrų savižudybių problema Lietuvoje itin aktuali, tačiau šią temą nagrinėjančių mokslinių tyrimų iki šiol nėra daug. Kelete jau minėtų tyrimų nagrinėjamos vyrų savižudybių ir alkoholio vartojimo, trauminės patirties sąsajos, vyrų iš kaimo vietovių suicidiškumas (Comunale, 2020; Jasilionis et al., 2020; Lange et al., 2021; Grigienė ir kt., 2015), tačiau informacijos maža, vyrų savižudybes Lietuvoje būtina tirti išsamiau.

Iki šiol daugumoje tyrimų, orientuotų į vyrų psichikos sveikatą, pasitelkiama vyriškumo samprata, kilusi iš feministinio 7-ojo dešimtmečio. Tuo metu mokslininkai keitė nusistovėjusį požiūrį, kad vyriškumas įgimtas ir kad tam tikros savybės ar elgesys vyrui yra natūralūs, o kartu yra ir siekiamybė. Visuomenėje siekta įvardyti, kuriose srityse vyriškumo normos gali kelti problemų tiek vyrams, tiek moterims. J. M. O’Neilas ir bendraautorai (1995) suformavo lyčių vaidmenų konflikto teoriją, kuri tapo populiari moksliniuose tyrimuose, tačiau buvo susijusi su feministiniu

judėjimu ir vyriškumą traktavo kaip problemą, įvardijo konkrečias kryptis, kuriose dėl vyriškumo normų vyrai gali išgyventi psichologinių ir socialinių sunkumų.

Vis dėlto šis požiūris į vyriškumą parodo tik vieną pusę. Nors visa ši tyrimų banga atnešė daug informacijos, kaip lyčių vaidmenys ir vyriškumo ideologijos gali veikti psichikos sveikatą, tačiau vyriškumas nebebuvo matomas kaip veiksnys, galintis psichikos sveikatą stiprinti. Dėl šios priežasties mūsų tyrime siekėme analizuoti įvairesnius vyriškumo aspektus, nes vyriškumas yra ne tik matomas vyro elgesys, tai ir tapatumas, savęs vaizdo dalis. Tyrimui pasirinktas vyriškumo aspektas, atspindintis ne konkretų elgesį, o savo vyriškumo patyrimą, t. y. vyrišką tapatumą ir savo vyriškumo priėmimą. Ši prieiga leidžia vyriškumą matyti kaip subjektyvų ir individualų, o ne tik susijusį su visuomenėje vyraujančiais vyriškumo stereotipais.

Vyriškumo, kaip savęs sampratos dalies, prieiga suicidologijoje dar nėra nagrinėta. Daugumoje tyrimų suicidiškumas siejamas su vyraujančiomis vyriškumo normomis, atspindinčiomis tam tikrus stereotipus. Tikimės, kad mūsų tyrimas praplės suicidiškumo ir vyriškumo sąsajų supratimą, nes apims daugiau vyriškumo aspektų, remsis ne tik lyčių vaidmenų konflikto samprata (O'Neil, 1991), bet ir vyriškumo, kaip savęs sampratos dalies, teorija (Hoffman et al., 2000). Taigi bus remiamasi trimis skirtingomis teorijomis, nagrinėjančiomis vyriškumą: lyčių vaidmenų teorija (Bem, 1981; Kimmel, 2000), lyčių vaidmenų konflikto teorija (O'Neil et al., 1986) ir lyties tapatumo teorija (Hoffman et al., 2000). Kiekviena iš jų analizuoja vis kitokį vyriškumo aspektą, kurį apibūdina konkrečiu vyriškumo konstruktu. Lyčių vaidmenų teorija suteikia galimybę vyriškumą analizuoti kaip nuostatą, kokius vaidmenis visuomenėje turi atlikti vyrai; lyčių vaidmenų konflikto teorija įvertina problemas, kurių sukelia tradicinis vyro vaidmuo; lyties tapatumo teorija analizuoja vyriškumą kaip savęs sampratos dalį. Pasitelkus minėtas teorijas, vyriškumas disertacijoje analizuojamas daugiasluoksniškai, atsižvelgiant į įvairius jo aspektus.

Vyriškumo ir suicidiškumo sąsajų klausimas moksle jau įvardytas, tačiau šis ryšys dar nėra nagrinėtas pasitelkiant suicidologijos teoriją. Tyrimai rodo, kad ryšys egzistuoja, bet jis nėra aiškinamas konceptualiai, remiantis išsamesne savižudybių samprata. Dėl šios priežasties tyrimui atlikti pasirinkta viena populiariausių suicidologijos teorijų – „Skausmo šauksmo“ teorija, turinti stiprų teorinį pagrindą, nes autoriai ją formavo remdamiesi ilgamečiais ankstesniais savižudybių elgesio ir depresijos tyrimais. Palyginti su kitomis suicidologijos teorijomis, „Skausmo šauksmo“ teorija plačiausiai išvystyta, apima pagrįstus psichologinius konstruktus. Ši teorija leis geriau

suprasti, kokiems psichologiniams mechanizmomis veikiant vyriškumas daro įtaką suicidiškumui.

Kuriant vyrų savižudybių prevenciją, svarbu atsižvelgti į konkrečioje sociokultūrinėje aplinkoje vyraujančias vyriškumo normas ir šių normų poveikį suicidiškumui. Žinojimas, kurie vyriškumo aspektai aktualūs vyrų savižudybių kontekste, atveria galimybes kurti efektyvesnes prevencines priemones. Skirtingų vyriškumo aspektų ir suicidiškumo gilesnis supratimas leis geriau suprasti Lietuvos vyrų poreikius ir šiuos poreikius atliepti. Tai disertacijoje pristatomo tyrimo praktinė reikšmė.

1.6. Analizuojami konstruktai

1 lentelėje pateikiama apibendrinta informacija apie mūsų tyrime matuotus konstruktus. Kiekvienas vyriškumo aspektas vertintas matuojant konkretų vyriškumo konstrukta, kurį apibūdina specifinė teorija. „Skausmo šauksmo“ teorija pateikia žlugimo ir spąstų jausmo sampratą bei socialinio palyginimo aspektus: socialinį statusą, pritaipimą grupėje ir socialinį patrauklumą. Pastarieji du aspektai matuoti kaip vienas konstruktas dėl instrumentų psichometrinių charakteristikų specifikos (plačiau žr. 2.2 skyrių). Savižudybės rizika matuota pasitelkus klausimyną, kuris suicidiškumą vertina visapusiškai, apimant ir ilgalaikę (viso gyvenimo), ir trumpalaikę (paskutiniai metai) perspektyvas, taip pat komunikacijos apie suicidines mintis bei subjektyvaus savo rizikos vertinimo aspektus.

1 lentelė. Matuojami konstruktai, jiems matuoti naudoti instrumentai ir teorinės konstrukčių priegios

Konstruktas (sutrumpintas pavadinimas)	Matavimo instrumentas	Konstrukto teorinė priega	Konstrukto apibūdinimas
Nuostatos lyčių vaidmenų ažvilgiu (Nuostatos)	Socialinių vaidmenų klausimyno tradicinių lyčių vaidmenų subskalė (Baber & Tucker, 2006)	Lyčių vaidmenų teorija (Kimmel, 2000/2017)	Nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu nusako, kiek tam tikrus socialinius vaidmenis asmuo laiko tinkamesnius vyrams ar moterims.
Lyčių vaidmenų konflikto kryptis: sėkmė, galia ir konkuravimas (Sėkmė)	Lyčių vaidmenų konflikto skalė, subskalė: sėkmė, galia ir konkuravimas (Wester et al., 2012)	Lyčių vaidmenų konflikto teorija (O’Neil et al., 1986)	Lyčių vaidmenų konfliktas pasireiškia kaip nuolatinis susirūpinimas dėl savo pasiekimų, kompetencijų ir nesėkmių; kaip siekis užimti vadovaujamą, dominuojančią poziciją; kaip siekis savo tikslų, nepaisant kitų žmonių.
Lyčių vaidmenų konflikto kryptis – suvaržytas emocionalumas (Suv. emoc.)	Lyčių vaidmenų konflikto skalė, subskalė – suvaržytas emocionalumas (Wester et al., 2012)	Lyčių vaidmenų konflikto teorija (O’Neil et al., 1986)	Lyčių vaidmenų konfliktas pasireiškia kaip sunkumai ir baimės išreikšti savo jausmus bei sunkumai rasti žodžių savo emocijoms išreikšti.
Lyčių vaidmenų konflikto kryptis – suvaržytas artimumas su kitais vyrais (Suv. artim.)	Lyčių vaidmenų konflikto skalė, subskalė – suvaržytas artimumas su kitais vyrais (Wester et al., 2012)	Lyčių vaidmenų konflikto teorija (O’Neil et al., 1986)	Lyčių vaidmenų konfliktas pasireiškia, kai vyras turi mažai būdų, kaip savo jausmus ar mintis išreikšti kitiems vyrams, ir kai fizinis kontaktas su kitais vyrais yra itin nepriimtinas.
Lyčių vaidmenų konflikto kryptis – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje (Konfliktas)	Lyčių vaidmenų konflikto skalė, subskalė – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje (Wester et al., 2012)	Lyčių vaidmenų konflikto teorija (O’Neil et al., 1986)	Lyčių vaidmenų konfliktas pasireiškia kaip sunkumai atrasti balansą tarp darbo (mokslo) ir santykių šeimoje.

Konstruktas (sutrumpintas pavadinimas)	Matavimo instrumentas	Konstrukto teorinė prieiga	Konstrukto apibūdinimas
Vyriškas tapatumas (Tapatumas)	Hoffman lyties tapatumo skalė, vyriško tapatumo subskalė	Lyties tapatumo teorija (Hoffman et al., 2000)	Vyriškas tapatumas nusako, kiek stipriai vyras subjektyviai suvokiamą vyriškumą laiko savo tapatumo dalimi.
Savo vyriškumo priėmimas (Priėmimas)	Hoffman lyties tapatumo skalė, savo vyriškumo priėmimo subskalė	Lyties tapatumo teorija (Hoffman et al., 2000)	Savo vyriškumo priėmimas nusako, kaip gerai vyras jaučiasi būdamas vyru ir kaip palankiai vertina savo vyriškumą.
Žlugimo ir spąstų jausmas (Žlug. spąst.)	Trumpa žlugimo ir spąstų jausmo skalė (Griffiths et al., 2015)	„Skausmo šauksmo“ teorija (Williams, 2001)	Žlugimo ir spąstų jausmas nusako, kiek žmogus jaučiasi nevykėlis, neturintis jokios išeities.
Socialinis statusas (Statusas)	Socialinio palyginimo skalė, socialinio statuso subskalė (Allan & Gilbert, 1995)	„Skausmo šauksmo“ teorija (Williams, 2001)	Socialinis statusas nusako, kiek žmogus jaučiasi geresnis ar prastesnis už kitus.
Pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas (Priėmimas)	Socialinio palyginimo skalė, pritapimo grupėje ir socialinio patrauklumo subskalės (Allan & Gilbert, 1995)	„Skausmo šauksmo“ teorija (Williams, 2001)	Pritapimas grupėje nusako, kiek žmogus jaučiasi grupės dalimi ir priimamas kitų. Socialinis patrauklumas nusako, kiek žmogus jaučiasi kitų mėgstamas.
Savižudybės rizika (Sav. rizika)	Savižudiško elgesio klausimynas (peržiūrėtas) (Osman et al., 2001)	Nėra	Savižudybės rizika vertinama atsižvelgiant į tai, kaip dažnai žmogui kyla minčių apie savižudybę, ar jis yra planavęs ar bandęs nusižudyti, ar yra kalbėjęs apie savižudybę, kaip jis pats vertina savižudybės rizikos grėsmę.

1.7. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – įvertinti skirtingų vyriškumo aspektų sąsajas su savižudybės rizika bei išanalizuoti šių aspektų poveikį savižudybės rizikai remiantis „Skausmo šauksmo“ teorija.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti, kurie vyriškumo aspektai yra susiję su didesne savižudybės rizika, o kurie – su žemesne savižudybės rizika.
2. Įvertinti, kokie vyriškumo aspektų tarpusavio sąveikos ypatumai veikia savižudybės riziką.
3. Išanalizuoti vyriškumo konstrukto sąsajas su savižudybės rizika pasitelkiant „Skausmo šauksmo“ teorijos modelį.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo dalyviai

Vykdam tyrimo dalyvių atranką, taikytas kvotinės imties sudarymo metodas. Atsižvelgiant į 2020 m. populiacijos sandarą, kurią pateikia Lietuvos statistikos departamentas, išskirtos kvotos, remiantis trimis kriterijais. Tai: lytis, amžiaus grupė ir gyvenamoji vieta (miestas ir kaimas).

Kvotinės imties atrankos būdas sumažina duomenų šališkumą, nes imtis tampa daug įvairesnė, įtraukia tyrimo dalyvius iš įvairių socialinių grupių, todėl išauga rezultatų patikimumas (Neuman, 2014). Duomenų rinkimas baigtas, surinkus tam tikrą kiekvienos kvotos tyrimo dalyvių skaičių. Vis dėlto, jauni žmonės, gyvenantys miestuose, aktyviau dalyvavo apklausoje, todėl šios grupės tyrimo dalyvių kiekis didesnis, negu numatyta atsižvelgiant į populiacijos sandarą.

Tyrimo anketą užpildė 562 įvairaus amžiaus grupių vyrai (18–92 m., $M = 42,99$; $SD = 17,18$), gyvenantys Lietuvos miestuose ir kaimuose. 2 lentelėje pateikiamos išsamesnės imties demografinės charakteristikos.

2 lentelė. Tyrimo imties demografinės charakteristikos

Demografiniai kintamieji	<i>n</i> (%)
Amžiaus grupė	
18–29 m.	157 (27,9)
30–39 m.	107 (19)
40–49 m.	84 (14,9)
50–59 m.	97 (17,3)
60–69 m.	70 (12,5)
70–79 m.	33 (5,9)
80+ m.	10 (1,8)
Nenurodė	4 (0,7)
Gyvenamoji vieta	
Didmiestis	230 (40,9)
Miestas	158 (28,1)
Kaimas	173 (30,8)
Nenurodė	1 (0,2)
Šeiminė padėtis	
Vedęs	303 (53,9)
Nevedęs	209 (37,2)
Išsiskyres	36 (6,4)
Našlys	14 (2,5)

Demografiniai kintamieji	<i>n</i> (%)
Išsilavinimas	
Pradinis	5 (0,9)
Pagrindinis	15 (2,7)
Vidurinis	109 (19,4)
Profesinis	58 (10,3)
Aukštesnysis	39 (6,9)
Aukštasis koleginis	52 (9,3)
Aukštasis universitetinis	283 (50,4)
Nenurodė	1 (0,2)
Darbinė veikla	
Dirba	380 (67,6)
Bedarbis	23 (4,1)
Studijuoja ar mokosi	53 (9,4)
Studijuoja ir dirba	38 (6,8)
Vaiko priežiūros atostogose	1 (0,2)
Pensijoje	59 (10,5)
Remiamas valstybės	5 (0,9)
Nenurodė	3 (0,5)

2.2. Tyrimo instrumentai

Socialinių vaidmenų klausimyno tradicinių lyčių vaidmenų subskalė (angl. *Social Roles Questionnaire, SRQ; Gender-linked subscale*; Baber & Tucker, 2006). SRQ subskale vertinamos nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, t. y. kiek asmuo tam tikrus socialinius vaidmenis priskiria konkrečiai lyčiai. Pavyzdžiui, socialinis vaidmuo – vaikų priežiūra – stereotipiškai priskiriamas moterims, o finansinis šeimos išlaikymas stereotipiškai matomas kaip vyro vaidmuo. Skalė leidžia įvertinti, kiek asmens nuostatos atitinka minėtus lyčių vaidmenų stereotipus. Šią nuostatą vertina toks teiginys: „Pagrindinė tėvo pareiga – rūpintis savo vaikų finansine gerove.“ Subskalę sudaro 8 teiginiai. Tyrimo dalyvis juos vertina, taikydamas skalę nuo 0 („visiškai nesutinku“) iki 10 („visiškai sutinku“). Galutinis subskalės įvertis – visų teiginių balų suma. Aukštesni balai rodo, kad asmuo tam tikrus socialinius vaidmenis (pavyzdžiui, darbinė veikla, atsakomybės šeimoje) laiko tinkamesniais vyrams, kitus – moterims. Tai reiškia, kad asmuo vyrus ir moteris greičiausiai mato dichotomiškai ir mano, kad vyrams ir moterims priimtini tik tam tikri vaidmenys (Baber & Tucker, 2006). Toks požiūris nusako tradicines nuostatas dėl vyrų ir moterų vaidmenų. K. M. Baber ir C. J. Tucker (2006) nurodomas vidinis suderinamumas (Cronbach α) yra 0,77 (studentų imtyje). Mūsų tyrimo imtyje Cronbacho alfa koeficientas – 0,841.

Remiantis patvirtinančiosios faktorinės analizės rezultatais, galima teigti, kad atlikto tyrimo duomenys atitinka vieno faktoriaus modelį: $TLI = 0,974$, $CFI = 0,982$, $RMSEA = 0,048$, $\chi^2(19) = 43,151$, $p = 0,001$. Klausimų standartizuoti regresiniai svoriai svyruoja nuo 0,483 iki 0,779, o daugialypė koreliacija kvadratu (R^2) – nuo 0,233 iki 0,607.

Lyčių vaidmenų konflikto skalės trumpoji versija (angl. *Gender Role Conflict Scale – Short Form*, GRCS-SF; Wester et al., 2012). Ši skalė yra pilnosios GRC skalės (O’Neil et al., 1986) trumpesnė versija. GRCS-SF vertina lyčių vaidmenų konfliktą (angl. *gender role conflict*, GRC), t. y. vyro reakciją į nesuderinamus ir realybės neatitinkančius lūkesčius dėl vyriško vaidmens (Wester et al., 2012). GRCS-SF sudaro keturios subskalės, atspindinčios skirtingas vyriško vaidmens konflikto dimensijas: 1) sėkmė, galia ir konkuravimas (angl. *success, power and competition*) vertina, kiek vyras linkęs konkuruoti, kad pasiektų asmeninių tikslų; 2) suvaržytas emocionalumas (angl. *restricted emotionality*) vertina, kiek vyras linkęs vengti išsakyti savo jausmus, kad nepasirodytų silpnas ir pažeidžiamas; 3) suvaržytas artimumas su kitais vyrais (angl. *restricted affectionate behavior between men*) vertina, kiek vyrui sunku išreikšti rūpestingumą ir jausmus santykiuose su kitais vyrais; 4) konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje (angl. *conflict between work and family relationships*) vertina, kiek vyrui sunku išlaikyti balansą tarp darbo ar mokslo reikalavimų ir šeimos santykių.

Visos subskalės vertina vyrų patiriamą konfliktą dėl vyriško vaidmens, t. y. visuomenėje vyraujančių standartų, koks turi būti vyras. Pavyzdžiui, vienas iš skalės teiginių – „Man sunku savo partnerei (-iui) išsakyti savo emocinius poreikius“ – orientuoja į konfliktą tarp reikalavimo būti stoviu ir emocijas kontroliuojančiu vyru ir tam tikrose situacijose išylančiu reikalavimu tarpasmeniniuose santykiuose būti atviresniam.

Kiekvieną subskalę sudaro keturi teiginiai, vertinami nuo 1 („visiškai nesutinku“) iki 6 („visiškai sutinku“). Galutinis subskalės įvertis – visų subskalės klausimų įverčių vidurkis. Mažiausias galutinis balas – 1, didžiausias – 6. Autorių nurodomas vidinis suderinamumas (Cronbach α): Sėkmė – 0,80, Suv. emoc. – 0,77, Suv. artim. – 0,78, Konfliktas – 0,77 (studentų imtyje). Mūsų tyrimo imtyje vidinis suderinamumas skirtingose subskalėse: Sėkmė – 0,690, Suv. emoc. – 0,856, Suv. artim. – 0,821, Konfliktas – 0,782.

Patvirtinančioji faktorinė analizė parodė tik patenkinamą keturių faktorių modelio tinkamumą atlikto tyrimo duomenims: $TLI = 0,914$, $CFI = 0,932$, $RMSEA = 0,063$, $\chi^2(95) = 297,452$, $p = 0,000$. Faktorių svoriai svyruoja nuo 0,414 iki 0,896, daugialypė koreliacija kvadratu (R^2) – nuo 0,171 iki 0,803.

Tiriančioji faktorinė analizė parodė, kad duomenys tinka faktorių analizei: $KMO = 0,829$; Bartletto sferiškumo testo $\chi^2(120) = 3048,273, p = 0,000$. Visi keturi faktoriai paaiškina 60,725 proc. dispersijos (tikrinės reikšmės: 4,798; 2,269; 1,391 ir 1,258), tačiau 2, 3 ir 12 klausimų faktorių svoriai po Varimax pasukimo neviršijo 0,5 ribos (Hair et al., 2019). Atsižvelgiant į tai, kad patvirtinančiojoje faktorinėje analizėje šių klausimų faktorių svoriai taip pat maži (0,465; 0,436 ir 0,414), nuspręsta šiuos klausimus pašalinti iš tolesnių skaičiavimų. Atsisakius 2, 3 ir 12 klausimų, originalus teorinis modelis tapo tinkamesnis tyrimo duomenims: $TLI = 0,948, CFI = 0,961; RMSEA = 0,057; \chi^2(58) = 156,2; p = 0,000$.

Hoffman lyties tapatumo skalė (angl. *Hoffman Gender Scale*, HGS; Hoffman et al., 2000). Šią skalę sudaro dvi subskalės, matuojančios du skirtingus pasitikėjimo savo lytimi (angl. *gender self confidence*) aspektus: vyriškąjį ar moteriškąjį tapatumą (angl. *gender self-definition*) ir savo vyriškumo ar moteriškumo priėmimą (angl. *gender self-acceptance*). Skalė turi dvi versijas: viena skirta moterims (teiginiai apie moteriškumą), kita – vyrams (teiginiai apie vyriškumą). Mūsų tyrime nagrinėjama tik vyrų imtis (naudota vyrams skirta versija), todėl toliau vartojamos tik su vyriškumu susijusios sąvokos: *vyriškas tapatumas* ir *savo vyriškumo priėmimas*. Skalė nuo kitų vyriškumo skalių skiriasi tuo, kad teiginiuose, kuriuos tyrimo dalyvis turi įvertinti, nėra jokios informacijos, kas laikoma vyriškumu, todėl atsakymai susiję su asmenišku subjektyviu vyriškumu, kurį gali apibūdinti tik pats asmuo. Pavyzdžiui: „Mane geriausiai apibūdina mano vyriškumas.“ Taigi skalė leidžia įvertinti asmeninį vyriškumo patyrimą, o ne paplitusias vyriškumo normas ar iš anksto įvardytas problemas, susijusias su vyriškumu.

Vyriško tapatumo subskale matuojama, kiek stipriai vyras subjektyviai suvokiamą vyriškumą laiko savo tapatumo dalimi. Aukšti vyriško tapatumo įverčiai reiškia, kad buvimas vyru turi daug reikšmės, kad vyriškumas yra svarbi tapatumo dalis. Subskalės teiginio pavyzdys: „Kai manęs prašo apibūdinti save, vienas pirmųjų dalykų, apie kurį pagalvoju, yra tai, kad esu vyras.“

Savo vyriškumo priėmimo subskale matuojama, kiek gerai vyras jaučiasi būdamas vyru ir kiek palankiai vertina savo vyriškumą. Aukštesni savo vyriškumo priėmimo įverčiai reiškia, kad vyras labiau vertina ir priima savo vyriškumą tokį, koks jis yra. Subskalės teiginio pavyzdys: „Aš atitinku asmeninius vyriškumo standartus.“

Kiekvieną subskalę sudaro 7 teiginiai, vertinami nuo 1 („visiškai nesutinku“) iki 6 („visiškai sutinku“) balų. Galutinis kiekvienos subskalės balas – visų teiginių įverčių vidurkis. Mažiausias galutinis balas gali būti 1, didžiausias – 6. Autorių nurodomas vyriško tapatumo subskalės vidinis

suderinamumas (Cronbach α) – 0,93, savo vyriškumo priėmimo – 0,80 (studentų vyrų imtyje) (Hoffman et al., 2000). Mūsų tyrime subskalių vidinis suderinamumas: vyriško tapatumo – 0,911, savo vyriškumo priėmimo – 0,922.

Patvirtinančioji faktorinė analizė parodė, kad teorinis dviejų faktorių modelis nėra pakankamai tinkamas tyrimo duomenims: $TLI = 0,879$, $CFI = 0,899$, $RMSEA = 0,115$, $\chi^2(76) = 620,466$, $p = 0,000$. Faktorių svoriai svyruoja nuo 0,576 iki 0,845, o daugialypė koreliacija kvadratu (R^2) – nuo 0,331 iki 0,710. Atsižvelgiant į tiriančiosios faktorinės analizės rezultatus, galima teigti, kad turimi duomenys tinka faktorių analizei: $KMO = 0,935$, Bartletto sferiškumo testo $\chi^2(91) = 5438,475$, $p = 0,000$. Abu faktoriai paaiškina 67,154 proc. dispersijos (tikrinės reikšmės: 7,490 ir 1,911). Tačiau skalės 4 klausimo abiejų faktorių svoriai žemi ir labai panašūs: 0,483 ir 0,441. Pašalinus šį klausimą iš patvirtinančiosios faktorinės analizės, duomenys labiau atitiko modelį: $TLI = 0,942$, $CFI = 0,956$, $RMSEA = 0,084$; $\chi^2(60) = 286,803$; $p = 0,000$. Taigi tyrimo analizei buvo apskaičiuotas visų savo vyriškumo priėmimo subskalės klausimų vidurkis ir visų vyriško tapatumo subskalės klausimų, išskyrus 4 klausimą, vidurkis.

Trumpoji žlugimo ir spąstų jausmo skalė (angl. *Short Defeat and Entrapment Scale*, SDES; Griffiths et al., 2015). SDES abu teorinius konstruktus – žlugimo jausmą (angl. *defeat*) ir spąstų jausmą (angl. *entrapment*) – vertina kaip vieną faktorių. Ši skalė yra dviejų originalių skalių – žlugimo ir spąstų (Gilbert & Allan, 1998) – sutrumpinta versija. Pradžioje žlugimo ir spąstų jausmai buvo traktuojami kaip atskiri konceptai, tačiau naujausios teorijos ir tyrimai žlugimo ir spąstų jausmą traktuoja kaip vieną konstrukta, nusakančią jautimąsi nevykėliu be jokios išeities (Griffiths et al., 2015).

SDES susideda iš 8 teiginių, kuriuos prašoma įvertinti nuo 0 („man visiškai netinka“) iki 4 („man visiškai tinka“). Teiginių pavyzdžiai: „Jaučiuosi nugalėtas gyvenimo“ (žlugimo jausmas) ir „Nematau išeities iš dabartinės situacijos“ (spąstų jausmas). Keturi teiginiai susiję su žlugimo jausmu, keturi – su spąstų jausmu. Galutinis SDES balas – visų teiginių įverčių suma. Mažiausias galimas skalės įvertis – 0, didžiausias – 32. Autorių nurodomas vidinis suderinamumas (Cronbach α) – 0,93 (populiacinėje imtyje). Mūsų tyrimo imtyje Cronbacho alfa koeficientas – 0,892. Remiantis patvirtinančiosios faktorinės analizės rezultatais, galima teigti, kad autorių siūlomas vieno faktoriaus modelis yra tinkamas duomenims: $TLI = 0,975$, $CFI = 0,984$, $RMSEA = 0,061$, $\chi^2(18) = 55,175$, $p = 0,000$.

Socialinio palyginimo skalė (angl. *Social Comparison Scale*, SCS; Allan & Gilbert, 1995). Ši skalė matuoja subjektyviai suvokiamą savo

socialinę padėtį, lyginant save su kitais. SCS vertina *generalizuotą* savęs vertinimą, t. y. ne tam tikru konkrečiu aspektu, kuris asmeniui gali būti aktualus, bet apibendrintai, kiek asmuo jaučiasi geresnis ar prastesnis negu kiti. Išskiriamos trys skirtingos dimensijos, nusakančios skirtingas socialinio vertinimo funkcijas: socialinis statusas (kiek žmogus jaučiasi geresnis ar prastesnis negu kiti), pritapimas grupėje (kiek žmogus jaučiasi grupės dalimi ir priimamas kitų), socialinis patrauklumas (kiek žmogus jaučiasi mėgstamas kitų).

Tyrimo dalyvio prašoma palyginti save su kitais ir nurodyti, kiek jis save suvokia kaip žemesnį ar aukštesnį už kitus ar daugiau mažiau vidutinį. Skalė susideda iš 11 teiginių, kuriuos prašoma įvertinti kaip bipolinį konstrukta. Pavyzdžiui, 10 balų skale prašoma įvertinti: lyginant su kitais jaučiuosi prastesnis (1 balas) arba pranašesnis (10 balų). Jei tyrimo dalyvis pažymi skalės vidurį (pavyzdžiui, 5 balus), galima manyti, kad jis laiko save vidutiniu.

Galutinis skalės įvertis – visų balų, pažymėtų prie teiginių, suma. Tačiau autoriai rekomenduoja vertinti ir atskiras subskales, kuriomis atitinkamai matuojamas subjektyviai suvokiamas socialinis statusas, pritapimas grupėje ir savo socialinis patrauklumas. Atkreiptinas dėmesys, kad, autorių teigimu, faktorinė analizė nepatvirtino šio teorinio trijų faktorių modelio. Pagal jų tyrimo rezultatus, tiriamojoje faktorinėje analizėje buvo išskirti du faktoriai: socialinis statusas ir pritapimas grupėje, o socialinio patrauklumo klausimų (3, 9 ir 10 teiginiai) faktorių svoriai panašūs abiejuose faktoriuose.

Mūsų tyrimo faktorinės analizės rezultatai yra panašūs. Tiriamoji faktorinė analizė išskyrė du faktorius: 1, 2, 6, 7 ir 8 teiginiai pateko į vieną faktorių (socialinis statusas), 3, 4, 5, 9, 10 ir 11 teiginiai pateko į antrąjį faktorių (pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas). Turimi duomenys tinkami šiai faktorių analizei: $KMO = 0,921$, Bartletto sferiškumo testo $\chi^2(55) = 2713,117$, $p = 0,000$. Abu faktoriai paaiškina 64,734 proc. dispersijos (tikrinės reikšmės: 5,950 ir 1,171). Atlikus patvirtinančiąją faktorinę analizę, paaiškėjo, kad dviejų faktorių modelis nėra tinkamas duomenims ($TLI = 0,904$, $CFI = 0,928$, $RMSEA = 0,104$, $\chi^2(41) = 233,959$, $p = 0,000$). 5 teiginys išsiskyrė ypač žemu faktorių svoriu – 0,43, daugialypės koreliacijos kvadratas (R^2) – tik 0,18. Kitų teiginių faktorių svoriai svyravo nuo 0,69 iki 0,86, R^2 – nuo 0,47 iki 0,75. Iš modelio pašalinus 5 teiginį, rezultatas tapo geresnis, dviejų faktorių modelis yra pakankamai tinkamas duomenims: $TLI = 0,964$, $CFI = 0,975$, $RMSEA = 0,069$, $\chi^2(41) = 94,818$, $p = 0,000$. Faktorių svoriai – nuo 0,66 iki 0,87, R^2 – nuo 0,43 iki 0,75.

Taigi, šiame tyrime analizuojami du socialinio palyginimo konstruktai: 1) socialinis statusas, 2) pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas. Socialinis statusas vertinamas skalės teiginiais, kiek tyrimo dalyvis, palyginti

su kitais, jaučiasi prastesnis ar pranašesnis; nekompetentingas ar labiau kompetentingas; netaalentingas ar labiau talentingas; silpnesnis ar stipresnis; nepasitikintis savimi ar labiau savimi pasitikintis. Pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas vertinamas skalės teiginiais, kiek tyrimo dalyvis, palyginti su kitais, jaučiasi nemėgstamas ar labiau mėgstamas; paliktas nuošalyje ar priimtas kitų; nenorimas ar norimas; nepatrauklus ar labiau patrauklus; nepritampantis ar savas.

Kiekvieno iš minėtų faktorių galutinis balas – teiginių įverčių suma. Abiejų faktorių mažiausias galimas įvertis – 5, didžiausias – 50. Autoriai nurodo tik bendrąjį visos skalės vidinį suderinamumą (Cronbach α) – 0,91 (studentų imtyje) ir 0,88 (klinikinėje imtyje). Mūsų tyrimo imtyje visos skalės Cronbacho alfa koeficientas – 0,917, dviejų faktorių atskirai: socialinio statuso – 0,852, pritapimo grupėje ir socialinio patrauklumo – 0,897.

Savižudiško elgesio klausimynas (peržiūrėtas) (angl. *Suicide Behaviors Questionnaire-Revised*, SBQ-R; Osman et al., 2001). SBQ-R sudarytas iš 4 klausimų. Kiekviename iš jų vertinamas skirtingas suicidiškumo aspektas: suicidinės mintys ir mėginimai nusižudyti ilgalaikėje perspektyvoje (per visą gyvenimą), suicidinės mintys per paskutinius 12 mėn., minčių apie savižudybę ar ketinimo nusižudyti atskleidimas kitiems asmenims, mėginimo nusižudyti grėsmė. Prie klausimų pateikti atsakymų variantai (atsakymų variantų kiekis varijuoja nuo penkių iki septynių). Pavyzdžiui, pateikiamas klausimas „Kaip dažnai per pastaruosius metus esate galvoję apie savižudybę?“ ir atsakymų variantai: niekada, retai (1 kartą), kartais (2 kartus), dažnai (3–4 kartus), labai dažnai (5 ir daugiau kartų). Autoriai atskirai nurodo kiekvieno atsakymo balą, tačiau tyrimo dalyvis šių skaičių nemato.

Galutinis SBQ-R balas yra visų klausimų įverčių suma, kuri gali varijuoti nuo 3 iki 18. Didesnis įvertis rodo didesnę savižudybės riziką. Klausimyno autorių nurodomas vidinis suderinamumas (Cronbach α) – 0,88 (klinikinėje paauglių imtyje), 0,82 (mokinių imtyje), 0,87 (klinikinėje suaugusiųjų imtyje), 0,76 (studentų imtyje) (Osman et al., 2001). Suteikta laisva prieiga SBQ-R klausimyną naudoti praktikoje ir tyrimuose. Klausimyną į lietuvių kalbą išvertė V. Kirilovaitė ir J. Rimkevičienė (2018). Autorės suteikė leidimą naudoti išverstą klausimyną.

Remiantis patvirtinančiosios faktorinės analizės rezultatais, galima teigti, kad vieno faktoriaus modelis yra tinkamas duomenims: $TLI = 0,996$, $CFI = 0,999$, $RMSEA = 0,030$, $\chi^2(1) = 1,496$, $p = 0,221$. Skalės klausimų standartizuoti regresiniai svoriai svyruoja nuo 0,505 iki 0,821, o daugialypė koreliacija kvadratu (R^2) – nuo 0,256 iki 0,673. Vidinis testo suderinamumas (Cronbach α) – 0,810.

Visi instrumentų autoriai suteikė leidimą versti klausimynus į lietuvių kalbą. Klausimynus išvertus, atliktas atgalinis vertimas į anglų kalbą ir įvertinta, ar lietuviška klausimynų versija atitinka originalo prasmę ir matuojamą aspektą. Prieš pradėdant pagrindinį tyrimą, atliktas žvalgomasis tyrimas. Jo metu pirminę tyrimo anketą užpildė 41 tyrimo dalyvis. Siekta įvertinti, ar suprantami klausimai, ar lietuviškos formuluotės yra tinkamos ir aiškios. Žvalgomojo tyrimo vidinis testų suderinamumas svyravo nuo 0,692 iki 0,899. Atlikus smulkias korekcijas, suformuotas galutinis tyrimo klausimynas.

2.3. Tyrimo eiga

Duomenys surinkti vykdant apklausą. Apklausa vykdyta internetu, pasitelkus specializuotą apklausų platformą, ir tyrimo dalyviams pateikiant popierines anketas. 490 (87,2 %) tyrimo dalyvių anketą užpildė internetu, 72 (12,8 %) užpildė popierinę anketą. Duomenys rinkti dviem būdais, siekiant pasiekti įvairias amžiaus grupes ir žmones ne tik iš miestų, bet ir iš kaimo vietovių. Disertacijos autorė rinko duomenis kartu su psichologijos bakalauro ir klinikinės psichologijos magistrantūros studentais.

Kvietimas dalyvauti tyrime buvo platinamas socialiniuose tinkluose ir siunčiant elektroninius laiškus įvairioms įstaigoms (viešosioms bibliotekoms, savivaldybių kultūros centrams ir seniūnijoms, įvairioms asociacijoms, švietimo įstaigoms ir regionuose įsikūrusioms įstaigoms). Dalis tyrimo dalyvių buvo pasiekti kontaktiniu būdu miestelių viešosiose bibliotekose, kultūros centruose ir įvairiose darbovietėse, kviečiant užpildyti popierinę tyrimo anketą. Anketos pradžioje pristatytas tyrimas (žr. 1 priedą), pabaigoje pateikta informacija apie emocinės paramos ir psichologinės pagalbos galimybes bei skatinama kreiptis, jei klausimynų pildymas sukėlė nemalonių išgyvenimų.

Leidimą atlikti psichologinį tyrimą suteikė Vilniaus universiteto Psichologinių tyrimų etikos komitetas (leidimo nr. 47, 2020-06-15). Duomenys rinkti nuo 2020-06-17 iki 2021-04-12. Pristatomas tyrimas yra platesnio mokslinio tyrimo „Šiuolaikinių teorinių suicidinio elgesio modelių pritaikomumo bei sociokultūrinių veiksnių reikšmės suicidiškumui vertinimas Lietuvoje“ dalis (finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-MIP-21-33).

2.4. Duomenų analizė

Statistinei duomenų analizei atlikti naudota *IBM SPSS Statistics 26* programinė įranga. Patvirtinančioji faktorinė analizė atlikta naudojant šios programinės įrangos plėtinį *IBM SPSS AMOS 23*. Mediacinė analizė atlikta naudojant *IBM SPSS* makroprogramą *PROCESS*.

Duomenų normalumas. Tyrimo metu naudotos skalių aprašomosios charakteristikos pateiktos 2 priede.

Esant didelėms imtims, duomenų normalumui vertinti Kolmogorovo–Smirnov ir Shapiro–Wilko testų nerekomenduojama naudoti, todėl normalumas vertintas pasitelkiant asimetrijos ir eksceso koeficientus (Fields, 2018). Kaip teigia H. Y. Kimas (2013), tam, kad duomenys būtų laikomi normaliai pasiskirstę, didelėms imtims (daugiau negu 300 respondentų) asimetrijos koeficientas gali būti iki ± 2 , eksceso koeficientas – iki ± 7 . R. B. Kline (2011) nurodo dar didesnę galimą ribą: asimetrija – iki ± 3 , ekscesas – iki ± 10 . Tyrimo kintamųjų asimetrijos ir eksceso koeficientai pateikti 2 priede. Remiantis šiais koeficientais, galima teigti, kad visi kintamieji pasiskirstę normaliai. SBQ-R (eksceso koeficientas – 2,804) ir SDES (eksceso koeficientas – 2,122) yra šiek tiek ekscesiški, tačiau tai nėra netikėta, nes suicidiškumas (SBQ-R) ir stipriai su suicidiškumu susijęs konstruktas (SDES) matuoti populiacinėje imtyje, o bendrojoje populiacijoje didžioji dalis žmonių vis dėlto nėra suicidiški.

Atsižvelgiant į tai, kad didesnė imtis (daugiau negu 200 respondentų) mažina duomenų nenormalumo poveikį rezultatų validumui (Fields, 2018; Hair et al., 2019; Lumley et al., 2022), o, A. F. Hayes (2022) teigimu, duomenų normalumo sąlyga yra mažiausiai reikšminga ir turi poveikį tik esant labai stipriems nuokrypiams, nuspręsta visus kintamuosius traktuoti kaip normaliai pasiskirsčiusius, taikyti parametrinę statistiką ir nevykdyti duomenų transformacijos.

Skalių faktorių įvertinimas. Visi klausimynai buvo išversti į lietuvių kalbą. Jie neadaptuoti Lietuvai, todėl, prieš atliekant pagrindinius skaičiavimus, įvertinta, ar originalūs konstruktų, matuojamų skalėmis, modeliai atitinka tyrimo duomenis. Atlikta patvirtinančioji faktorinė analizė, o, esant poreikiui faktorius įvertinti išsamiau, dalis naudotų instrumentų (Lyčių vaidmenų konflikto skalė, Hoffman lyties tapatumo skalė ir Socialinio palyginimo skalė) įvertinti atliekant ir tiriančiąją faktorinę analizę. Faktorinės analizės buvo atliekamos naudojant tik pilnus duomenis, trūkstamos reikšmės pašalintos. Pagrindinė analizė atlikta su visais duomenimis, įtraukiant ir praleistas reikšmės. Vidinis skalių suderinamumas vertintas skaičiuojant Cronbacho alfa koeficientą. Dauguma autorių sutinka, kad Cronbacho alfa

koeficientas, didesnis negu 0,7, rodo gerą skalės vidinį suderinamumą, tačiau reikšmė nuo 0,6 iki 0,7 taip pat gali būti laikoma patenkinama ir instrumentas gali būti naudojamas tyrimui atlikti (Taber, 2018).

Koreliacinė analizė. Pirminė ryšių tarp kintamųjų analizė atlikta skaičiuojant Spearmano koreliacijos koeficientą. Koreliacijos koeficientų efekto dydžiai buvo vertinami remiantis Ch. P. Dancy ir J. Reidy (2014) rekomendacijomis: $0,10 < r < 0,30$ reiškia silpną, $0,40 < r < 0,60$ – vidutinį, o $0,70 < r < 0,90$ – stiprų ryšį tarp kintamųjų.

Regresinė analizė. Siekiant atsakyti į pirmą tyrimo klausimą, atlikta regresinė analizė. Duomenys atitiko šias regresinės analizės sąlygas: linijinis ryšys tarp kintamųjų, duomenys normaliai pasiskirstę, homoskedastiški, nėra multikolinearumo (Hayes, 2022).

Vienfaktorinė dispersinė analizė. Kintamųjų vidurkiai tarp grupių lyginti atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę. Analizė atlikta lyginant tyrimo dalyvių iš skirtingų gyvenamųjų vietovių (didmiestis, miestas, kaimas) amžiaus vidurkį. Įvertinta, ar duomenys atitinka vienfaktorinės dispersinės analizės sąlygas: visų grupių duomenyse nebuvo rasta ryškių išskirčių, kiekvienoje grupėje duomenys buvo pasiskirstę pakankamai normaliai (asimetrijos ir eksceso koeficientai – intervale nuo -1 iki 1).

Mediacinė analizė. Siekiant atsakyti į antrą ir trečią tyrimo klausimus, atlikta mediacinė analizė. Remtasi A. F. Hayes (2022) pateiktomis rekomendacijomis.

Mediacija gali būti pilnoji, jei mediacijos modelyje tiesioginis (c') ryšys tampa statistškai nereikšmingas, nors prieš tai tiesioginis (c) ryšys buvo statistškai reikšmingas, arba dalinė, jei net ir esant mediatoriui, modelyje tiesioginis (c') ryšys vis tiek išlieka statistškai reikšmingas (Baron & Kenny, 1998, cit. iš Abu-Bader & Jones, 2021). Tokiu atveju galima interpretuoti, kad dalinės mediacijos mediatorius (M) tik iš dalies gali paaiškinti nepriklausomo (X) ir priklausomo (Y) kintamųjų ryšį, yra ir kitų tarpinių kintamųjų. Pilnoji mediacija reiškia, kad nepriklausomo (X) ir priklausomo (Y) kintamųjų ryšys visiškai priklauso nuo netiesioginio mediacinio mechanizmo (Hayes, 2022). Pilnoji mediacija gali būti vertinama kaip labiau patvirtinanti tikrinamą hipotezę, tačiau minėto skirstymo nereikėtų akcentuoti, nes visada bus ir kitų – tarpinių – kintamųjų, todėl svarbu suprasti, kad bet koks modelis nėra absoliutus, jis turi trūkumų (Zhao et al., 2010; Hayes, 2022). Be to, ši analizė jautri imties dydžiui, todėl, esant dideliame duomenų kiekiui, tikėtina, tiesioginis ryšys (c') bus statistškai reikšmingas (Hayes, 2022).

Antrojo tyrimo klausimui analizuoti taikytas paprastos mediacijos modelis (su vienu mediatoriumi), trečiajam – serijinės sudėtinės mediacijos modelis (angl. *serial multiple mediator model*), vertinant dviejų mediatorių

efektą. Pastaruoju atveju PROCESS programa kiekvienas galimas mediacinis kelias įvertintas atskirai ir, remiantis pasikliautiniais intervalais (CI), nurodyta, ar mediacinis efektas egzistuoja. PROCESS taip pat leidžia įvertinti, ar nustatyti mediaciniai keliai tarpusavyje skiriasi statistiškai reikšmingai. Pavyzdžiui, modelyje gali būti patvirtinti du skirtingi mediaciniai keliai, tačiau jie gali būti arba labai panašūs (statistiškai reikšmingai nesiskiria), arba skirtingo efekto dydžio (statistiškai reikšmingai skiriasi).

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad, prieš atliekant mediacinę analizę, turi būti įvertinta, atliekant regresinę analizę, ar nepriklausomas kintamasis (X) statistiškai reikšmingai prognozuoja priklausomą kintamąjį (Y); ar nepriklausomas kintamasis (X) statistiškai reikšmingai prognozuoja mediatorių (M); ar mediatorius (M) statistiškai reikšmingai prognozuoja priklausomą kintamąjį (Y) ir kartu kontroliuoja nepriklausomą kintamąjį (X) (Baron & Kenny, 1998, cit. iš Abu-Bader & Jones, 2021). Pirmoji R. M. Barono ir D. A. Kenny (1998) sąlyga kritikuojama, nes vis dėlto įmanoma, kad X gali veikti Y tik per tarpinį kintamąjį M , nors iš pradžių tiesioginio prognostinio ryšio tarp X ir Y nebuvo rasta (Abu-Bader & Jones, 2021; Zhao et al., 2010). Remiantis A. F. Hayeso (2022) rekomendacijomis, galima teigti, kad nė viena iš sąlygų nėra būtina. Tyrėjo nuomone, regresinių ryšių tarp kintamųjų atskirai vertinti nereikia, galima iš karto atlikti viso mediacinio modelio vertinimą. Disertacijoje vadovautasi A. F. Hayeso (2022) nuomone.

Mediacinė analizė, paremta regresinės analizės principais (Abu-Bader & Jones, 2021), gali būti laikoma nepatvirtinančia priežastinių ryšių. Vis dėlto dauguma socialinių mokslų tyrimų paremti prielaida, jog mediacinis modelis parodo, kad X veikia M , o M veikia Y (Agler & De Boeck, 2017). Tokiuose modeliuose priežastiniai ryšiai aiškinami remiantis teorijomis ar loginiais argumentais, tai nėra mažiau validu negu statistika, kuri taip pat turi įvairių ribotumų (Hayes, 2022). Taigi disertacijoje remiamasi prielaida, kad mediacinė analizė bent iš dalies paaiškina priežastinius ryšius, jei juos galima apibūdinti egzistuojančiomis teorijomis. Visuose mediaciniuose modeliuose ir regresinėje analizėje kaip kontroliuojamas kintamasis buvo pridėdamas amžius, nes jis turi stiprų koreliacinį ryšį su savižudybės rizika.

3. REZULTATAI

3.1. Aprašomoji statistika

23 vyrai (4,1 %), dalyvavę tyrime, nurodė, kad yra bandę nusižudyti. 105 vyrai (18,7 %) nurodė, kad yra planavę nusižudyti. 156 vyrai (27,85 %) yra galvoję apie savižudybę per pastaruosius metus. Iš šių 156 vyrų, kurie yra svarstę apie savižudybę, 59 asmenys (37,82 %) yra kam nors sake, kad ketina nusižudyti.

Siekiant palyginti šio tyrimo SBQ-R vidutinį įvertį – 5,47 – su kitų tyrimų rezultatais, rastas tik vienas tyrimas, kurio imties charakteristikos panašios: Vokietijoje atlikto tyrimo duomenimis, įvairaus amžiaus vyrų vidutinis SBQ-R įvertis yra 3,71 (Blüml et al., 2013). Australijoje atlikto tyrimo duomenimis, nusižudyti bandė 2,5 proc. tyrimo dalyvių (Pirkis et al., 2000), palyginimui mūsų tyrime – beveik dvigubai daugiau (4,1 %) nusižudyti bandžusių vyrų. Taigi, galima teigti, kad Lietuvos vyrų suicidiškumas yra didesnis negu kitose šalyse, kaip ir vyrų savižudybių rodikliai.

Atlikta koreliacinė analizė parodė tyrimo dalyvių amžiaus sąsajas su matuojamais konstruktais (3 lentelė). Amžius statistiškai reikšmingai neigiamai koreliuoja su savižudybės rizika, žlugimo ir spąstų jausmu bei su dviem vyriškumo konstruktais (sėkmė, galia ir konkuravimas bei konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje). Šie koreliacijos koeficientai rodo silpną ryšį tarp kintamųjų ($r < 0,4$). Vis dėlto, kaip matyti iš tyrimo rezultatų, kuo didesnis respondentų amžius, tuo mažesnė savižudybės rizikos grėsmė, silpniau išgyvenamas žlugimo ir spąstų jausmas, mažesnis polinkis konkuruoti, siekti sėkmės ir galios, silpnesnis konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje.

Statistiškai reikšmingai teigiama koreliacija yra tarp amžiaus ir nuostatų lyčių vaidmenų atžvilgiu, suvaržyto emocionalumo ir vyriško tapatumo. Koreliacijos koeficientai taip pat rodo silpną ryšį tarp kintamųjų ($r < 0,4$). Šie rezultatai rodo tendenciją: kuo didesnis tyrimo dalyvių amžius, tuo labiau vyrauja tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, didesnis polinkis varžyti savo emocionalumą, stipresnis vyriškas tapatumas. Atsižvelgiant į statistiškai reikšmingus ryšius tarp amžiaus, savižudybės rizikos ir kitų kintamųjų, tolesnėje analizėje amžius įtraukiamas kaip kontroliuojamas kintamasis.

Rezultatas, rodantis jaunesnių žmonių aukštesnę savižudybės riziką, nėra netikėtas, ši tendencija pastebima ir kituose tyrimuose (Baca-Garcia et al., 2010). Galima manyti, kad jaunesni žmonės daugiau galvoja apie savižudybę,

bet rečiau nusižudo, o vyresni, kilus minčių apie savižudybę, greičiau pereina prie nusižudymo veiksmų.

Vis dėlto kintamųjų ryšiui su kitomis demografinėmis charakteristikomis vertinti tyrimo imtis nėra tinkama, nes kiekviena demografinė grupė labai stipriai susijusi su amžiaus faktoriumi. Pavyzdžiui, tyrimo dalyviai iš didmiesčių buvo gerokai jaunesnio amžiaus, palyginti su tyrimo dalyviais iš miestų ar kaimų, nes jauni vaikinai iš didmiesčių aktyviau dalyvavo internetinėje apklausoje. Tai parodė vienfaktorinė dispersinė analizė: $F(2, 555) = 21,361, p < 0,001$; tyrimo dalyvių amžius didmiestyje $M(SD) = 37,66$; amžius mieste $M(SD) = 48,17$; amžius kaime $M(SD) = 45,39$. Analogiška padėtis ir su kitais demografiniais veiksniais: nevedę vyrai bus jaunesni, jiems būdinga aukštesnė savižudybės rizika, vedę vyrai vyresni, jų savižudybės rizika bus žemesnė (taikant SBQ-R instrumentą). Demografinių charakteristikų ir vyriškumo bei suicidiškumo ryšio analizė nėra disertacijoje pristatomo tyrimo tikslas, todėl ši kryptis paliekama ateities tyrimams.

3.2. Vyriškumo ir suicidiškumo sąsajos

Siekiant atsakyti į pirmąjį tyrimo klausimą, pirmiausia atlikta koreliacinė analizė (rezultatai pateikti 3 lentelėje). Toliau atlikta regresinė analizė, kuri patikslino, kurie vyriškumo konstruktai prognozuoja žemesnę, o kurie – aukštesnę savižudybės riziką (4 lentelė).

Remiantis koreliacinės analizės rezultatais, galima teigti, kad visi kintamieji, išskyrus suvaržytą artimumą su kitais vyrais, statistiškai reikšmingai koreliuoja su savižudybės rizika. Neigiamai su savižudybės rizika koreliuoja šie vyriškumo konstruktai: nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, vyriškas tapatumas ir savo vyriškumo priėmimas. Polinkis konkuruoti bei siekti sėkmės ir galios, suvaržytas emocionalumas ir konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje su savižudybės rizika koreliuoja teigiamai.

3 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatai

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. Sav. rizika	–										
2. Nuostatos	–0,181**	–									
3. Sėkmė	0,122**	0,137**	–								
4. Suv. emoc.	0,130**	0,246**	0,277**	–							
5. Suv. artim.	–0,068	0,431**	0,224**	0,445**	–						
6. Konfliktas	0,227**	0,072	0,340**	0,275**	0,149**	–					
7. Tapatumas	–0,295**	0,402**	0,127**	0,001	0,287**	–0,015	–				
8. Priėmimas	–0,330**	0,074	0,021	–0,195**	–0,034	–0,095*	0,575**	–			
9. Žlug. spąst.	0,504**	0,049	0,119**	0,316**	0,103*	0,328**	–0,156**	–0,402**	–		
10. Statusas	–0,177**	–0,022	0,241**	–0,121	0,017	–0,005	0,181**	0,426**	–0,359**	–	
11. Pritapimas	–0,189**	–0,058	–0,004	–0,188**	–0,018	–0,098*	0,133**	0,366**	–0,411**	–0,715**	–
12. Amžius	–0,310**	0,326**	–0,177**	0,057	0,298**	–0,183**	0,329**	0,089*	–0,122**	0,046	0,057

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Sav. rizika – savižudybės rizika; Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas; Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas; Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais; Konfliktas – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; Tapatumas – vyriškas tapatumas; Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Statusas – socialinis statusas; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas.

Regresinės analizės rezultatai rodo (4 lentelė), kad jei visi vyriškumo konstruktai patenka į vieną modelį, savižudybės riziką statistiškai reikšmingai prognozuoja nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu ir savo vyriškumo priėmimas, kurių didesni įverčiai susiję su žemesne savižudybės rizika. Konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje turi statistiškai reikšmingą prognostinį efektą, tačiau kaip veiksnys, didinantis savižudybės riziką. Visų statistiškai reikšmingų nepriklausomų kintamųjų efektas silpnas ($\beta < 0,3$), nors savo vyriškumo priėmimo efektas labiausiai priartėja prie vidutinio stiprumo ribos ($\beta = -0,256$).

Iš koreliacinės analizės rezultatų (3 lentelė) matyti, kad nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu turi kiek nevienareikšmes sąsajas. Pavyzdžiui, tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis susijęs su žemesne savižudybės rizika, tačiau yra sąsajų ir su labiau išreikštu emocionalumo varžymu, kuris, savo ruožtu, susijęs su aukštesne savižudybės rizika. Taigi svarbu išsamiau analizuoti vyriškumo konstruktų tarpusavio sąveikas ir jų poveikį savižudybės rizikai.

4 lentelė. Daugialypės tiesinės regresijos analizės rezultatai (priklausomas kintamasis – savižudybės rizika)

Nepriklausomas kintamasis	<i>B</i>	β	<i>SE</i>	<i>p</i>	95 % <i>CI</i>
Nuostatos	-0,018	-0,111	0,008	0,021	[-0,034; -0,003]
Sėkmė	0,132	0,059	0,102	0,195	[-0,069; 0,333]
Suv. emoc.	0,151	0,074	0,096	0,114	[-0,037; -0,339]
Suv. artim.	-0,026	-0,014	0,092	0,775	[-0,207; 0,155]
Konfliktas	0,287	0,127	0,099	0,004	[0,092; 0,483]
Tapatumas	-0,052	-0,023	0,128	0,684	[-0,305; 0,200]
Priėmimas	-0,746	-0,256	0,150	<0,001	[-1,041; -0,452]
Amžius	-0,035	-0,198	0,008	<0,001	[-0,051; -0,019]

Pastaba: $R^2 = 0,201$; $F(8, 493) = 16,731$; $p < 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas; Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas; Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais; Konfliktas – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; Tapatumas – vyriškas tapatumas; Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas. Amžius į modelį įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

Antrasis tyrimo klausimas – kokie vyriškumo konstruktų tarpusavio sąveikos ypatumai veikia savižudybės riziką – nagrinėtas atliekant mediacinę analizę. Mediacinės analizės modeliai suformuoti remiantis prielaida, kad sociokultūrinė aplinka veikia savęs sampratą (Gecas, 1982), taigi šiuo atveju nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, kurios yra suformuotos socialinės

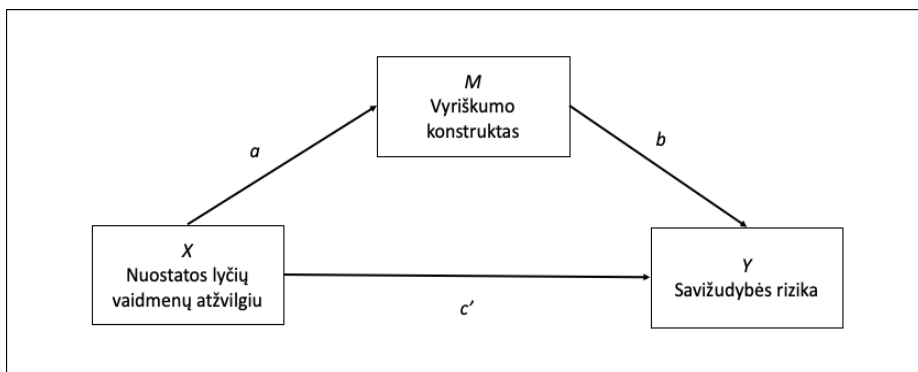
aplinkos, veikia vyrišką tapatumą ir savo vyriškumo priėmimą, o šie veikia savižudybės riziką. Taip pat remiantis lyčių vaidmenų konflikto teorija, galima teigti, kad lyčių vaidmenų normos sukelia vidinę įtampą (O’Neil, 1982), šiuo atveju modelyje nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu veikia lyčių vaidmenų konflikto išgyvenimus (sėkmė, galia ir konkuravimas; suvaržytas emocionalumas; suvaržytas artimumas su kitais vyrais; konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje), o šie veikia savižudybės riziką. Šių modelių analizė leidžia įvertinti, kaip labiau tradicinės nuostatos į lyčių vaidmenis, atspindinčios supratimą, koks turi būti vyras ir koks jo vaidmuo visuomenėje, veikia savižudybės riziką veikiant ir kitiems vyriškumo aspektams – vidiniams konfliktams, susijusiems su vyrišku vaidmeniu, vyriškam tapatumui ir savo vyriškumo priėmimui.

Taigi turime 6 mediacinius modelius, kuriuose nepriklausomas kintamasis yra nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, priklausomas kintamasis – savižudybės rizika, o kiti vyriškumo konstruktai analizuojami kaip tarpiniai kintamieji (3 pav.). Visų šešių mediacinių modelių analizė atlikta atskirai (šių modelių analizės rezultatai pateikti 5–10 lentelėse). Atskiri mediaciniai modeliai, o ne vienas modelis su keliais mediatoriais, analizuojami remiantis A. F. Hayeso (2022) nuomone, kad taip įvertinami specifiniai atskiri ryšiai, parodantys kiekvieno kintamojo reikšmingumą tam tikrame fenomene, o ne visų kintamųjų (šiuo atveju – visų vyriškumo konstrukto) visuminis poveikis prognozuojamam kintamajam.

Kaip matyti iš gautų rezultatų, ryšį tarp nuostatų lyčių vaidmenų atžvilgiu ir savižudybės rizikos statistiškai reikšmingai medijuoja sėkmė, galia ir konkuravimas (95 % *CI* [0,0005; 0,0073]), suvaržytas emocionalumas (95 % *CI* [0,0035; 0,0124]), konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje (95 % *CI* [0,0013; 0,0080]) ir vyriškas tapatumas (95 % *CI* [-0,0174; -0,0046]). Mediacija su tarpiniu kintamuoju – vyrišku tapatumu – yra pilnoji, su kitais statistiškai reikšmingais mediatoriais – dalinė. Suvaržytas artimumas su kitais vyrais ir savo vyriškumo priėmimas statistiškai reikšmingo mediacinio efekto neturi (95 % *CI* [-0,0010; 0,0114] ir [-0,0066; 0,0028]).

Atsižvelgiant į regresinės analizės rezultatus, galima teigti, kad labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu prognozuoja žemesnę savižudybės riziką. Vis dėlto mediacinė analizė parodė, kad labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu gali didinti savižudybės riziką per kitus – tarpinius – kintamuosius. Labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu yra susijusios su didesniu polinkiu konkuruoti, siekti sėkmės ir galios, o tai prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką. Labiau tradicinės nuostatos lyčių

vaidmenų atžvilgiu yra susijusios su labiau suvaržytu emocionalumu, kuris prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką. Labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu yra susijusios su stipresniu konfliktu tarp darbo ir santykių šeimoje, kuris prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką. Tačiau daugiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu yra susijusios ir su stipresniu vyrišku tapatumu, kuris prognozuoja žemesnę savižudybės riziką. Taigi, nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu savižudybės riziką veikia skirtingai, priklausomai nuo tarpinių kintamųjų.

Pastaba. Analizuojami 6 mediaciniai modeliai su skirtingais vyriškumo konstruktais: sėkmė, galia ir konkuravimas; suvaržytas emocionalumas; suvaržytas artimumas su kitais vyrais; konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; vyriškas tapatumas; savo vyriškumo priėmimas.

3 pav. Mediacionės analizės teorinis modelis

5 lentelė. Modelio (3 pav.), kai mediatorius yra sėkmė, galia ir konkuravimas, analizės rezultatai

Kintamieji		M (Sėkmė)		Y (Sav. rizika)	
			B (SE)		B (SE)
X (Nuostatos)	a	0,016** (0,003)	c'	-0,019** (0,007)	
M (Sėkmė)		–	b	0,221* (0,095)	
Kontr. kint. (Amžius)	f ₁	-0,020** (0,003)	g ₁	-0,043** (0,008)	

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

6 lentelė. Modelio (3 pav.), kai mediatorius yra suvaržytas emocionalumas, analizės rezultatai

Kintamieji	<i>M</i> (Suv. emoc.)		<i>Y</i> (Sav. rizika)	
		<i>B</i> (<i>SE</i>)		<i>B</i> (<i>SE</i>)
<i>X</i> (Nuostatos)	<i>a</i>	0,020** (0,0036)	<i>c'</i>	-0,023* (0,007)
<i>M</i> (Suv. emoc.)		-	<i>b</i>	0,365** (0,084)
Kontr. kint. (Amžius)	<i>f_I</i>	-0,003 (0,004)	<i>g_I</i>	-0,047** (0,008)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

7 lentelė. Modelio (3 pav.), kai mediatorius yra suvaržytas artimumas su kitais vyrais, analizės rezultatai

Kintamieji	<i>M</i> (Suv. artim.)		<i>Y</i> (Sav. rizika)	
		<i>B</i> (<i>SE</i>)		<i>B</i> (<i>SE</i>)
<i>X</i> (Nuostatos)	<i>a</i>	0,034** (0,004)	<i>c'</i>	-0,020** (0,369)
<i>M</i> (Suv. artim.)		-	<i>b</i>	0,142 (0,086)
Kontr. kint. (Amžius)	<i>f_I</i>	0,015** (0,004)	<i>g_I</i>	-0,049** (0,008)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

8 lentelė. Modelio (3 pav.), kai mediatorius yra konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje, analizės rezultatai

Kintamieji	<i>M</i> (Konfl.)		<i>Y</i> (Sav. rizika)	
		<i>B</i> (<i>SE</i>)		<i>B</i> (<i>SE</i>)
<i>X</i> (Nuostatos)	<i>a</i>	0,010* (0,003)	<i>c'</i>	-0,019* (0,007)
<i>M</i> (Konfl.)		-	<i>b</i>	0,412** (0,092)
Kontr. kint. (Amžius)	<i>f_I</i>	-0,018** (0,003)	<i>g_I</i>	-0,040** (0,008)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Konfl. – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

9 lentelė. Modelio (3 pav.), kai mediatorius yra vyriškas tapatumas, analizės rezultatai

Kintamieji	M (Tapatumas)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)
X (Nuostatos)	a	0,023** (0,003)	c'	-0,005 (0,007)
M (Tapatumas)		-	b	-0,448** (0,102)
Kontr. kint. (Amžius)	f ₁	0,018** (0,003)	g ₁	-0,041** (0,008)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Tapatumas – vyriškas tapatumas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

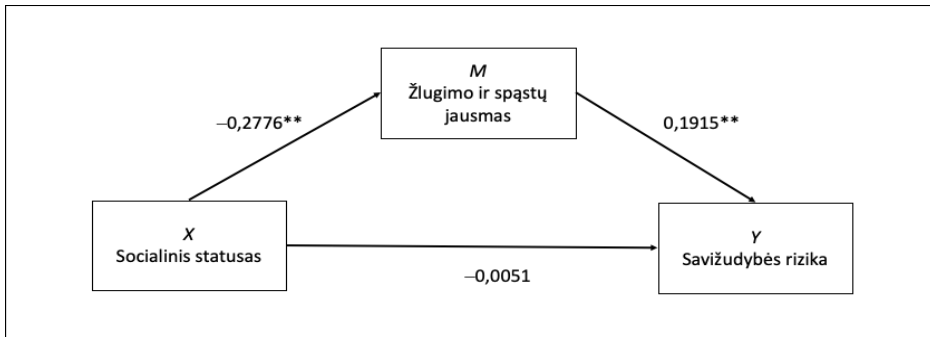
10 lentelė. Modelio (3 pav.), kai mediatorius yra savo vyriškumo priėmimas, analizės rezultatai

Kintamieji	M (Priėmimas)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)
X (Nuostatos)	a	0,002** (0,127)	c'	-0,013 (0,007)
M (Priėmimas)		-	b	-0,882** (0,113)
Kontr. kint. (Amžius)	f ₁	0,005 (0,003)	g ₁	-0,043** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

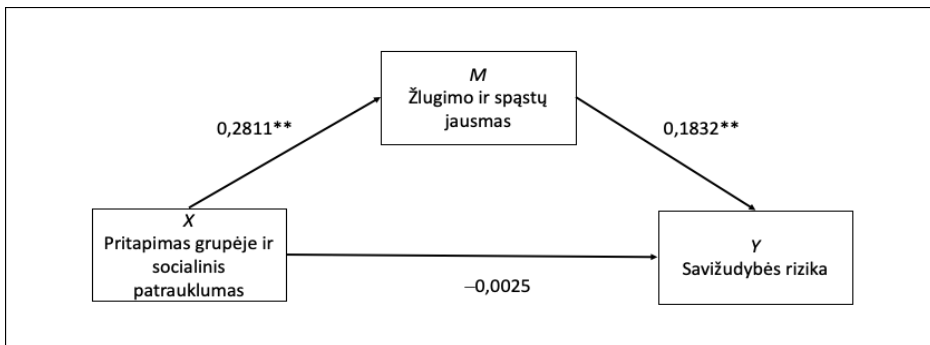
3.3. Vyriškumo ir suicidiškumo sąsajos „Skausmo šauksmo“ teorijos kontekste

Išsiaiškinome, kad vieni vyriškumo aspektai susiję su žemesne savižudybės rizika, kiti – su didesne. Siekiant geriau suprasti arba išsamiau paaiškinti, kokių būdu arba kokiems mechanizmomis veikiant vyriškumas turi poveikį savižudybės rizikai, pasitelksime suicidiško elgesio – „Skausmo šauksmo“ – teoriją. Pirmiausia įvertinsime, ar tyrimo duomenys patvirtina „Skausmo šauksmo“ teorijos modelį. Šiam įvertinimui atlikti pasirinkta mediacinė analizė, kuri parodys, ar teorijos konstruktai veikia savižudybės riziką, remiantis tos teorijos savižudybės aiškinimu, t. y. ar socialinis statusas bei pritaipimas grupėje ir socialinis patrauklumas veikia savižudybės riziką per tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą. Šie mediaciniai modeliai ir jų analizės rezultatai pavaizduoti 4 ir 5 pav. Vertinami du atskiri mediaciniai modeliai, nes faktorinė analizė išskyrė du atskirus kintamuosius: socialinį statusą ir pritaipimą grupėje bei socialinį patrauklumą. Taigi viename modelyje nepriklausomas kintamasis yra socialinis statusas (4 pav.), kitame modelyje nepriklausomas kintamasis – pritaipimas grupėje ir socialinis patrauklumas (5 pav.).

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$.

4 pav. „Skausmo šauksmo“ teorinis modelis, kai nepriklausomas kintamasis yra socialinis statusas

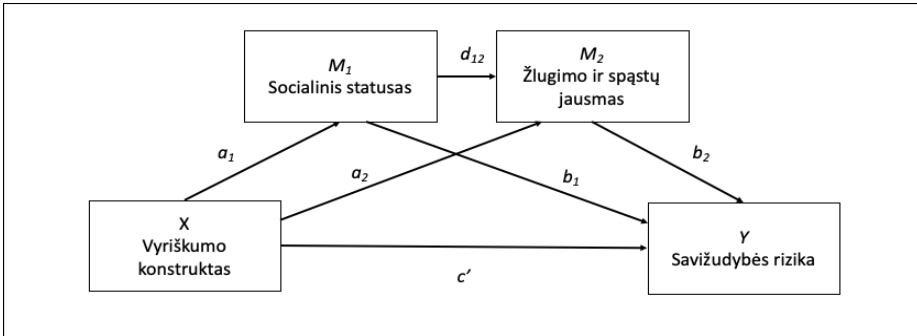
Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$.

5 pav. „Skausmo šauksmo“ teorinis modelis, kai nepriklausomas kintamasis yra pritarimas grupėje ir socialinis patrauklumas

Modelių, pateiktų 4 ir 5 pav., mediacinės analizės rezultatai patvirtino, kad tyrimo duomenys atitinka „Skausmo šauksmo“ teorinį modelį, nes abu mediaciniai efektai yra statistiškai reikšmingi. Socialinis statusas savižudybės riziką veikia per tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,0765; -0,0330]). Pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas savižudybės riziką veikia taip pat per tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,0729; -0,0319]). Abiejų mediacinių modelių analizė parodė pilną mediaciją.

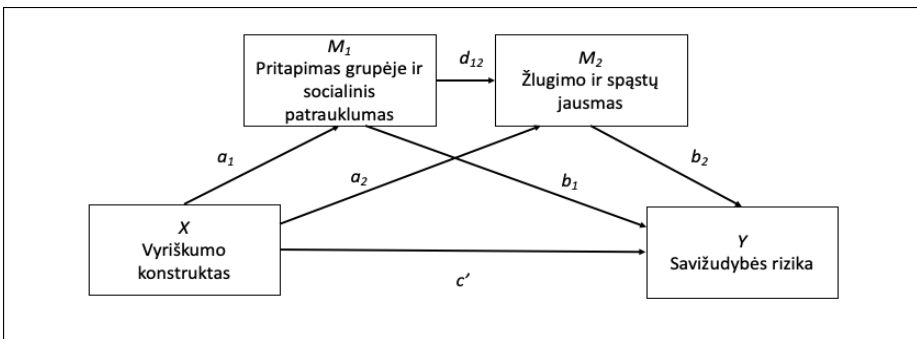
Toliau analizuosime trečiąjį tyrimo klausimą „Ar vyriškumo konstruktų ir savižudybės rizikos sąsąją galima paaiškinti pasitelkiant „Skausmo šauksmo“ teorijos modelį?“. Tikriname prielaidą, ar vyriškumas gali savižudybės riziką veikti per tarpinius „Skausmo šauksmo“ teorijos kintamuosius: socialinį statusą, pritarimą grupėje ir socialinį patrauklumą bei žlugimo ir spąstų jausmą. Prielaida tikrinama analizuojant teorinius modelius, kuriuose vyriškumo konstruktai yra nepriklausomi kintamieji, „Skausmo šauksmo“ teorijos

konstruktai – tarpiniai kintamieji, o savižudybės rizika – priklausomas kintamasis (6 ir 7 pav.). Kitaip tariant, „Skausmo šauksmo“ teorinis modelis (4 ir 5 pav.) išplečiamas, vyriškumo konstrukta prijungiant kaip nepriklausomą kintamąjį. Taigi analizuojami 7 modeliai su skirtingais vyriškumo konstruktais ir tarpiniais kintamaisiais socialiniu statusu ir žlugimo ir spąstų jausmu (6 pav.) ir 7 modeliai su skirtingais vyriškumo konstruktais ir tarpiniais kintamaisiais priklausymu grupei ir socialiniu patrauklumu bei žlugimo ir spąstų jausmu (7 pav.).

Pastaba. Analizuojami 7 mediaciniai modeliai su skirtingais vyriškumo konstruktais (nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; sėkmė, galia ir konkuravimas; suvaržytas emocionalumas; suvaržytas artimumas su kitais vyrais; konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; vyriškas tapatumas; savo vyriškumo priėmimas).

6 pav. Mediacinis modelis, kai tarpiniai kintamieji yra socialinis statusas bei žlugimo ir spąstų jausmas

Pastaba. Analizuojami 7 mediaciniai modeliai su skirtingais vyriškumo konstruktais (nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; sėkmė, galia ir konkuravimas; suvaržytas emocionalumas; suvaržytas artimumas su kitais vyrais; konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; vyriškas tapatumas; savo vyriškumo priėmimas).

7 pav. Mediacinis modelis, kai nepriklausomi kintamieji yra vyriškumo konstruktai, o tarpiniai kintamieji yra pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas bei žlugimo ir spąstų jausmas

Pateiktuose modeliuose galima matyti tris skirtingus mediacinius kelius: netiesioginį vyriškumo konstrukto efektą savižudybės rizikai per vieną mediatorių – socialinį statusą (6 pav.) ar pritaipimą grupėje ir socialinį patrauklumą (7 pav.) ($X \rightarrow M_1 \rightarrow Y$); netiesioginį vyriškumo konstrukto efektą savižudybės rizikai per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą ($X \rightarrow M_2 \rightarrow Y$); netiesioginį vyriškumo konstrukto efektą savižudybės rizikai per du mediatorius: socialinį statusą ar pritaipimą grupėje ir socialinį patrauklumą bei žlugimo ir spąstų jausmą ($X \rightarrow M_1 \rightarrow M_2 \rightarrow Y$).

Pirmiausia įvertinsime mediacinį modelį, pavaizduotą 6 pav. Šiame modelyje tarpiniai kintamieji yra „Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktai – socialinis statusas bei žlugimo ir spąstų jausmas, nepriklausomas kintamasis – vyriškumo konstruktas. Mediacinė analizė atliekama su kiekvienu vyriškumo konstruktu atskirai, taigi iš viso tikrinami 7 mediaciniai modeliai. Kaip jau buvo minėta, ši strategija pasirinkta remiantis A. F. Hayeso (2022) nuomone, kad tokia analizė leidžia įvertinti specifinius ryšius, t. y. šiuo atveju – kiekvieno vyriškumo konstrukto reikšmingumą, o ne visų analizuojamų konstruktvų visuminį poveikį savižudybės rizikai.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, analizės rezultatai pateikti 11 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Atsižvelgiant į gautus rezultatus, galima teigti, kad nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu savižudybės riziką veikia per vieną tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0014; 0,0138]), kiti mediaciniai efektai nėra statistiškai reikšmingi. Vis dėlto mediacijos per žlugimo ir spąstų jausmą apatinė pasikliautinojo intervalo riba (0,0014) yra arti 0, todėl galima abejoti šio rezultato patikimumu. Tačiau a_2 ir b_2 efekto dydžiai yra gan aiškiai statistiškai reikšmingi ($a_2 = 0,0362, p = 0,0090$; $b_2 = 0,2067, p = 0,000$), todėl šis mediacinis efektas konstatuojamas kaip statistiškai reikšmingas. Modelio analizė parodė dalinę mediaciją. Taigi labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu yra susijusios su aukštesne savižudybės rizika per mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą. Nors regresinė analizė ir rodo, kad nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu prognozuoja žemesnę savižudybės riziką (4 lentelė), tačiau, remiantis mediacinės analizės rezultatais, galima teigti, kad labiau tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis susijęs su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, kuris atitinkamai susijęs su aukštesne savižudybės rizika.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra sėkmė, galia ir konkuravimas, analizės rezultatai pateikti 12 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Šio modelio analizė parodė, kad sėkmė, galia ir konkuravimas savižudybės riziką veikia per vieną mediatorių žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,1170; 0,3093]) ir per du mediatorius – socialinį statusą bei

žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,1248; -0,0405]). Abu mediaciniai efektai yra pilnieji. Taigi polinkis siekti sėkmės, galios ir konkuruoti susijęs su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, kuris yra susijęs su didesne savižudybės rizika. Tačiau polinkis siekti sėkmės, galios ir konkuruoti taip pat susijęs su aukštesniu socialiniu statusu, prognozuojančiu silpnesnį žlugimo ir spąstų jausmą, o šis siejasi su žemesne savižudybės rizika. Galima teigti, kad vyriškumo konstrukto – sėkmė, galia ir konkuravimas – sąsaja su savižudybės rizika yra nevienareikšmė.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas emocionalumas, analizės rezultatai pateikti 13 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Suvaržytas emocionalumas savižudybės riziką veikia per du tarpinius kintamuosius: socialinį statusą bei žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0085; 0,0672]). Mediacija per vieną tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą – taip pat statistiškai reikšminga (CI [0,1126; 0,3032]). Abu mediaciniai efektai yra pilnieji. Taigi labiau išreikštas suvaržytas emocionalumas siejasi su žemesniu subjektyviai suvokiamu savo socialiniu statusu, kuris susijęs su stipriau išgyvenamu žlugimo ir spąstų jausmu, o šis – su didesne savižudybės rizika.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas artimumas su kitais vyrais, analizės rezultatai pateikti 14 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Remiantis gautais rezultatais, galima teigti, kad suvaržytas artimumas su kitais vyrais savižudybės riziką veikia per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą (CI [0,0357; 0,1637]). Kiti mediaciniai efektai nebuvo statistiškai reikšmingi. Mediacija per žlugimo ir spąstų jausmą yra pilnoji. Taigi labiau suvaržytas artimumas su kitais vyrais susijęs su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, kuris siejasi su didesne savižudybės rizika.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje, analizės rezultatai pateikti 15 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje savižudybės riziką veikia per vieną tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,1426; 0,3500]). Kiti mediaciniai efektai nėra statistiškai reikšmingi. Mediacija per žlugimo ir spąstų jausmą yra dalinė. Taigi stipresnis konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje savižudybės riziką veikia tik per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą, o socialinis statusas nėra mediatorius šio vyriškumo konstrukto ir savižudybės rizikos sąsajoje. Koreliacinė analizė taip pat parodė, kad konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje ir socialinis statusas statistiškai reikšmingos sąsajos neturi ($r = -0,002$; $p > 0,05$).

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra vyriškas tapatumas, analizės rezultatai pateikti 16 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Ši analizė

parodė, kad vyriškas tapatumas savižudybės riziką veikia per du tarpinius kintamuosius (95 % CI [-0,0867; -0,0166]). Mediaciniai efektai per vieną iš mediatorių nėra statistiškai reikšmingi. Mediacija per du tarpinius kintamuosius yra dalinė. Silpnesnis vyriškas tapatumas susijęs su žemesniu subjektyviai suvokiamu savo socialiniu statusu, kuris siejasi su stipresniu žlugimo ir spąstu jausmu, o šis prognozuoja didesnę savižudybės riziką.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra savo vyriškumo priėmimas, analizės rezultatai pateikti 17 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 6 pav.). Ši analizė parodė, kad savo vyriškumo priėmimas savižudybės riziką veikia per du tarpinius kintamuosius (95 % CI [-0,1516; -0,0410]), tačiau mediacinis efektas per vieną kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą – taip pat statistiškai reikšmingas (95 % CI [-0,4534; -0,1724]). Abu mediaciniai efektai yra daliniai. Taigi silpnesnis savo vyriškumo priėmimas susijęs su žemesniu subjektyviai suvokiamu savo socialiniu statusu, kuris siejasi su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, o šis prognozuoja didesnę savižudybės riziką.

11 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Nuostatos)	a_1	-0,021 (0,019)	a_2	0,036** (0,014)	c'	-0,018* (0,006)
M_1 (Statusas)		-	d_{12}	-0,272** (0,033)	b_1	-0,005 (0,016)
M_2 (Žlug. spąst.)		-		-	b_2	0,207** (0,021)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,031 (0,020)	f_2	-0,025 (0,015)	g_1	-0,032** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

12 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra sėkmė, galia ir konkuravimas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Sėkmė)	a_1	1,321** (0,247)	a_2	1,132** (0,184)	c'	0,162 (0,091)
M_1 (Statusas)		-	d_{12}	-0,3282** (0,034)	b_1	-0,014 (0,017)
M_2 (Žlug. spąst.)		-		-	b_2	0,181** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,038* (0,019)	f_2	0,008 (0,014)	g_1	-0,037** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

13 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra sėkmė, galia ir suvaržytas emocionalumas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Suv. emoc.)	a_1	-0,741* (0,231)	a_2	1,052** (0,165)	c'	0,003 (0,081)
M_1 (Statusas)		–	d_{12}	-0,2462** (0,033)	b_1	-0,004 (0,016)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,189** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,025** (0,019)	f_2	0,014 (0,014)	g_1	-0,041** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

14 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas artimumas su kitais vyrais, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Suv. artim.)	a_1	-0,094 (0,216)	a_2	0,491* (0,157)	c'	-0,034 (0,073)
M_1 (Statusas)		–	d_{12}	-0,279** (0,034)	b_1	-0,006 (0,017)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,192** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,020 (0,020)	f_2	-0,021 (0,015)	g_1	-0,039** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

15 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Konfl.)	a_1	-0,030 (0,254)	a_2	1,352** (1,295)	c'	0,181* (0,088)
M_1 (Statusas)		-	d_{12}	-0,276** (0,032)	b_1	-0,009 (0,016)
M_2 (Žlug. spąst.)		-		-	b_2	0,177** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,021 (0,019)	f_2	0,009 (0,013)	g_1	-0,038** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Konfl. – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

16 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra vyriškas tapatumas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Tapatumas)	a_1	0,904* (0,261)	a_2	-0,113 (0,195)	c'	-0,257* (0,089)
M_1 (Statusas)		-	d_{12}	-0,274** (0,034)	b_1	0,002 (0,017)
M_2 (Žlug. spąst.)		-		-	b_2	0,190** (0,021)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	-0,001 (0,020)	f_2	-0,008 (0,015)	g_1	-0,034** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Tapatumas – vyriškas tapatumas; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

17 lentelė. Modelio (6 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra savo vyriškumo priėmimas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Statusas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Priėmimas)	a_1	2,884** (0,298)	a_2	-1,620** (0,248)	c'	-0,258* (0,125)
M_1 (Statusas)		–	d_{12}	-0,166** (0,035)	b_1	0,004 (0,017)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,186** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,022 (0,018)	f_2	-0,017 (0,013)	g_1	-0,038** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas; Statusas – socialinis statusas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

Toliau vertinsime mediacinį modelį, pavaizduotą 7 pav. Šiame modelyje tarpiniai kintamieji yra „Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktai – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas bei žlugimo ir spąstų jausmas, o nepriklausomas kintamasis – vyriškumo konstruktas. Mediacinė analizė atliekama su kiekvienu vyriškumo konstruktu atskirai, taigi iš viso tikrinami 7 mediaciniai modeliai.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, analizės rezultatai pateikti 18 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Analizė parodė, kad nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu savižudybės riziką veikia tik per vieną tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,0007; -0,0118]). Apatinė pasikliautojo intervalo riba (-0,0007) yra labai arti 0, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad a_2 ir b_2 reikšmės yra gan aiškiai statistiškai reikšmingos ($a_2 = 0,031$; $p = 0,021$ ir $b_2 = 0,196$; $p = 0,000$), ši mediacija konstatuojama kaip statistiškai reikšminga. Mediacija per žlugimo ir spąstų jausmą yra dalinė. Mediacija per du tarpinius kintamuosius nebuvo patvirtinta (95 % CI [-0,0001; 0,0055]), per vieną tarpinį kintamąjį – pritapimą grupėje ir socialinį patrauklumą – taip pat nebuvo patvirtinta (95 % CI [-0,0015; 0,0022]). Taigi labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu yra susijusios su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, o šis prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką. Pritapimo grupėje ir socialinio patrauklumo mediatorius šioje sąveikoje nėra reikšmingas.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra sėkmė, galia ir konkuravimas, analizės rezultatai pateikti 19 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Analizė parodė, kad polinkis konkuruoti, siekti sėkmės ir galios savižudybės riziką veikia per vieną tarpinį kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0473; 0,2045]). Mediacinis modelis su vienu mediatoriumi – pritapimu grupėje ir socialiniu patrauklumu – ir modelis su dviem mediatoriais nebuvo patvirtinti (95 % CI [-0,0098; 0,0122] ir [-0,0277; 0,0337]). Mediacija per žlugimo ir spąstų jausmą yra dalinė. Taigi polinkis konkuruoti, siekti sėkmės ir galios susijęs su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, o šis prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas emocionalumas, analizės rezultatai pateikti 20 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Suvaržytas emocionalumas savižudybės riziką veikia per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0773; 0,2600]) – ir per du mediatorius: pritapimą grupėje ir socialinį patrauklumą bei žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0248; 0,0908]). Abu mediaciniai efektai yra pilnieji. Mediacija per vieną mediatorių – pritapimą grupėje ir socialinį patrauklumą – nebuvo patvirtinta (95 % CI [-0,0383; 0,0437]). Taigi labiau suvaržytas emocionalumas susijęs

su stipresniu išgyvenimu, kad nepritampu grupėje ir kitiems nesu patrauklus, o tai yra susiję su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, kuris prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką. Vis dėlto mediacinis efektas per vieną kintamąjį – žlugimo ir spąstų jausmą – statistiškai reikšmingai skiriasi nuo mediacinio efekto per du tarpinius kintamuosius (95 % CI [0,0297; 0,1968]).

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas artimumas su kitais vyrais, analizės rezultatai pateikti 21 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Suvaržytas artimumas su kitais vyrais savižudybės riziką veikia tik per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0235; 0,1493]), kiti mediaciniai efektai nebuvo statistiškai reikšmingi. Mediacija per žlugimo ir spąstų jausmą yra pilnoji. Taigi labiau suvaržytas artimumas su kitais vyrais susijęs su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, kuris prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje, analizės rezultatai pateikti 22 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje savižudybės riziką veikia per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [0,0940; 0,2755]). Mediacinis efektas per du tarpinius kintamuosius – pritapimą grupėje ir socialinį patrauklumą bei žlugimo ir spąstų jausmą – yra ties statistinio reikšmingumo riba: apatinio pasikliautinojo intervalo riba yra 0,0008, t. y. labai arti 0, a_1 ryšio efektas statistiškai reikšmingas, tačiau ties riba: $a_1 = -0,5828$, $p = 0,0466$. Atsižvelgiant į ties riba esančius rezultatus, mediacinis efektas per du tarpinius kintamuosius konstatuojamas kaip statistiškai nereikšmingas. Mediacija per žlugimo ir spąstų jausmą yra pilnoji. Taigi didesnis konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje susijęs su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmu, o šis prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra vyriškas tapatumas, analizės rezultatai pateikti 23 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Vyriškas tapatumas savižudybės riziką veikia per du mediatorius – pritapimą grupėje ir socialinį patrauklumą bei žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,0786; -0,0030]), ši mediacija dalinė. Kiti modelio mediaciniai efektai nėra statistiškai reikšmingi. Taigi stipriau išreikštas vyriškas tapatumas susijęs su stipresniu pritapimo grupėje ir socialinio patrauklumo išgyvenimu, kuris susijęs su silpnesniu žlugimo ir spąstų jausmu, o tai prognozuoja žemesnę savižudybės riziką.

Modelio, kai nepriklausomas kintamasis yra savo vyriškumo priėmimas, analizės rezultatai pateikti 24 lentelėje (atitinka modelį, pavaizduotą 7 pav.). Savo vyriškumo priėmimas savižudybės riziką veikia per vieną mediatorių – žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,4055; -0,1260]) – ir per du

mediatorius: pritaipimą grupėje ir socialinį patrauklumą bei žlugimo ir spąstų jausmą (95 % CI [-0,1698; -0,0506]). Šie mediaciniai efektai yra daliniai. Taigi stipresnis savo vyriškumo priėmimas susijęs su stipresniu pritaipimo grupėje ir socialinio patrauklumo jausmu, kuris yra susijęs su silpnesniu žlugimo ir spąstų jausmo išgyvenimu, o tai prognozuoja žemesnę savižudybės riziką.

18 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Nuostatos)	a_1	-0,044* (0,022)	a_2	0,031* (0,014)	c'	-0,020* (0,006)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,275** (0,029)	b_1	-0,005 (0,015)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,1959** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,044 (0,023)	f_2	-0,025 (0,014)	g_1	-0,033** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

19 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra sėkmė, galia ir konkuravimas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Sėkmė)	a_1	-0,040 (0,288)	a_2	0,641** (0,178)	c'	-0,061 (0,086)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,282** (0,029)	b_1	-0,001 (0,015)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,182** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,024 (0,022)	f_2	-0,002 (0,013)	g_1	-0,040** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

20 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas emocionalumas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Suv. emoc.)	a_1	-1,219** (0,261)	a_2	0,871** (0,165)	c'	-0,007 (0,082)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,247** (0,029)	b_1	-0,003 (0,015)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,181** (0,023)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,035 (0,021)	f_2	-0,018 (0,013)	g_1	-0,043** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

21 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra suvaržytas artimumas su kitais vyrais, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Suv. artim.)	a_1	-1,284 (0,241)	a_2	0,428* (0,150)	c'	-0,074 (0,072)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,280** (0,029)	b_1	-0,002 (0,015)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,186** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,031 (0,023)	f_2	-0,021 (0,014)	g_1	-0,039** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

22 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Konfliktas)	a_1	-0,583 (0,292)	a_2	1,016** (0,177)	c'	-0,149 (0,089)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,266** (0,028)	b_1	-0,003 (0,015)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,174** (0,023)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,018 (0,022)	f_2	-0,003 (0,013)	g_1	-0,039** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Konfliktas – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

23 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra vyriškas tapatumas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Tapatumas)	a_1	0,706* (0,299)	a_2	-0,016 (0,189)	c'	-0,261* (0,088)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,282** (0,029)	b_1	0,001 (0,015)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,182** (0,022)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,006 (0,023)	f_2	-0,013 (0,014)	g_1	-0,036** (0,007)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Tapatumas – vyriškas tapatumas; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

24 lentelė. Modelio (7 pav.), kai nepriklausomas kintamasis yra savo vyriškumo priėmimas, analizės rezultatai

Kintamieji	M_1 (Pritapimas)		M_2 (Žlug. spąst.)		Y (Sav. rizika)	
		B (SE)		B (SE)		B (SE)
X (Priėmimas)	a_1	2,826** (0,352)	a_2	-1,421** (0,241)	c'	-0,256* (0,124)
M_1 (Pritapimas)		–	d_{12}	-0,207** (0,030)	b_1	0,002 (0,016)
M_2 (Žlug. spąst.)		–		–	b_2	0,177** (0,023)
Kontr. kint. (Amžius)	f_1	0,030 (0,020)	f_2	-0,018 (0,013)	g_1	-0,040** (0,006)

Pastaba: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$. Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Kontr. kint. (Amžius) – amžius, įtrauktas kaip kontroliuojamas kintamasis.

Apibendrinant galima teigti, kad dalis vyriškumo konstrukčių (nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, suvaržytas artimumas su kitais vyrais, konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje) savižudybės riziką veikia tik per žlugimo ir spąstų jausmą. Tradiciškesnės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, stipriau suvaržytas artimumas su kitais vyrais, stipresnis konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje susiję su stipresniu žlugimo ir spąstų jausmo išgyvenimu, kuris prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką.

Kitų vyriškumo konstrukčių (suvaržytas emocionalumas, vyriškas tapatumas, pasitikėjimas savo vyriškumu) ir suicidiškumo sąsają paaiškina pilnas „Skausmo šaukimo“ teorijos modelis, t.y. aktualūs visi tarpiniai kintamieji: žlugimo ir spąstų jausmas, socialinis statusas, pritaipimas grupėje ir socialinis patrauklumas. Vyriškas tapatumas išsiskyrė tuo, kad jo poveikį savižudybės rizikai medijuoja abu „Skausmo šaukimo“ konstruktai. Nebuvo patvirtinta mediacija su vienu mediatoriumi – žlugimo ir spąstų jausmu. Vadinasi, šiam vyriškumo aspektui ypač svarbūs socialinio palyginimo išgyvenimai: socialinis statusas, pritaipimas grupėje ir socialinis patrauklumas. Lyčių vaidmenų konflikto kryptis – polinkis konkuruoti, siekti sėkmės ir galios – išsiskyrė nevienareikšme sąsaja su savižudybės rizika: šis vyriškumo aspektas prognozuoja didesnę savižudybės riziką veikiant žlugimo ir spąstų jausmo mediatoriui, tačiau prognozuoja žemesnę savižudybės riziką esant ir kitam mediatoriui – socialiniam statusui.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Vyriškumas – daugialypis konstruktas: egzistuoja skirtingos vyriškumo sampratos ir analizės priegios. Šiame tyrime vertinome skirtingus vyriškumo aspektus, siekiant kuo įvairiapusiškiau išanalizuoti vyriškumo ir suicidiškumo sąsają. Vyriškumas analizuotas ne tik kaip išorinis vyro elgesys, bet ir kaip vidinis išgyvenimas ir savo vyriškumo patyrimas. Taigi, vertintas suicidiškumo ryšys su tradiciniu požiūriu į lyčių vaidmenis, vyrišku tapatumu ir savo vyriškumo priėmimu.

4.1. Tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis ir suicidiškumas

Daugumoje suicidologinių tyrimų suicidiškumas siejamas su vyraujančiomis vyriškumo normomis, atspindinčiomis tam tikrus stereotipus. Remiantis mūsų tyrimo metu gautais rezultatais, galima teigti, kad tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu turi dviprasmiškų sąsajų su savižudybės rizika. Vertinant tiesioginį ryšį, matyti, kad tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis susijęs su mažesne savižudybės rizika. Tačiau įtraukus tarpinius kintamuosius, aiškėja, kad labiau tradicinis požiūris prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką.

Dėl tradicinių nuostatų lyčių vaidmenų atžvilgiu vyrai dažniau gali patekti į situacijas, kai kyla darbo ir santykių šeimoje konfliktas, didinantis savižudybės rizikos grėsmę. Stipresnis konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje prognozuoja didesnę savižudybės rizikos grėsmę veikiant tarpiniam kintamajam – žlugimo ir spąstų jausmui. M. P. O'Driscollo ir bendraautorių (2004) atlikto tyrimo duomenimis, patiriamas konfliktas tarp darbo ir šeimos didina fizinės sveikatos problemų tikimybę, psichologinių įtampų išgyvenimą, veikia bendrąjį pasitenkinimą darbu ir santykiais šeimoje. Konfliktas gali būti abipusis: tiek darbas gali apsunkinti šeimos poreikių tenkinimą, tiek santykiai ar situacijos šeimoje gali trukdyti darbinei veiklai. Bet kuriuo atveju patiriamas stresas gali didinti savižudybės rizikos grėsmę, nes žmogus gali pasijusti neatlaikantis gyvenimo reikalavimų (žlugęs) ir nematyti kitos išeities (spąstai). Labiau tradicinį požiūrį į lyčių vaidmenis turinčiam vyrui gali būti sudėtingiau darbo aplinkoje išreikšti poreikį atsitraukti nuo darbo dėl asmeninių ar šeimos poreikių. Antra vertus, darbo sąlygos gali būti nepalankios skirti daugiau dėmesio šeimai ar laisvalaikiui (Golden, 2007).

Vyras, kuriam būdingos labiau tradicinės nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu, gali būti labiau linkęs nerodyti savo jausmų arba turėti sunkumų

tuos jausmus išreikšti verbaliai, o tai gali didinti savižudybės rizikos grėsmę. Suvaržytas emocionalumas vertinamas kaip labiausiai iš visų lyčių vaidmenų konflikto kryptį susijęs su didesne savižudybės rizika (Galligan et al., 2010; Jacobson et al., 2010; Fadoir et al., 2018), šią tendenciją galima matyti ir Lietuvoje. D. Grigienės ir kt. (2022) atliktas tyrimas parodė, kad vyrai, turintys minčių apie savižudybę, statistiškai reikšmingai dažniau nurodė, jog vyriškumas jiems susijęs su gebėjimu kontroliuoti emocijas (apimant neekspresyvią emocijų raišką, ramumą, santūrumą ir šaltumą, teikiant pirmenybę protui). Tokia nuostata gali būti dėl tradicinio požiūrio į lyčių vaidmenis, t. y. dėl labiau dichotominio matymo, kas yra vyriška, o kas yra moteriška.

D. S. Strasseris (2016) atliko autoetnografinį tyrimą, kurio objektas buvo jo paties vyriškumas, susiformavęs per santykį su tėvu vakarietiškos kultūros aplinkoje. Tyrėjo teigimu, jam, bendraujant su tėvu, sąmoningai pradėjus nepaklusti tradicinėms vyriškumo bei tėvo ir sūnaus ryšio normoms, išeita iš komfortabilios vyriškumo erdvės. Neliko gairių, kaip jiems toliau bendrauti. Vis tik tradicijos, nusistovėjusios normos suteikia saugumo ir lemia aiškią socialinių santykių struktūrą. Tačiau D. S. Strasseris (2016) taip pat priėjo išvadą, kad tradicinių normų atsisakymas jį ir jo tėvą suartino, nes leido bendrauti atviriau ir rodyti savo jausmus.

Suvaržytas artimumas su kitais vyrais mūsų tyrime turėjo statistiškai reikšmingą ryšį su suicidiškumu tik esant tarpiniam kintamajam – žlugimo ir spąstų jausmui. Tačiau šis vyriškumo konstruktas neturi statistiškai reikšmingo koreliacinio ryšio su suicidiškumu. Siekiant pagrįstesnių išvadų, reikėtų išsamesnių suicidiškumo ir santykių su kitais vyrais ryšio tyrimų. Remiantis mūsų tyrimo rezultatais, galima teigti, kad sunkumai išreikšti jausmus kitiems vyrams savižudybės rizikos nedidina, tačiau, jei tam tikrose gyvenimo situacijose tai pradeda stiprinti jausmą, kad esi nevykėlis ir tai nepasikeis, tokio pobūdžio sunkumai tampa savižudybės riziką didinančiu veiksniu. Galima kelti prielaidą, kad didesnis artimumas su kitais vyrais stiprina ryšį su vyrų bendruomene, suteikia galimybę gauti emocinę paramą iš kitų vyrų ir taip mažina nevykėliško jausmą, nes vyras nesijaučia atstumtas ir mato, kad yra toks, kaip ir kiti vyrai.

Tradicinės nuostatos į lyčių vaidmenis gali skatinti vyrą konkuruoti, siekti galios pozicijos ir orientuotis į sėkmę ir pasiekimus. Jei šie aspektai smarkiai išreikšti, jie gali didinti savižudybės riziką. Antra vertus, dėl orientacijos į sėkmę ir polinkio konkuruoti vyras labiau teigiamai save vertina lygindamas save su kitais, t.y. mato aukštesnį savo socialinį statusą, kuris yra savižudybės riziką mažinantis veiksnys. Kitų tyrėjų darbuose taip

pat nurodoma, kad polinkis konkuruoti ir siekti sėkmės gali būti apsauginis savižudybių kontekste (Galligan et al., 2010). Dėl nevienareikšmių rezultatų būtų netikslu teigti, kad vyrai turėtų mažiau konkuruoti ir mažiau siekti rezultatų, tada jų psichikos sveikata būtų geresnė. Vis dėlto kartais, kai kuriose situacijose gali būti, kad orientacija į pasiekimus yra tokia didelė, kad, esant tam tikroms aplinkybėms, stiprina pralaimėjimo jausmą, ir jei nematoma jokių alternatyvų, tai gali vesti prie savižudybės grėsmės.

Gauti rezultatai patvirtina vyrų savižudybų prevencijos idėjas apie nuostatų į vyriškumą keitimą, kai siekiama kvestionuoti nuostatas, kad reikšti savo jausmus nėra vyriška, kad vyro prioritetą yra darbas, o ne šeima ar asmeniniai poreikiai. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šios nuostatos turėtų būti keičiamos ne tik tarp vyrų, bet ir tarp moterų. Tam, kad vyras, reikšdamas jausmus, galėtų jaustis saugiai, aplinka turi būti pasirėngusi tinkamai į tai reaguoti ir nematyti to kaip nevyriškumo ženklą. Svarbus ir balansas tarp darbo ir šeimos, laisvalaikio: aplinkiniams taip pat reikia suprasti, kad vyras turi poreikį leisti laiką su šeima, vaikais arba turėti savo asmeninio gyvenimo erdvę, nesusijusią su darbu.

4.2. Vyriškas tapatumas ir suicidiškumas

Gautieji mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad stipresnis vyriškas tapatumas susijęs su palankesniu savęs vertinimu kitų atžvilgiu: matomas aukštesnis socialinis statusas, stipresnis pritaipimas grupėje ir didesnis socialinis patrauklumas. Ši pozityvi savęs samprata mažina tikimybę, kad bus išgyvenamas žlugimo ir spąstų jausmas, o tai, savo ruožtu, mažina savižudybės riziką. Svarbu pastebėti, kad vyriško tapatumo ir suicidiškumo ryšį medijuoja abu tarpiniai kintamieji: socialinis palyginimas bei žlugimo ir spąstų jausmas. Modeliai tik su vienu iš šių mediatorių nebuvo statistiškai patvirtinti. Tikėtina, kad gauti rezultatai atspindi mokslinėje literatūroje aprašomas itin glaudžias socialinio palyginimo ir tapatumo sąsajas (Hogg, 2000; Guimond & Chatard, 2014; Sets & Burke, 2014). Socialinis palyginimas padeda išlaikyti turimą savęs suvokimą, nes šiame procese individui suteikiamas grįžtamasis ryšys – patvirtinamas arba paneigiamas tapatumas (Sets & Burke, 2014). Tačiau tai taip pat rodo, kad remiantis „Skausmo šauksmo“ teorija, žlugimo, pažeminimo ir pralaimėjimo jausmas kyla tada, jei vyriškas tapatumas nėra stipriai išreikštas ir dėl to vyras, lygindamas save su kitais, itin neigiamai save vertina. Stipresnis vyriškas tapatumas gali byloti apie bendrai didesnį polinkį turėti aiškų ir stabilų savęs suvokimą.

Įdomu tai, kad mūsų gauti rezultatai rodo, jog tradiciškesnis požiūris į lyčių vaidmenis prognozuoja stipresnį vyrišką tapatumą. Tai atitinka R. C. McDermott ir kt. (2022) atlikto tyrimo rezultatus, pagal kuriuos žmonės, esantys prisirišę prie savo tapatumo, yra labiau linkę pritarti stereotipinėms vyriškumo normoms, o tie, kurie savo tapatumą linkę tyrinėti, tradicinį vyriškumą taip pat priima atsainiau.

Čia iškyla ir savo tapatumo stabilumo ir paslankumo problema. Tyrėjai pažymi, kad tradicinių vyriškumo normų priėmimas kelia įvairių psichologinių ir socialinių problemų, todėl galbūt savo tapatumo ieškojimais ir platesnis matymas, kas aš esu, leistų kvestionuoti ir hegemoninį vyriškumą, o tai vestų prie geresnės psichologinės būklės. Nors R. C. McDermott ir bendraautoriai (2022) nenagrinėjo tradicinių vyriškumo normų ir suicidiškumo, vis tik pagal jų tyrimą tapatumas, kuris neturi galimybių kisti, matomas kaip keliantis problemų. Tačiau mūsų tyrime, priešingai, stipresnis tapatumas buvo rastas kaip atsparumas savižudybės rizikai. P. J. Tayloro ir kt. (2019) atliktas tyrimas taip pat parodė, kad asmenys, susiduriantys su savižala, pasižymi mažiau stabiliu savęs suvokimu. Žmogus tikriausiai turi gana stabilių įsivertinimų, kas jis yra, tam tikrais aspektais (pavyzdžiui, lyčių vaidmenys), bet kintančių ar įvairių įvertinimų kituose kontekstuose (pavyzdžiui, kiek esu patrauklus kitiems), todėl dalis savęs vaizdo yra stabili, o kita dalis – lanksti ir kintanti (Morse & Gergen, 1970). Galima manyti, kad žmogus turi gebėti keisti tapatumą, jį plėsti, pildyti ir matyti įvairias savęs sampratos galimybes, bet kartu ir išlaikyti tapatumą stiprų – jaustis tvirtai tuo, kas yra.

Kai kuriose savęs sampratos (angl. *self-concept*) teorijose teigiama, kad žmonės, matantys save labiau pliuralistiškai, t. y. turintys ne vieną identitetą, gali greitai ir adaptyviai reaguoti skirtingose situacijose, todėl jie psichologiškai adaptyvesni (Campbell et al., 2003). Tačiau kitose teorijose, priešingai, itin svarbiu psichologinės gerovės aspektu laikytinas savęs sampratos vieningumas – žmonės yra nuoseklesni, jų savastis integrali ir tęstinė, net ir esant besikeičiančioms aplinkybėms (Campbell et al., 2003). Vyriškumas, kaip savęs sampratos sudedamoji dalis, gali prisidėti prie aiškesnio ir tvirtesnio savęs matymo ir apibrėžimo, kuris, anot mūsų tyrimo rezultatų, mažina savižudybės rizikos grėsmę.

Kaip teigia E. H. Eriksonas (1978), paauglystės laikotarpiu pagrindinis uždavinys yra tapatumo formavimasis: žmogus turi savęs pastovumo ir tęstinumo pajautimą, jis žino, koks jis buvo, koks yra ir koks bus. Jeigu šis procesas sutrinka, žmogus gali jaustis pasimetęs dėl socialinių vaidmenų, išgyventi susvetimėjimą, izoliaciją ir pasimetimą sociume (Erikson, 1978).

M. J. Chandlerio (1994) teorija savižudybę traktuoja kaip sutrikusio *savęs* tęstinumo rezultata. Raidos eigoje žmonės taiko įvairias strategijas, padedančias išlaikyti *savęs* tęstinumą – gebėjimą matyti nekintamą savo tapatumą laiko perspektyvoje. Gyvenimo pokyčių ar tranzito per raidos etapus metu, dalis minėtų strategijų gali tapti neefektyvios, todėl gali sutrikti ir savo tęstinumo matymas bei ryšys su savo ateitimi. Jei tuo pat metu kyla stresinių situacijų, žmogus tampa pažeidžiamas, nes savo ateities gerovės matymas tuo metu yra prarastas ir savižudybė gali atrodyti kaip išeitis (Chandler et al., 2003).

Vyriškas tapatumas gali būti *savęs* tęstinumo išlaikymo strategija. M. J. Chandleris ir kt. (2003) teigia, kad „jei nėra nieko, kas išliktų nepakitę ir suteiktų patikimą identifikaciją, mūsų suprantamas gyvenimas paprasčiausiai nebentena prasmės“ (p. 6). Buvimas vyru yra tai, kas niekada nepasikeis, net ir pasikeitus gyvenimo aplinkybėms, esant stresiniams įvykiams ar raidos iššūkiams. Šis tapatumo tęstinumas, nuoseklumas ir tvirtumas suteikia stiprybės ir gali padėti atlaikyti sunkumus. Gali būti, kad stipresnis vyriškas tapatumas suteikia motyvacijos atrasti įveikos būdus ir tęsti savo egzistenciją, nes toks vyras turi aiškesnę *savęs* matymą ateityje.

G. N. Izenbergo (2016) manymu, XX a. viduryje mokslininkų įvardyta *tapatumo* sąvoka gali tapti kliūtimi siekiant socialinės ir ekonominės lygybės, nes tapatumas apima priklausymą tam tikrai socialinei klasei, o tai gali būti ir visuomenės mažuma ar kita pažeidžiama grupė. *Savęs* sampratos struktūra ir turinys atspindi visuomenės struktūrą ir turinį (Gecas, 1982). Taigi, susitapatinimas su tam tikra grupe, nekvėstionuojant tai grupei priklausančių savybių, tam tikras grupes gali daryti pažeidžiamesnes (Izenberg, 2016). Remiantis hegemoninio vyriškumo samprata, stiprus susitapatinimas su vyrų grupe gali veikti tam tikro nekonstruktyvaus elgesio pasirinkimą. Be to, kyla klausimas – jei skatiname lyties tapatumą, ar skatiname ir moteriškąjį tapatumą?

Iki 7-ojo dešimtmečio vyravusi gana griežta nuostata lyčių vaidmenų atžvilgiu ir labai aiški stratifikacija ir apibrėžtis, kokie turi būti vyrai ir moterys, ką jie turi daryti, buvo laužoma būtent dėl moterų teisių. Visa tai lyčių vaidmenis padarė labiau išplaukusius ir kvėstionuojamus. Vis dėlto abejojimas tradiciniais lyčių vaidmenimis tapatumo paieškose gali įvesti sumaištis. Vis tik, negalime ignoruoti ir per daug rigidiško tapatumo problematikos (McDermott et al., 2022), todėl savižudybių prevencijos priemonės, orientuotos į vyriško tapatumo stiprinimą, turi būti gerai apsvarstytos, kad neskatintų kitų socialinių problemų, tokių kaip lyčių nelygybė, diskriminacija, seksizmas.

4.3. Savo vyriškumo priėmimas ir suicidiškumas

Tyrimo rezultatai rodo, kad vyras, kuris jaučiasi atitinkantis savo vyriškumo standartus ir savo vyriškumą mato pozityviai, tikėtina, turės žemesnę savižudybės riziką. Čia išskyla psichologijoje gerai žinoma realaus ir idealaus *aš* problema, kurią vienas iš pirmųjų aprašė humanistinės psichologijos teorijos pradininkas Carlas Rogersas (2005/1961). C. Rogersas (2005/1961) akcentuoja, kad savęs samprata yra viena iš pagrindinių į klientą orientuotos terapijos kategorijų. Autoriaus teigimu, psichoterapijos procese savęs samprata ir idealusis *aš* tampa ne tokie skirtingi: *aš* tampa labiau vertinamas, o idealusis *aš* tampa mažiau reiklus arba labiau pasiekiamas. Vyriškumas, kaip savęs sampratos dalis, taip pat gali būti realusis (kaip save matau) ir idealusis (koks turėčiau būti), o atotrūkis tarp šių kategorijų gali stiprinti neigiamą savęs vaizdą.

Remiantis E. T. Higginso (1987) savęs suvokimo prieštaravimo teorija (angl. *self-discrepancy theory*), galima teigti, kad psichologinių problemų gali kilti, jei žmogaus suvokimas, koks esu, stipriai nesutampa su suvokimu, koks turėčiau būti ir koks galėtų būti idealusis *aš*. Be to, E. T. Higginso (1987) teigimu, idealusis *aš* (pavyzdžiui, lūkesčiai, siekiai, troškimai savo atžvilgiu) arba tai, koks turėčiau būti (pavyzdžiui, įsipareigojimai, pareigos, atsakomybės), turi du galimus šaltinius: paties žmogaus supratimas arba žmogaus reprezentacija, koks yra kitų – aplinkinių – matymas ir įsitikinimai. Taigi savo vyriškumą žmogus gali vertinti ir pagal tai, kaip jis tą vyriškumą supranta, tačiau įsitikinimas, kokios yra aplinkos nuostatos ir lūkesčiai, taip pat gali turėti poveikį tam, kiek vyras save suvokia kaip pakankamai vyrišką. Kiekvienas vyras turi savo asmeninį supratimą, kas yra vyriškumas (Hoffman et al., 2000), tačiau visuomenėje vyraujančios normos ir standartai, artimės socialinės aplinkos nuostatos šį suvokimą taip pat veikia.

Toliau remiantis humanistiniu požiūriu, galima svarstyti, kas padėtų stiprinti savo vyriškumo priėmimą. C. Rogerso (1959) teigimu, šio požiūrio principai gali būti taikomi ne tik terapijoje, bet ir šeimoje, švietimo sistemoje. Besąlyginė pagarba ir priėmimas, autentiška ir nuoširdi jausmų raiška, empatija – visa tai stiprina šeimos narių tarpusavio ryšius ir skatina vaiko teigiamą savęs vaizdą ir psichologinį prisitaikymą. Tokia asmenybės augimą ir savirealizaciją skatinanti aplinka skatina atrasti savo tikrąjį *aš* ir tolti nuo aplinkos reikalavimų (tai gali būti tėvų ar sociumo lūkesčiai) (Rogers, 2005/1961). Vyriškumo normos ir artimės socialinės aplinkos užuominos, koks turi būti vyras, gali kurti idealųjį *aš*, labai nutolusį nuo tikrojo *aš*. Jei lūkesčiai atitinka, koks žmogus iš tiesų yra, savo vyriškumas

matomas gana pozityviai. Tačiau turint omenyje tai, kokia gali būti žmonių, taip pat ir vyrų įvairovė, galima įsivaizduoti, kiek daug vyrų savo vyriškumą gali matyti neigiamai vien todėl, kad neatitinka visuomenėje vyraujančių normų.

Individualumas – kryptis, kuri galėtų būti diskusijų apie vyriškumą ašis. Lyčių psichologijoje išlikę prigimties ir socialinio išmokimo sampratų debatai siekia konstatuoti, ar vyriškumas (ir moteriškumas) nulemtas prigimties, kitaip tariant, biologinių priežasčių, ar vis tik suformuotas socialinės aplinkos. Šiandien tyrėjai akcentuoja biopsichosocialinį modelį, kad vyriškumas yra nulemtas ne vieno, o daugelio skirtingų veiksnių (Seager, 2019), tačiau susidaro įspūdis, kad šiuo modeliu tyrėjai į vyrų psichologiją siekia grąžinti biologinio prado sampratą, nes šio aspekto reikšmę gerokai sumažino feminizmo judėjimas. Tačiau skirtingų veiksnių poveikio vyriškumui požiūrį galime pritaikyti kalbėdami apie *individualumą*.

Vyras turi prigimtinę duotybę, tačiau ši duotybė irgi gali būti skirtinga. Vienas vyras gali būti iš prigimties fiziškai stiprus ir savo fiziniais pajėgumais galintis daug nuveikti, kito vyro prigimtis gali būti visai kitokia. Kalbant apie vyriškumą, turime atsižvelgti ir į vieno, ir į kito vyro individualumą, o ne apibendrinti, kad vyriškumas yra „fizinė jėga ir rizikingas elgesys“ (Seager, 2019, p. 228). Taigi kiekvienas vyras susiduria su duotybe – suprasti, koks esu, kas man yra vyriškumas, koks esu vyras šioje visuomenėje, ko iš manęs tikisi ir kas man yra priimtina, o kas ne. Kiekvienas vyras turi atrasti individualųjį vyriškumą, kuris būtų tikrojo *aš* dalis.

Suicidologijoje įvardyta, kad didelis nepasitenkinimas savuoju *aš* gali būti kertinis savižudiško elgesio veiksnys. Antai R. F. Baumeisterio (1990) suicidinio elgesio teorija savižudybę aiškina kaip pabėgimą nuo savęs, kuris suvokiamas kaip neadekvatus, nekompetetingas, nepatrauklus ar kaltas. Remiantis šia teorija, neigiamas savęs vaizdas formuojasi dėl labai aukštų reikalavimų sau arba susiklosčius gyvenimo aplinkybėms, kurios matomos kaip nesiekiančios asmeninių standartų, koks gyvenimas turėtų būti. Vyriui, keliančiam labai aukštus vyriškumo standartus arba jeigu situacija jam subjektyviai byloja, kad jis nėra pakankamai vyriškas, savižudybė gali atrodyti kaip išeitis, siekiant pabėgti nuo minėtos situacijos ir patirčių, kai vyriškumas matomas kaip neadekvatus ir nepakankamas. Tai, kaip jis suvokia savo vyriškumą, kaip dalį savęs, yra taip nepakeliama, kad siekiama nuo to pabėgti. Todėl vyrų tikrojo savojo *aš*, o kartu ir tikrojo savojo

vyriškumo, atsiribojant nuo stereotipų, skatinimas turėtų būti siekiamybė, gerinant vyrų psichologinę savijautą.

4.4. Praktinės rekomendacijos

Remiantis tyrimo rezultatais, teiktinos šios vyrų savižudybių prevencijos rekomendacijos:

1. *Vyrų ryšio su bendruomene skatinimas*. Atsižvelgiant į pritaipimo grupėje ir socialinio patrauklumo svarbą, prevencinės priemonės galėtų būti orientuotos į vyrų ryšio su bendruomene stiprinimą, pradėdant jau nuo ankstyvojo amžiaus. Viena iš šios prevencijos krypties priemonių gali būti erdvių, kur vyrai galėtų burtis į specifinius vyrų kolektyvus, kūrimas. Pavyzdžiui, projektas „Vyrų prieglobstis“ (angl. „Men’s sheds“⁵), pradėtas 1980 m. Australijoje, o dabar įgyvendinamas ir kitose valstybėse, skirtas kurti vietoms, kur vyrai gali susiburti, palaikyti vieni su kitais ryšius ir užsiimti mėgstamomis veiklomis, kurti. Erdvės pritaikytos vyrų mėgstamoms veikloms (staliaus darbai, sodininkystė ir kt.), tačiau vyrai gali užsiimti ir kitomis veiklomis, tokiomis kaip muzika, pagalba bendruomenei ir pan. Efektyvi prevencinė priemonė gali būti vyrų įtraukimas į įvairias veiklas ar užsiėmimus, kurie iš pirmo žvilgsnio nesusiję su psichikos sveikata (pavyzdžiui, laisvalaikio užsiėmimai), ir tik ilgainiui priartėti prie emocinių išgyvenimų klausimų (Grace et al., 2018). Be to, tyrimai rodo, kad vyrai vyriškumą supranta ir kaip ryšius, santykius su kitais vyrais (Grigienė ir kt., 2022), todėl vyrų grupių kūrimas leistų bendruomenėje stiprinti vyriškąjį tapatumą, kuris, pagal mūsų tyrimo rezultatus, gana svarbus vyrų savižudybių kontekste.

Bendruomeninių paslaugų, skatinančių individualumą, savarankiškumą ir paslaugų prieinamumą netoli gyvenamosios vietos, plėtra leistų atsverti per didelį sveikatos priežiūros sistemos institucionalizavimą (Pūras ir kt., 2013). Savižudybės rizikos atveju pagalba įprastai teikiama gydymo įstaigose, taikoma hospitalizacija psichiatrinėse ligoninėse. Šios priemonės nėra itin patrauklios, todėl neretai vengiama kreiptis pagalbos. Dėl stiprios psichikos sutrikimų stigmos įvairios neformalios grupės, bendruomenės centrai, kurie nėra išskirtinai orientuoti į psichikos sveikatos paslaugas, vyrams yra patrauklesni, čia kreiptis jiems yra lengviau (Jordan et al., 2012). Taigi vyriškų kolektyvų skatinimas galėtų būti bendruomeninių paslaugų savižudybių prevencijoje plėtra.

⁵ „Men’s sheds“ projekto tinklalapis: <https://menssheds.ie/>

2. *Vyriško tapatumo stiprinimas.* Galima vyrų savižudybių prevencijos kryptis – siekis stiprinti vyriško tapatumo formavimąsi ankstyvaisiais raidos etapais. Vis tik vyriškas tapatumas pradeda formuotis santykiuose su tėvais, o vyriškumo temoje akcentuojama berniuko santykio su tėvu svarba: tėvas, artimai bendraudamas su savo sūnumi, demonstruoja artimumą per bendrystę ir taip stiprina sūnaus pajautimą, kad jis yra vyras (Bergman, 1995). Be to, tyrimai rodo, kad santykis su tėvu yra aktualus vyrų savižudybių kontekste: vyrams būdinga didesnė savižudybės rizika, jei tėvą patyrė kaip nerūpestingą, šaltą, nedraugišką (Grigienė ir kt., 2015), jautėsi nepakankamai tėvo įvertinti (Rasmussen, 2013), nejautė emocinio artumo su savo tėvu (Groholt et al., 2006; Heider et al., 2007; Saffer et al., 2015). Taigi, santykio su tėvu stiprinimas vaikystėje leistų stiprinti vyriškąjį tapatumą ir vyrų psichologinę sveikatą ilgalaikėje perspektyvoje.

3. *Dalijimosi išgyvenimais ir sunkumais skatinimas.* Tyrimas parodė, kad jausmų raiškos varžymas arba sunkumai įvardyti savo išgyvenimus susiję su didesne savižudybės rizikos grėsme. Be to, suvaržytas artimumas su kitais vyrais taip pat prognozuoja aukštesnę savižudybės riziką, kai šią sąsają medijuoja žlugimo ir spąstų jausmas. Prevencinės priemonės, orientuotos į atviresnę jausmų raišką, dalijimąsi sunkumais, artimumo su kitais vyrais baimės mažinimą, Lietuvoje galėtų būti ypač efektyvios.

Pasaulinėje praktikoje psichoedukacinės savižudybių prevencijos kampanijos, skirtos vyrams, įprastai deklaruoja, kad natūralu išgyventi sunkumus ir svarbu kreiptis pagalbos, ištikus sunkiai gyvenimo situacijai. Kanadoje sukurtos kampanijos šūkis „Buddy Up“⁶ (lietuviškai skambėtų „Bičiuliai“) kviečia vyrus tarpusavyje bendrauti būnant autentiškiems ir tikriems, kalbėtis apie tai, kas iš tiesų rūpi. Tyrimai rodo, kad tokios bičiulystės programos yra efektyvios (Naidoo et al., 2014), be to, jos gali būti orientuotos ne tik į vienos lyties, bet ir į skirtingų lyčių bendravimą (Xiao et al., 2022).

Kai kurios kampanijos, specifiskai skirtos vyrams, akcentuoja vyrišką prieigą prie emocinių problemų sprendimo. Pavyzdžiui, JAV įgyvendintas projektas „Man Therapy“⁷, skirtas vyrų psichikos sveikatai gerinti ir savižudybių prevencijai, pristatomas taip: „Vyrų terapija yra vieta, kur vyrai atėję gali būti vyrais. Taigi čia mes nesiskųsime, neverkšlensime ir nesėdėsime surūgę. Ne, nes čia imsime veiksmų ir spręsimė tokius jausmus kaip pyktis, stresas, liūdesys, priklausomybės ir netgi mintis apie savižudybę

⁶ Kampanijos internetinė svetainė: www.buddyup.ca

⁷ Kampanijos internetinė svetainė: www.mantherapy.org

<...>.“ Kaip matyti, emocinių problemų sprendimas pateikiamas kaip vyriškas elgesys. Tokia prieiga ne tik skatina spręsti emocines problemas, bet ir išlaiko vyriškąjį tapatumą. Edukacija apie psichikos sveikatą turėtų prasidėti dar mokykloje, kad berniukai nuo ankstyvo amžiaus būtų mokomi atpažinti savo jausmus ir kad emocinių sunkumų turėjimas būtų normalizuojamas (Grace et al., 2018).

Prevenčinės ir intervencinės priemonės, orientuotos į vyrų savižudybes, turėtų apimti ne tik vyriškumo sukeltas problemas, tokias kaip nesidalijimas sunkumais, nesikreipimas pagalbos, bet ir išlaikyti vyriškąjį tapatumą. Specialistai teigia, kad šiam tikslui pasiekti praverčia tam tikrų įprastų žodžių junginių reformulavimas. Pavyzdžiui, tikslingiau vartoti ne „psichikos sveikata“, o „pasirūpinkime savo protu“ (Grace et al., 2018); „atkurti stiprybę“, o ne „tvarkytis su silpnumu“ (Seidler et al., 2018); ne „gydytis nuo depresijos“, bet „kovoti su depresija, kad atkurtum kontrolę“; „neturėsi sunkumų – nieko neišmoksi“ (Emslie et al., 2006); „kreiptis pagalbos dėl emocinių sunkumų – tai ne silpnumo, o stiprybės ženklas“ (Tang et al., 2014) ir kt.

4. *Individualaus vyriškumo palaikymas.* Siekiant stiprinti teigiamą vyriškumo patyrimą, vyras turėtų būti skatinamas būti savimi ir ieškoti savo būdų, kurie jam reikštų vyriškumą. Pavyzdžiui, Grigienės ir kt. (2022) atliktas tyrimas parodė, kad dalis vyrų vyriškumą apibūdino kaip įvairių emocijų patyrimą, kaip glaudžius santykius su šeima, santykius su kitais vyrais. Remiantis minėtu tyrimu, vyriškumas gali būti suprantamas taip įvairiai, kad kiekvienas vyras gali jį atrasti savitą ir stiprinantį jo emocinę gerovę, nebūtina remtis vyraujančiomis normomis ir stereotipais.

Tyrimai atranda, kad tradicinio vyriškumo keitimas yra vienas iš psichikos sveikatos problemų įveikos būdų. Pavyzdžiui, vyriška yra turėti ne tik sėkmingą darbą, bet ir laimingą šeimą (Coen et al., 2013), vyriška priimti, kad esu kitoks negu tradicinis vyras, bet nebūtinai prastesnis (Emslie et al., 2006). Psichoterapijos metu vyras gali atrasti savo vyriškumą, patirdamas, kad jis gali ir yra pajėgus spręsti savo problemas, bet kartu gali ir kvestionuoti, ar tam tikros stereotipinės vyriškumo normos neprisidėjo prie iškilusių problemų (Seidler et al., 2020).

5. *Žlugimo ir spąstų jausmo mažinimas finansinių krizių metu.* Prevencija, orientuota į bedarbystės, finansinių krizių poveikio savižudybių rodikliams mažinimą, gali laikytis „Skausmo šauksmo“ teorijos savižudybių sampratos. Darbo praradimas, finansiniai sunkumai neretai sukelia žlugimo jausmą, kad gyvenimas mane nugalėjo, esu nevykėlis ir neturėčiau egzistuoti. Prevencijos priemonėmis turėtų būti siekiama, kad tokia savijauta

nepereitų į spąstų jausmą, kai atrodo, kad niekas nepasikeis ir nėra kitos išeities. Programos, orientuotos į bedarbių užimtumo skatinimą, galimybes keisti kvalifikaciją, finansinę paramą, pagalbą darbo paieškose ir įsidarbinimo procesuose, turėtų mažinti jauseną, kad situacija yra be išeities.

4.5. Tyrimo ribotumas ir ateities tyrimų gairės

Nors taikant kvotinės populiacinės imties surinkimo strategiją siekėme sumažinti duomenų šališkumą, vis tik tai nėra atsitiktinė populiacinė imtis, todėl gautų rezultatų negalima pernelyg generalizuoti. Be to, didesnę šio tyrimo imties respondentų dalį sudarė dirbantys, išsilavinę, jauni vyrai, taigi, gali būti, kad gauti rezultatai labiau atspindi būtent šią visuomenės dalį. Kita vertus, tyrimo dalyviai kai kuriais aspektais yra įvairūs: iš skirtingų amžiaus grupių, gyvenantys tiek mieste, tiek kaime, skirtingos darbinės ir šeiminės padėties. Galima kelti prielaidą, kad tokio pobūdžio tyrimas skirtingose siauresnėse vyrų grupėse parodytų kiek kitokius rezultatus.

Ši tyrimo kryptis, nagrinėjanti specifines vyrų grupes, galėtų būti rekomendacija ateities tyrimams atlikti. Vyrų savižudybių problemos nagrinėjimas turėtų būti orientuotas ne tik į visą vyrų populiaciją (tai beveik pusė Lietuvos gyventojų), bet ir į atskiras vyrų grupes, kurios gali būti pažeidžiamos arba kuriose gali būti pastebimas didesnis savižudybių paplitimas. Tai galėtų būti vyrai senjorai, bedarbiai, grįžę iš įkalinimo įstaigos, turintys lėtinių somatinių ligų.

Šio tyrimo imtis nebuvo tinkama išsamiau analizuoti demografinių charakteristikų ir tyrime matuojamų konstruktų ryšį, nes skirtingų amžiaus grupių vyrai buvo ne vienodai pasiskirstę pagal gyvenamąją vietą, šeiminių statusą ir kt. Reikėtų išsamesnės analizės, siekiant geriau suprasti, ar vyriškumo aspektai veikia skirtingai, atsižvelgiant į tai, ar vyras vedęs, ar turi vaikų, koks jo išsilavinimas, kokia jo darbinė padėtis ar kokios jo pajamos.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad vyriškumas yra daugialypis konstruktas ir galime rasti skirtingus požiūrius ir vyriškumo nagrinėjimo prieigas. Šiame darbe buvo pasirinkti keli vyriškumo aspektai, tačiau tai nėra visos galimos vyriškumo nagrinėjimo kryptys. Ateities tyrimai galėtų dar labiau plėsti vyriškumo sampratą ir apibrėžti naujus vyriškumo konstruktus, galinčius sietis su vyrų psichikos sveikata ir savižudybės rizika.

Vyriškumas, kaip savęs sampratos dalis, nėra išsamiai tyrinėtas, ypač vyrų psichikos sveikatos kontekste. Atliktas tyrimas parodė, kad vyriškumas tapatumas prognozuoja mažesnę savižudybės riziką, tačiau išlieka

klausimas, kaip vyriškas tapatumas formuojasi skirtingais žmogaus raidos etapais ir kas lemia labiau išreikštą šią tapatumo dalį.

Tikslinga analizuoti ir kitus tarpinius kintamuosius, kurie medijuoja arba moderuoja vyriškumo ir suicidiškumo ryšį. Pavyzdžiui, naujausi tyrimai rodo santykių su partneriu(-e) svarbą ir leidžia išskirti specifinius bruožus, susijusius su vyrų psichikos sveikata (Olliffe et al., 2022a; Olliffe et al., 2022b). Akcentuojama santykio su tėvu reikšmė vyriškumo formavimuisi įvairiais raidos etapais (Bergman, 1995), bet nėra daug tyrimų, nagrinėjančių santykio su tėvu aspektus suaugusiame amžiuje, taip pat apimančių ir santykius su motina, kitais vyrais, kurie gali turėti poveikį vyriško tapatumo formavimuisi.

IŠVADOS

1. Skirtingi vyriškumo aspektai turi skirtingas sąsajas su suicidiškumu. Su aukštesne savižudybės rizika yra susiję šie vyriškumo aspektai: stipresnis konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje bei stipresnis polinkis varžyti savo emocionalumą. Su žemesne savižudybės rizika yra susiję labiau išreikštas vyriškas tapatumas bei stipresnis savo vyriškumo priėmimas.
2. Tradicinio požiūrio į lyčių vaidmenis sąsajos su suicidiškumu yra nevienareikšmės: labiau tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis yra susijęs su smarkiau išreikštu lyčių vaidmenų konfliktu, kuris didina savižudybės riziką, tačiau tradicinis požiūris taip pat siejasi su stipresniu vyrišku tapatumu, kuris savižudybės riziką mažina.
3. Polinkio konkuruoti, siekti sėkmės ir galios sąsajos su vyrų suicidiškumu taip pat nevienareikšmės: viena vertus, šis vyriškumo aspektas vyrų savižudybės riziką veikia didindamas žlugimo ir spąstų jausmo išgyvenimą, tačiau šis polinkis yra susijęs ir su didesnio savo socialinio statuso matymu, kuris mažina savižudybės rizikos grėsmę.
4. „Skausmo šauksmo“ teorija gali paaiškinti vyriškumo ir suicidiškumo sąsają:
 - a. Sunkumai išreikšti savo emocijas didina vyrų savižudybės rizikos grėsmę, nes ši vyriškumo norma didina žlugimo ir spąstų jausmą, skatina žemesnio savo socialinio statuso matymą bei stiprina nepritapimo grupėje išgyvenimą.
 - b. Stipresnis konflikto tarp darbo ir santykių šeimoje išgyvenimas didina žlugimo ir spąstų jausmą, kuris yra susijęs su didesne savižudybės rizika.
 - c. Stipresnis vyriškas tapatumas yra susijęs su aukštesnio savo socialinio statuso matymu, stipresniu pritaipimo grupėje ir socialinio patrauklumo išgyvenimu, kurie mažina žlugimo ir spąstų jausmą ir tokiu būdu mažina savižudybės rizikos grėsmę.
 - d. Didesnis savo vyriškumo priėmimas savižudybės riziką mažina per silpnesnį žlugimo ir spąstų jausmo išgyvenimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Abu-Bader, S. & Jones, T. V. (2021). Statistical mediation analysis using the sobel test and Hayes SPSS Process macro. *International Journal of Quantitative and Qualitative Research Methods*, 9(1), 42–61. ISSN 2056-3639(Online).
- Agler, R. & De Boeck, P. (2017). On the Interpretation and Use of Mediation: Multiple Perspectives on Mediation Analysis. *Frontiers in Psychology*, 8:1984. doi: 10.3389/fpsyg.2017.01984
- Allan, S. & Gilbert, P. (1995). A social comparison scale: Psychometric properties and relationship to psychopathology. *Personality and Individual Differences*, 19, 293–299. doi: 10.1016/0191-8869(95)00086-L
- Andoh-Arthur, J., Knizek, B. L., Osafo, J. & Hjelmeland, H. (2018). Suicide among men in Ghana: The burden of masculinity. *Death Studies*, 42(10), 658–666. doi: 10.1080/07481187.2018.1426655
- Aronson, E. (2009). *Social Psychology*. Upper Saddle River, N. J.; Harlow: Pearson Education.
- Baber, K. M. & Tucker, C. J. (2006). The Social Roles Questionnaire: A new approach to measuring attitudes toward gender. *Sex Roles: A Journal of Research*, 54(7–8), 459–467. doi: 10.1007/s11199-006-9018-y
- Baca-Garcia, E., Perez-Rodriguez, M., Keyes, K., Oquendo, M. A., Hasin, D. S., Grant, B. F. & Blanco, C. (2010). Suicidal ideation and suicide attempts in the United States: 1991–1992 and 2001–2002. *Molecular Psychiatry*, 15, 250–259. doi: 10.1038/mp.2008.98
- Bajaj, P., Borreani, E., Ghosh, P., Methuen, C., Patel, M. & Joseph, M. (2008). Screening for suicidal thoughts in primary care: the views of patients and general practitioners. *Mental Health in Family Medicine*, 5(4), 229–235.
- Baumeister, R. F. (1990). Suicide as escape from self. *Psychological Review*, 97(1), 90–113. doi: 10.1037/0033-295x.97.1.90
- Beach, S. R. H. & Tesser, A. (2000). Self-Evaluation Maintenance and Evolution: Some Speculative Notes. In J. M. Suls & L. Wheeler (Eds.), *Handbook of Social Comparison: Theory and Research* (pp. 123–140), New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155–162. doi: 10.1037/h0036215

- Bergman, S. J. (1995). Men's Psychological Development: A Relational Perspective. In R. F. Levant & W. S. Pollack (Eds.), *A New Psychology of Men* (pp. 164–206), New York: Basic Books.
- Berman, A. L., Silverman, M. M., De Leo, D. & Reidenberg, D. (2021). Defining Suicidology and the Titling of Suicidologist? *Crisis*, 42(3), 165–170. doi: 10.1027/0227-5910/a000790
- Bieliauskienė, R. (2014). *Psichoterapijos veiksmingumo kokybinė analizė: vyrų ir moterų terapinių veiksmų refleksija*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Bille-Brahe, U. (2000). Sociology and Suicidal Behaviour. In K. Hawton & K. van Heeringen (Eds.), *The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide*, pp. 193–207. John Wiley & Sons, Ltd.
- Blüml, V., Kapusta, N. D., Doering, S., Brähler, E., Wagner, B. & Kersting, A. (2013). Personality factors and suicide risk in a representative sample of the German general population. *PLoS one*, 8(10), e76646. doi: 10.1371/journal.pone.0076646
- Boudreaux, E. D., Jaques, M. L., Brady, K. M., Matson, A. & Allen, M. H. (2015). The patient safety screener: validation of a brief suicide risk screener for emergency department settings. *Archives of suicide research: official journal of the International Academy for Suicide Research*, 19(2), 151–160. doi: 10.1080/13811118.2015.1034604
- Butzer, B. & Kuiper, N. A. (2006). Relationships between the frequency of social comparisons and self-concept clarity, intolerance of uncertainty, anxiety, and depression. *Personality and Individual Differences*, 41(1), 167–176. doi: 10.1016/j.paid.2005.12.017
- Campbell, J. D., Assanand, S. & Di Paula, A. (2003). The structure of the self-concept and its relation to psychological adjustment. *Journal of Personality*, 71(1), 115–140. doi: 10.1111/1467-6494.t01-1-00002
- Canetto, S. S. (1997). Gender and suicidal behavior: Theories and evidence. In R. W. Maris, M. M. Silverman & S. S. Canetto (Eds.), *Review of Suicidology* (pp. 138–167). New York: Guilford Press.
- Canetto, S. S. (2017). Suicide: Why Are Older Men So Vulnerable? *Men and Masculinities*, 20(1), 49–70. doi: 10.1177/1097184X15613832
- Canetto, S. S. & Cleary, A. (2012). Men, masculinities and suicidal behaviour. *Social Science & Medicine*, 74(4), 461–465. doi: 10.1016/j.socscimed.2011.11.001
- Canetto, S. S. & Chen, J. (2020). Women and Suicidal Behavior: Paradigm-Shift Lessons from China. In F. Cheung & D. Halpern (Eds.), *The Cambridge Handbook of the International Psychology of Women*

- (*Cambridge Handbooks in Psychology*, pp. VII–IX). Cambridge: Cambridge University Press.
- Caplan, G. (1966). *Principles of Preventive Psychiatry*. Tavistoc Publications.
- Carrigan, T., Connell, B. & Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society*, 14, 551–604. doi: 10.1007/BF00160017
- Chandler, M. (1994). Adolescent suicide and the loss of personal continuity. In D. Cicchetti & S. L. Toth (Eds.), *Disorders and Dysfunctions of the Self* (pp. 371–390). University of Rochester Press.
- Chandler, M. J., Lalonde, C. E., Sokol, B. W. & Hallett, D. (2003). Personal persistence, identity development, and suicide: a study of Native and Non-native North American adolescents. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 68(2), vii–138. doi: 10.1111/1540-5834.00246
- Cleary, A. (2012). Suicidal action, emotional expression, and the performance of masculinities. *Social Science & Medicine*, 74(4), 498–505. doi: 10.1016/j.socscimed.2011.08.002
- Coen, S. E., Oliffe, J. L., Johnson, J. L. & Kelly, M. T. (2013). Looking for Mr. PG: masculinities and men’s depression in a northern resource-based Canadian community. *Health & Place*, 21, 94–101. doi: 10.1016/j.healthplace.2013.01.011
- Coleman, D. (2015). Traditional Masculinity as a Risk Factor for Suicidal Ideation: Cross-Sectional and Prospective Evidence from a Study of Young Adults. *Archives of Suicide Research: Official Journal of the International Academy for Suicide Research*, 19(3), 366–384. doi: 10.1080/13811118.2014.957453
- Comunale, M. (2020). *The Persistently High Rate of Suicide in Lithuania: an Updated View*. Bank of Lithuania Discussion Paper No. 21/2020.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Berkeley and Los Angeles: University California Press.
- Connell, R. W. & Pearse, R. (2015). *Gender: Short Introduction, 3rd edition*. Cambridge: Polity Press.
- Dancey, Ch. P. & Reidy, J. (2014). *Statistics Without Maths for Psychology, 6th edition*. New York: Pearson.
- De Leo, D., Goodfellow, B., Silverman, M., Berman, A., Mann, J., Arensman, E., Hawton, K., Phillips, M. R., Vijayakumar, L., Andriessen, K., Chavez-Hernandez, A., Heisel, M. & Kolves, K. (2021). International study of definitions of English-language terms for suicidal behaviours: a

- survey exploring preferred terminology. *BMJ Open*, 11:e043409. doi: 10.1136/bmjopen-2020-043409
- Dezsö, D., Konrad, N., Seewald, K. & Opitz-Welke, A. (2018). Implementation of a Suicide Risk Screening Instrument in a Remand Prison Service in Berlin. *Frontiers in Psychiatry*, 9: 665. doi: 10.3389/fpsy.2018.00665
- Di Bianca, M. & Mahalik, J. R. (2022). A relational-cultural framework for promoting healthy masculinities. *The American Psychologist*, 77(3), 321–332. doi: 10.1037/amp0000929
- Domanskienė, V. & Gailienė, D. (1992). Savižudybių paplitimas Lietuvoje. *Psichologija*, 12, 65–79. doi: 10.15388/Psichol.1993.12.9050
- Durkheim, E. (1930/2002). *Savižudybė*. Vilnius: Pradai.
- Eagly, A. H. & Wood, W. (2012). Social Role Theory. In P. A. M. van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins, *Theories of Social Psychology* (pp. 458–476). Los Angeles: SAGE.
- Easton, S. D., Renner, L. M. & O’Leary, P. (2013). Suicide attempts among men with histories of child sexual abuse: examining abuse severity, mental health, and masculine norms. *Child Abuse & Neglect*, 37(6), 380–387. doi: 10.1016/j.chiabu.2012.11.007
- Emslie, C., Ridge, D., Ziebland, S. & Hunt, K. (2006). Men’s accounts of depression: reconstructing or resisting hegemonic masculinity? *Social Science & Medicine* (1982), 62(9), 2246–2257. doi: 10.1016/j.socscimed.2005.10.017
- Erikson, E. H. (1978). *Childhood and Society*. New York: Norton.
- Fadoir, N. A., Kuhlman, S. T. W. & Smith, P. N. (2020). Suicide Risk and Restricted Emotions in Women: The Diverging Effects of Masculine Gender Norms and Suicide Capability. *Archives of Suicide Research: Official Journal of the International Academy for Suicide Research*, 24(sup2), S323–S339. doi: 10.1080/13811118.2019.1599480
- Farberow, N. L. & Shneidman, E. S. (1961). Preface. In N. L. Farberow & E. S. Shneidman (Eds.), *The Cry for Help* (pp. xi–xiii). New York: Blakiston Division, McGraw-Hill.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117–140. doi: 10.1177/001872675400700202
- Fields, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics, 5th edition*. London: SAGE Publications Ltd.
- Gailienė, D. (2015). Savižudybės Lietuvoje. Sociokultūrinis kontekstas. Iš D. Gailienė (sud.), *Gyvenimas po lūžio: Kultūrinių traumų psichologiniai padariniai* (pp. 198–216). Vilnius: Eugrimas.

- Galligan, S. B., Barnett, R. V., Brennan, M. A. & Israel, G. D. (2010). Understanding the link between gender role conflict, resilience, and propensity for suicide in adolescent and emerging adult males. *International Journal of Men's Health*, 9. doi: 10.3149/jmh.0903.201
- Gecas, V. (1982). The Self-Concept. *Annual Review of Sociology*, 8:1, 1–33. doi: 10.1146/annurev.so.08.080182.000245
- Genuchi, M. C. (2019). Masculinity and suicidal desire in a community sample of homeless men: Bringing together masculinity and the interpersonal theory of suicide. *The Journal of Men's Studies*, 27(3), 329–342. doi: 10.1177/1060826519846428
- Gilbert, P. (1992). *Depression: The Evolution of Powerlessness*. New York: Routledge.
- Gilbert, P. & Allan, S. (1998). The role of defeat and entrapment (arrested flight) in depression: an exploration of an evolutionary view. *Psychological Medicine*, 28(3), 585–598. doi: 10.1017/s0033291798006710
- Goethals, G. R. & Klein, W. M. P. (2000). Interpreting and Inventing Social Reality: Attribution and Constructive Elements in Social Comparison. In J. M. Suls & L. Wheeler, *Handbook of Social Comparison: Theory and Research* (pp. 23–44). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Golden, A. G. (2007). Fathers' Frames for Childrearing: Evidence Toward a "Masculine Concept of Caregiving". *Journal of Family Communication*, 7:4, 265–285. doi: 10.1080/15267430701392164
- Goodfellow, B., Kölves, K. & De Leo, D. (2020). Contemporary Classifications of Suicidal Behaviors. *Crisis*, 41(3), 179–186. doi: 10.1027/0227-5910/a000622
- Grace, B., Richardson, N. & Carroll, P. (2018). “. . . If You're Not Part of the Institution You Fall by the Wayside”: Service Providers' Perspectives on Moving Young Men From Disconnection and Isolation to Connection and Belonging. *American Journal of Men's Health*, 12(2), 252–264. doi: 10.1177/1557988316634088
- Griffith, D. M. (2022). “Healthy masculinities are mosaics”: Commentary on Di Bianca and Mahalik (2022). *The American Psychologist*, 77(3), 333–335. doi: 10.1037/amp0000974
- Griffiths, A. W., Wood, A. M., Maltby, J., Taylor, P. J., Panagioti, M. & Tai, S. (2015). The development of the Short Defeat and Entrapment Scale (SDES). *Psychological Assessment*, 27(4), 1182–1194. doi: 10.1037/pas0000110

- Grigienė, D., Guogaitė, G., Dadašev, S., Rimkevičienė, J., Skruibis, P. ir Gailienė, D. (2022). „Kas Jums yra vyriškumas?": turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų nuomonių palyginimas. *Psichologija*, 66, 47–63. doi: 10.15388/Psichol.2022.51
- Grigienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., Klimaitė, V., Geleželytė, O. ir Bieliauskaitė, R. (2015). Vyrų suicidiškumo prielaidos. Iš D. Gailienė (sud.), *Gyvenimas po lūžio: Kultūrinių traumų psichologiniai padariniai* (pp. 234–248). Vilnius: Eugrimas.
- Grigienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., Rimkevičienė, J. & Gailienė, D. (2022). Gender Self-Confidence as a Protective Factor for Suicide Risk: Analysis of the Sample of Lithuanian Men. *Frontiers in Psychology*, 13:863688. doi: 10.3389/fpsyg.2022.863688
- Groholt, B., Ekeberg, Ø. & Haldorsen, T. (2006). Adolescent Suicide Attempters: What Predicts Future Suicidal Acts? *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 36(6), 638–650. doi: 10.1521/suli.2006.36.6.638
- Guimond, S. & Chatard, A. (2014). Basic principles of social comparison: Does gender matter? In Z. Križan & F. Gibbons (Eds.), *Communal Functions of Social Comparison* (pp. 205–229). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139035583.013
- Hadlaczky, G., Wasserman, D., Hoven, C. W., Mandell, D. J. & Wasserman, C. (2016). Suicide Prevention Strategies. In R. C. O'Connor & J. Pirkis (Eds.), *The International Handbook of Suicide Prevention* (pp. 556–568), Oxford: John Wiley & Sons, Ltd.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate Data Analysis, 8th edition*. Cengage Learning EMEA.
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York/London: The Guilford Press.
- Hakmiller, K. L. (1966). Threat as a determinant of downward comparison. *Journal of Experimental Social Psychology*, 1(1), 32–39. doi: 10.1016/0022-1031(66)90063-1
- Hattie, J. (2014). *Self-Concept*. New York and New London: Psychology Press, Taylor & Francis Group.
- Heider, D., Bernert, S., Matschinger, H. & Angermeyer, M. C. (2007). Parental Bonding and Suicidality in Adulthood. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 41(1), 66–73. doi: 10.1080/00048670601057742
- Herron, R. V., Ahmadu, M., Allan, J. A., Waddell, C. M. & Roger, K. (2020). “Talk about it”: Changing masculinities and mental health in rural

- places? *Social Science & Medicine* (1982), 258:13099. doi: 10.1016/j.socscimed.2020.113099
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94(3), 319–340. doi: 10.1037/0033-295X.94.3.319
- Higienos instituto Sveikatos informacijos centras (2022). *Mirties priežastys 2021*. Prieiga per internetą: https://hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Statistikos/Mirties_priezastys/2021_m._mirties_priezastys_galutiniai_duomenys.pdf
- Hjelmeland, H., Hawton, K., Nordvik, H., Bille-Brahe, U., De Leo, D., Fekete, S., Grad, O., Haring, C., Kerkhof, J. F., Lönnqvist, J., Michel, K., Renberg, E. S., Schmidtke, A., Van Heeringen, K. & Wasserman, D. (2002). Why people engage in parasuicide: a cross-cultural study of intentions. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 32(4), 380–393. doi: 10.1521/suli.32.4.380.22336
- Hjelmeland, H. & Loa Knizek, B. (2020). The emperor's new clothes? A critical look at the interpersonal theory of suicide. *Death Studies*, 44(3), 168–178. doi: 10.1080/07481187.2018.1527796
- Hoffman, R. M. (2006). How Is Gender Self-Confidence Related to Subjective Well-Being? *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 45, 186–197. doi: 10.1002/j.2161-1939.2006.tb00017.x
- Hoffman, R. M., Borders, L. D. A. & Hattie, J. A. (2000). Reconceptualizing femininity and masculinity: from gender roles to gender self-confidence. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15, 475–503.
- Hoffman, R. M., Hattie, J. A. & Borders, L. D. (2005). Personal Definitions of Masculinity and Femininity as an Aspect of Gender Self-Concept. *The Journal of Humanistic Counseling, Education and Development*, 44, 66–83. doi: 10.1002/j.2164-490X.2005.tb00057.x
- Hogg, M. A. (2000). Social Identity and Social Comparison. In J. M. Suls & L. Wheeler (Eds.), *Handbook of Social Comparison: Theory and Research* (pp. 401–421). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Hogg, M. A. & Ridgeway, C. L. (2003). Social Identity: Sociological and Social Psychological Perspectives. *Social Psychology Quarterly*, 66(2), 97–100.
- Hook, N. (2019). May the force of gender be with you: Identity, Identification and “Own-Gender Bias”. In J. Barry, R. Kinglerlee, M. Seager, L. Sullivan (Eds.), *The Palgrave Handbook of Male*

- Psychology and Mental Health* (pp. 165–182). London: Palgrave Macmillan, Cham. doi: 10.1007/978-3-030-04384-1_9
- Houle, J., Mishara, B. L. & Chagnon, F. (2008). An empirical test of a mediation model of the impact of the traditional male gender role on suicidal behavior in men. *Journal of Affective Disorders, 107*(1–3), 37–43. doi: 10.1016/j.jad.2007.07.016
- Hunt, K., Sweeting, H., Keoghan, M. & Platt, S. (2006). Sex, gender role orientation, gender role attitudes and suicidal thoughts in three generations. A general population study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 41*(8), 641–647. doi: 10.1007/s00127-006-0074-y
- Izenberg, G. N. (2016). *Identity: the Necessity of a Modern Idea*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jacobson, C. M., Marrocco, F., Kleinman, M. & Gould, M. S. (2011). Restrictive emotionality, depressive symptoms, and suicidal thoughts and behaviors among high school students. *Journal of Youth and Adolescence, 40*(6), 656–665. doi: 10.1007/s10964-010-9573-y
- Jasilionis, D., Grigoriev, P., Stumbrys, D. & Stankūnienė, V. (2020). Individual and contextual determinants of male suicide in the post-communist region: The case of Lithuania. *Population, Space and Place, 26*:e2372. doi: 10.1002/psp.2372
- Jobs, D. A. (2019). *CAMS sistema: savižudybių rizikos valdymas bendradarbiaujant*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jordan, J., McKenna, H., Keeney, S., Cutcliffe, J., Stevenson, C., Slater, P. & McGowan, I. (2012). Providing meaningful care: learning from the experiences of suicidal young men. *Qualitative Health Research, 22*(9), 1207–1219. doi: 10.1177/1049732312450367
- Joiner, T. (2005). *Why People Die by Suicide*. Harvard University Press.
- Khan, A. R., Ratele, K., Helman, R., Dlamini, S. & Makama, R. (2020). Masculinity and Suicide in Bangladesh. *Omega, 30222820966239*. Advance online publication. doi: 10.1177/0030222820966239
- Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (1). *Restorative Dentistry & Endodontics, 37*(4), 245–248. doi: 10.5395/rde.2012.37.4.245
- Kim, S. Y., Lee, J., Wester, S. R. & Fouad, N. (2020). Do “manly” men believe other men are happier? Social comparison, masculine norms, and positive work–family spillover. *Psychology of Men & Masculinities, 21*(2), 251–265. doi: 10.1037/men0000226

- Kimmel, M. S. (2000/2017). *The Gendered Society*. New York: Oxford University Press.
- King, T. L., Shields, M., Sojo, V., Daraganova, G., Currier, D., O'Neil, A., King, K. & Milner, A. (2020). Expressions of masculinity and associations with suicidal ideation among young males. *BMC Psychiatry*, 20(1), 228. doi: 10.1186/s12888-020-2475-y
- Kirilovaitė, V. ir Rimkevičienė, J. (2018). *Medicinos studentų psichologinės gerovės, streso ir suicidiškumo sąsajos*. Kursinis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kizza, D., Knizek, B. L., Kinyanda, E. & Hjelmeland, H. (2012). Men in despair: A qualitative psychological autopsy study of suicide in Northern Uganda. *Transcultural Psychiatry*, 49(5), 696–717. doi: 10.1177/1363461512459490
- Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling, 3rd edition*. New York / London: Guilford Press.
- Kmita, R. (2020). *Remyga*. Vilnius: Tyto alba.
- Kunčinas, J. (2020/1993). *Tūla*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Lange, S., Jiang, H., Štelemėkas, M., Tran, A., Cherpitel, C., Giesbrecht, N., Gostautaitė-Midttun, N., Jasilionis, D., Kaplan, M. S., Manthey, J., Xuan, Z. & Rehm, J. (2021). Evaluating the Impact of Alcohol Policy on Suicide Mortality: A Sex-Specific Time-Series Analysis for Lithuania. *Archives of Suicide Research: Official Journal of the International Academy for Suicide Research*, 1–14. Advance online publication. doi: 10.1080/13811118.2021.1999873
- Lee, D. & Newby, H. (1983). *The Problem of Sociology: An Introduction to the Discipline*. London: Hutchinson & Co. Ltd.
- LeGates, M. (2001). *In Their Time: A History of Feminism in Western Society*. New York: Routledge.
- Lemieux, A. M., Saman, D. M. & Lutfiyya, M. N. (2014). Men and suicide in primary care. *Disease-a-month: DM*, 60(4), 155–161. doi: 10.1016/j.disamonth.2014.02.004
- Levant, R. F. (1996). The New Psychology of Men. *Professional Psychology: Research and Practice*, 27, 259–265. doi: 10.1037/0735-7028.27.3.259
- Levant, R. F. & Powel, W. A. (2017). The Gender Role Strain Paradigm. In R. F. Levant & Y. J. Wong (Eds.), *The Psychology of Men and Masculinities* (pp. 15–43). Washington: American Psychological Association.

- Liaugaudaite, V., Zemaitiene, N., Raskauskiene, N., Digryte-Sertvytiene, L., Baniene, I., Sap, V. & Juskiene, A. (2020). Psychosocial Autopsy Study of Suicide in Lithuania: Gender Differences. *Biological Psychiatry and Psychopharmacology*, 22(2), 39–44. Palanga: Sveikatos mokslų universitetas.
- Liddon, L. & Barry, J. (2021). *Perspectives in Males Psychology: An Introduction*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Lumley, T., Diehr, P., Emerson, S. & Chen, L. (2002). The importance of the normality assumption in large public health data sets. *Annual Review of Public Health*, 23, 151–169. doi: 10.1146/annurev.publhealth.23.100901.140546
- Magovcevic, M. & Addis, M. E. (2008). The Masculine Depression Scale: Development and psychometric evaluation. *Psychology of Men & Masculinity*, 9(3), 117–132. doi: 10.1037/1524-9220.9.3.117
- Mahalik, J. R., Locke, B. D., Ludlow, L. H., Diemer, M. A., Scott, R. P. J., Gottfried, M. & Freitas, G. (2003). Development of the Conformity to Masculine Norms Inventory. *Psychology of Men & Masculinity*, 4(1), 3–25. doi: 10.1037/1524-9220.4.1.3
- Månsdotter, A., Lundin, A., Falkstedt, D. & Hemmingsson, T. (2009). The association between masculinity rank and mortality patterns: a prospective study based on the Swedish 1969 conscript cohort. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 63(5), 408–413. doi: 10.1136/jech.2008.082628
- Maris, R. W., Berman, A. L. & Silverman, M. M. (2000). *Comprehensive Textbook of Suicidology*. New York / London: Guilford Press.
- Mark, A. (1978). *Functionalism*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- McDermott, R. C., Brasil, K. M., Borgogna, N. C., Barinas, J. & Levant, R. F. (2022). Traditional Masculinity Ideology and Feminist Attitudes: The Role of Identity Foreclosure. *Sex Roles*, 87(1), 211–222. doi: 10.1007/s11199-022-01302-4
- Meissner, B., Bantjes, J. & Kagee, A. (2016). I Would Rather Just Go Through With It Than Be Called a Wussy: An Exploration of How a Group of Young South African Men Think and Talk About Suicide. *American Journal of Men's Health*, 10(4), 338–348. doi: 10.1177/1557988314568183
- Miller, C. T. (1984). Self-schemas, gender, and social comparison: A clarification of the related attributes hypothesis. *Journal of Personality*

- and *Social Psychology*, 46(6), 1222–1229. doi: 10.1037/0022-3514.46.6.1222
- Morse, S. & Gergen, K. J. (1970). Social comparison, self-consistency, and the concept of self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(1), 148–156. doi: 10.1037/h0029862
- Naidoo, S. S., Gathiram, P. & Schlebusch, L. (2014). Effectiveness of a Buddy intervention support programme for suicidal behaviour in a primary care setting. *South African Family Practice*, 56:5, 263–270. doi: 10.1080/20786190.2014.980159
- Neuman, W. L. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches, 7th edition*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Nock, M. K., Hwang, I., Sampson, N., Kessler, R. C., Angermeyer, M., ... Williams, D. R. (2009). Cross-National Analysis of the Associations among Mental Disorders and Suicidal Behavior: Findings from the WHO World Mental Health Surveys. *PLOS Medicine*, 6(8): e1000123. doi: 10.1371/journal.pmed.1000123
- O’Beaglaoich, C., McCutcheon, J., Conway, P. F., Hanafin, J. & Morrison, T. G. (2020). Adolescent Suicide Ideation, Depression and Self-Esteem: Relationships to a New Measure of Gender Role Conflict. *Frontiers in Psychology*, 11, 111. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00111
- O’Connor, R. C. (2003). Suicidal Behavior as a Cry of Pain: Test of a Psychological Model. *Archives of Suicide Research*, 7(4), 297–308. doi: 10.1080/713848941
- O’Connor, R. C. (2011). The Integrated Motivational-Volitional Model of Suicidal Behavior. *Crisis*, 32(6), 295–298. doi: 10.1027/0227-5910/a000120
- O’Connor, R. C. & Kirtley, O. J. (2018). The integrated motivational-volitional model of suicidal behaviour. *Philosophical Transactions of the Royal Society B* 373:20170268. doi: 10.1098/rstb.2017.0268
- O’Connor, R. C. & Sheehy, N. (2000). *Understanding Suicidal Behaviour*. Leicester: BPS Books (The British Psychological Society).
- O’Driscoll, M. P., Brough, P. & Kalliath, T. J. (2004). Work/family conflict, psychological well-being, satisfaction and social support: a longitudinal study in New Zealand. *Equal Opportunities International*, 23(1/2), 36–56. doi: 10.1108/02610150410787846
- Oyama, H., Sakashita, T., Ono, Y., Goto, M., Fujita, M. & Koida, J. (2008). Effect of community-based intervention using depression screening on elderly suicide risk: A meta-analysis of the evidence from Japan.

- Community Mental Health Journal*, 44(5), 311–320. doi: 10.1007/s10597-008-9132-0
- Olliffe, J. L., Kelly, M., Montaner, G., Seidler, Z., Ogrodniczuk, J. & Rice, S. (2022a). Masculinity and mental illness in and after men’s intimate partner relationships. *SSM – Qualitative Research in Health*, 2. doi:10.1016/j.ssmqr.2022.100039
- Olliffe, J. L., Kelly, M. T., Gonzalez Montaner, G., Seidler, Z. E., Maher, B. & Rice, S. M. (2022b). Men building better relationships: A scoping review. *Health Promotios Journal of Australia*, 33, 126–137. doi: 10.1002/hpja.463
- Olliffe, J. L., Ogrodniczuk, J. S., Bottorff, J. L., Johnson, J. L. & Hoyak, K. (2012). “You feel like you can’t live anymore”: suicide from the perspectives of Canadian men who experience depression. *Social Science & Medicine* (1982), 74(4), 506–514. doi: 10.1016/j.socscimed.2010.03.057
- O’Neil, J. M. (1982). Gender-Role Conflict and Strain in Men’s Lives: Implications for: Psychiatrists, Psychologists, and Other Human-Service Providers. In K. Solomon & N. Levy (Eds.), *Men in Transition: Theory and Therapy* (pp. 5–44). New York: Plenum Press.
- O’Neil, J. M. (2013). Gender Role Conflict Research 30 Years Later: An Evidence-Based Diagnostic Schema to Assess Boys and Men in Counseling. *Journal of Counseling & Development*, 91, 490–498. doi: 10.1002/j.1556-6676.2013.00122.x
- O’Neil, J. M., Good, G. E. & Holmes, S. (1995). Fifteen Years of Theory and Research on Men’s Gender Role Conflict: New Paradigms for Empirical Resaerch. In R. F. Levant & W. S. Pollack (Eds.), *A New Psychology of Men* (pp. 164–206). New York: Basic Books.
- O’Neil, J. M., Helms, B. J., Gable, R. K., David, L. & Wrightsman, L. S. (1986). Gender-role conflict scale: College men’s fear of femininity. *Sex Roles*, 14(5/6), 335–350. doi: 10.1007/BF00287583
- Osman, A., Bagge, C. L., Gutierrez, P. M., Konick, L. C., Kopper, B. A. & Barrios, F. X. (2001). The Suicidal Behaviors Questionnaire-Revised (SBQ-R): validation with clinical and nonclinical samples. *Assessment*, 8(4), 443–454. doi: 10.1177/107319110100800409
- Pasaulio sveikatos organizacija (2010). *Towards Evidence-Based Suicide Prevention Programmes. Prieiga per internetą: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/207049/9789290614623_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y*

- Pasaulio sveikatos organizacija (2021a). *Suicide Worldwide in 2019: Global Health Estimates*. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240026643>
- Pasaulio sveikatos organizacija (2021b). *Live Life: an Implementation Guide for Suicide Prevention in Countries*. Prieiga per internetą: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240026629>
- Pirkis, J., Burgess, P. & Dunt, D. (2000). Suicidal ideation and suicide attempts among Australian adults. *Crisis*, 21(1), 16–25. doi: 10.1027//0227-5910.21.1.16
- Pirkis, J., King, K., Rice, S., Seidler, Z., Leckning, B., Oliffe, J. L., Vella, S. & Schlichthorst, M. (2021). Preventing Suicide in Boys and Men. In M. Pompili (Ed.), *Suicide Risk Assessment and Prevention*. Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-030-41319-4_25-1
- Pirkis, J., Spittal, M. J., Keogh, L., Mousaferiadis, T. & Currier, D. (2017). Masculinity and suicidal thinking. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(3), 319–327. doi: 10.1007/s00127-016-1324-2
- Pleck, J. H. (1981). *The Myth of Masculinity*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Pleck, J. H. (1995). The Gender Role Strain Paradigm. In R. F. Levant & W. S. Pollack (Eds.), *A New Psychology of Men* (pp. 11–32). New York: Basic Books.
- Pleck, J. H. (2017). Foreword: a brief history of the psychology of men and masculinities. In R. F. Levant & Y. J. Wong (Eds.), *The Psychology of Men and Masculinities* (p. xi–xiii). USA: American Psychological Association.
- Pollock, L. R. & Williams, J. M. (2001). Effective problem solving in suicide attempters depends on specific autobiographical recall. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 31(4), 386–396. doi: 10.1521/suli.31.4.386.22041
- Pridmore, S. (2015). Mental disorder and suicide: A faulty connection. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 49(1), 18–20. doi:10.1177/0004867414548904
- Pūras, D., Šumskienė, E., Veniūtė, M., Šumskas, G., Juodkaitė, D., Murauskienė, L., Mataitytė-Diržienė, J. ir Šliužaitė, D. (2013). *Iššūkliai įgyvendinant Lietuvos psichikos sveikatos politiką*. Mokslo studija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Naujienos_Mokslo_pasiekimai/MOK_SLO_STUDIJA_issukiai_igyvendinant_Lietuvos_psihikos_sveikatos_politik%C4%85.pdf
- Račickas, V. (2021). *Tikras vyras*. Vilnius: V. Račickas.

- Rasmussen, M. L. (2013). *Suicide among Young Men: Self-esteem Regulation in Transition to Transition to Adult Life*. Doctoral thesis. Oslo: Akademika Publishing.
- Rasmussen, M. L., Haavind, H. & Dieserud, G. (2018). Young Men, Masculinities, and Suicide. *Archives of Suicide Research: Official Journal of the International Academy for Suicide Research*, 22(2), 327–343. doi: 10.1080/13811118.2017.1340855
- Rasmussen, S. A., Fraser, L., Gotz, M., MacHale, S., Mackie, R., Masterton, G., McConachie, S. & O'Connor, R. C. (2010). Elaborating the cry of pain model of suicidality: Testing a psychological model in a sample of first-time and repeat self-harm patients. *The British Journal of Clinical Psychology*, 49(1), 15–30. doi: 10.1348/014466509X415735
- Rice, S. M., Fallon, B. J., Aucote, H. M. & Möller-Leimkühler, A. M. (2013). Development and preliminary validation of the male depression risk scale: furthering the assessment of depression in men. *Journal of Affective Disorders*, 151(3), 950–958. doi: 10.1016/j.jad.2013.08.013
- Rice, S. M., Kealy, D., Seidler, Z. E., Oliffe, J. L., Levant, R. F. & Ogrodniczuk, J. S. (2020). Male-Type and Prototypal Depression Trajectories for Men Experiencing Mental Health Problems. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 7322. doi: 10.3390/ijerph17197322
- Ridge, D., Smith, H., Fixsen, A., Broom, A. & Oliffe, J. (2021), How men step back – and recover – from suicide attempts: A relational and gendered account. *Sociology of Health & Illness*, 43(1), 238–252. doi: 10.1111/1467-9566.13216
- Riley, C. (2018). The history of feminism: A look to the past? *IPPR Progressive Review*, 24, 292–298. doi: 10.1111/newe.12068
- Rimkevičienė, J. (2021). *Vilniaus miesto savižudybių, mėginimų nusižudyti, mirčių dėl neaiškių ir nepatikslintų priežasčių bei kreipimusi į sveikatos priežiūros įstaigas prieš savižudybę analizė (už visą 2016–2019 m. strategijos laikotarpį)*. Prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Vilniaus_Sveidros_analiz%C4%97_2016-2019.pdf
- Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A Study of a Science, study 1, vol. 3: Formulations of the Person and the Social Context* (pp. 184–256). New York: McGraw-Hill.

- Rogers, C. R. (2005/1961). *Apie tapimą asmeniui: Psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją*. Vilnius: VIA RECTA.
- Rosenberg, M. & Kaplan, H. B. (1982). Introduction. In M. Rosenberg & H. B. Kaplan (Eds.), *Social Psychology of Self-Concept* (pp. 2–12). Arlington Heights, III: Davidson.
- Saffer, B., Glenn, C. R. & Klonsky, E. D. (2015). Clarifying the Relationship of Parental Bonding to Suicide Ideation and Attempts. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 45(4), 518–528. doi: 10.1111/sltb.12146
- Scourfield, J., Jacob, N., Smalley, N., Prior, L. & Greenland, K. (2007). Young people's gendered interpretations of suicide and attempted suicide. *Child and Family Social Work*, 12(3), 248–257. doi:10.1111/j.1365-2206.2007.00498.x
- Seager, M. (2019). From Stereotypes to Archetypes: An Evolutionary Perspective on Male Help-Seeking and Suicide. In J. Barry, R. Kingerlee, M. Seager & L. Sullivan (Eds.), *The Palgrave Handbook of Male Psychology and Mental Health*. Palgrave Macmillan (pp. 227–248). Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-3-030-04384-1_12
- Seager, M. & Barry, J. A. (2019). Positive Masculinity: Including Masculinity as a Valued Aspect of Humanity. In J. Barry, R. Kingerlee, M. Seager & L. Sullivan (Eds.), *The Palgrave Handbook of Male Psychology and Mental Health*. Palgrave Macmillan (pp. 105–122). Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-3-030-04384-1_9
- Seidler, Z. E., Rice, S. M., Kealy, D., Oliffe, J. L. & Ogrodniczuk, J. S. (2020). What gets in the way? Men's perspectives of barriers to mental health services. *The International Journal of Social Psychiatry*, 66(2), 105–110. doi: 10.1177/0020764019886336
- Seidler, Z. E., Rice, S. M., Oliffe, J. L., Fogarty, A. S. & Dhillon, H. M. (2018). Men In and Out of Treatment for Depression: Strategies for Improved Engagement. *Australian Psychologist*, 53(5), 405–415. doi: 10.1111/ap.12331
- Shand, F. L., Proudfoot, J., Player, M. J., Fogarty, A., Whittle, E., Wilhelm, K., Hadzi-Pavlovic, D., McTigue, I., Spurrier, M. & Christensen, H. (2015). What might interrupt men's suicide? Results from an online survey of men. *BMJ Open*, 5(10), e008172. doi: 10.1136/bmjopen-2015-008172
- Shneidman, E. S. (1973). Suicide Notes Reconsidered. *Psychiatry*, 36, 379–394. Reprinted in A. A. Leenaars (1999). *Lives and Deaths: Selections from the Works of Edwin S. Shneider*. Philadelphia/Levittown/London: Taylor & Francis.

- Shneidman, E. S. (1993). Suicide as Psychache. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 181, 147–149. Reprinted in A. A. Leenaars (1999). *Lives and Deaths: Selections from the Works of Edwin S. Shneider*. Philadelphia/Levittown/Lomdon: Taylor & Francis.
- Shneidman, E. S. (1996/2002). *Savižudžio sąmonė*. Vilnius: ALK.
- Siddaway, A. P., Taylor, P. J., Wood, A. M. & Schulz, J. (2015). A meta-analysis of perceptions of defeat and entrapment in depression, anxiety problems, posttraumatic stress disorder, and suicidality. *Journal of Affective Disorders*, 184, 149–159. doi: 10.1016/j.jad.2015.05.046
- Silverman, M. M. (2016). Challenges to Defining and Classifying Suicide and Suicidal Behaviors. In R. C. O'Connor & J. Pirkis (Eds.), *The International Handbook of Suicide Prevention* (pp. 11–35). Oxford: John Wiley & Sons, Ltd.
- Silverman, M. M., Berman, A. L., Sanddal, N. D., O'Carroll, P. W. & Joiner, T. E. (2007). Rebuilding the tower of Babel: a revised nomenclature for the study of suicide and suicidal behaviors. Part 2: Suicide-related ideations, communications, and behaviors. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 37(3), 264–277. doi: 10.1521/suli.2007.37.3.264
- Slutskaya, N., Simpson, R., Hughes, J., Simpson, A. & Uygur, S. (2016). Masculinity and Class in the Context of Dirty Work. *Gender, Work and Organization*, 23, 165–182. doi: 10.1111/gwao.12119
- Solomon, K. (1982). The Masculine Gender Role. In K. Solomon & N. Levy (Eds.), *Men in Transition: Theory and Therapy* (pp. 45–76). New York: Plenum Press.
- Stanton, A. L., Danoff-Burg, S., Cameron, C. L., Snider, P. R. & Kirk, S. B. (1999). Social comparison and adjustment to breast cancer: An experimental examination of upward affiliation and downward evaluation. *Health Psychology*, 18(2), 151–158. doi: 10.1037/0278-6133.18.2.151
- Stets, J. & Burke, P. (2014). Social comparison in identity theory. In Z. Križan & F. Gibbons (Eds.), *Communal Functions of Social Comparison* (pp. 39–59). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139035583.004
- Strasser, D. S. (2016). “You Might Want to Call Your Father”: An Autoethnographic Account of Masculinity, Relationships, and My Father. *Journal of Family Communication*, 16(1), 64–75. doi: 10.1080/15267431.2015.1111214
- Suls, J. & Wheeler, L. (2000). A Selective History of Classic and Neo-Social Comparison Theory. In J. M. Suls & L. Wheeler (Eds.), *Handbook of*

- Social Comparison: Theory and Research* (pp. 3–19). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Suls, J., Marco, C. A. & Tobin, S. (1991). The Role of Temporal Comparison, Social Comparison, and Direct Appraisal in the Elderly's Self-Evaluations of Health. *Journal of Applied Social Psychology, 21*, 1125–1144. doi: 10.1111/j.1559-1816.1991.tb00462.x
- Swann, W. B., Jr, Chang-Schneider, C. & Larsen McClarty, K. (2007). Do people's self-views matter? Self-concept and self-esteem in everyday life. *The American Psychologist, 62*(2), 84–94. doi: 10.1037/0003-066X.62.2.84
- Sztompka, P. (2004). The Trauma of Social Change: A Case of Postcommunist Societies. In J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser & P. Sztompka (Eds.), *Cultural Trauma and Collective Identity* (pp. 155–195). University of California Press.
- Taber, K. S. (2018). The Use of Cronbach's Alpha When Developing and Reporting Research Instruments in Science Education. *Research in Science Education, 48*, 1273–1296. doi: 10.1007/s11165-016-9602-2
- Taylor, P. J., Gooding, P., Wood, A. M. & Tarrier, N. (2011). The role of defeat and entrapment in depression, anxiety, and suicide. *Psychological Bulletin, 137*(3), 391–420. doi: 10.1037/a0022935
- Taylor, P. J., McDonald, J., Smith, M., Nicholson, H. & Forrester, R. (2019). Distinguishing people with current, past, and no history of non-suicidal self-injury: Shame, social comparison, and self-concept integration. *Journal of Affective Disorders, 246*, 182–188. doi: 10.1016/j.jad.2018.12.033
- Tang, M. O., Oliffe, J. L., Galdas, P. M., Phinney, A. & Han, C. S. (2014). College men's depression-related help-seeking: a gender analysis. *Journal of Mental Health (Abingdon, England), 23*(5), 219–224. doi: 10.3109/09638237.2014.910639
- Thornton, D. A. & Arrowood, A. J. (1966). Self-evaluation, self-enhancement, and the locus of social comparison. *Journal of Experimental Social Psychology, 1*(1), 40–48. doi: 10.1016/0022-1031(66)90064-3
- Venclova, T. (2019). *Lietuvos istorija visiems. II tomas*. R. Paknio leidykla. ISBN 978-9955-736-81-3.
- Wester, S. R., Vogel, D. L., O'Neil, J. M. & Danforth, L. (2012). Development and Evaluation of the Gender Role Conflict Scale Short Form (GRCS-SF). *Psychology of Men & Masculinity, 13*(2), 199–210. doi: 10.1037/a0025550

- Whitehead, S. M. (2002). *Men and Masculinities: Key Themes and New Directions*. Cambridge/Oxford/Malden: Polity Press.
- Williams, J. M. (2001). *Suicide and Attempted Suicide: Understanding the Cry of Pain*. London: Penguin.
- Williams, J. M. G. & Pollock, L. R. (2000). The Psychology of Suicidal Behaviour. In K. Hawton & K. van Heeringen (Eds.), *The International Handbook of Suicide and Attempted Suicide* (pp. 79–93). John Wiley & Sons, Ltd.
- Winkler, D., Pjrek, E. & Kasper, S. (2005). Anger attacks in depression – evidence for a male depressive syndrome. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 74(5), 303–307. doi: 10.1159/000086321
- Wong, Y. J., Ho, M. R., Wang, S. Y. & Miller, I. S. (2017). Meta-analyses of the relationship between conformity to masculine norms and mental health-related outcomes. *Journal of Counseling Psychology*, 64(1), 80–93. doi: 10.1037/cou0000176
- Wood, J. V., Taylor, S. E. & Lichtman, R. R. (1985). Social comparison in adjustment to breast cancer. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(5), 1169–1183. doi: 10.1037//0022-3514.49.5.1169
- Xiao, S. X., Hanish, L. D., Malouf, L. M., Martin, C. L., Lecheile, B., Goble, P., Fabes, R. A., DeLay, D. & Bryce, C. I. (2022). Preschoolers’ interactions with other-gender peers promote prosocial behavior and reduce aggression: An examination of the Buddy Up intervention. *Early Childhood Research Quarterly*, 60, 403–413. doi: 10.1016/j.ecresq.2022.04.004
- Zhao, X., Lynch, J. G. & Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and Truths about Mediation Analysis. *Journal of Consumer Research*, 37(2), 197–206. doi: 10.1086/651257

PRIEDAI

1 priedas. Mokslinio tyrimo anketos pirmas puslapis

Vilniaus
universitetas

MOKSLINIO TYRIMO ANKETA

Gerbiamas tyrimo dalyvi,

Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimų centro komanda atlieka tyrimą, kurio tikslas yra įvertinti streso, susijusio su vyrų ir moterų vaidmenimis, ir minčių apie savižudybę ryšį. Prašome Jus sutikti dalyvauti tyrime ir užpildyti šią anketą. Užtruksite apie 30 min.

Apklausa yra anoniminė, Jums nereikės nurodyti savo asmens duomenų. Pagal Vilniaus universiteto reikalavimus, tyrimo duomenys bus laikomi saugiai ir prieinami tik šio tyrimo vykdytojams. Gauti duomenys bus analizuojami ir pristatomi mokslo darbuose apibendrintai, nesiejant su konkretaus asmens atsakymais.

Turite teisę bet kuriuo metu nutraukti tyrimą ir grąžinti anketą tyrėjui. Jeigu pajusite, kad pildydami anketą patyrėte emocijų išgyvenimų ir norėsite apie juos pasikalbėti, kreipkitės į anketą pateikusį tyrėją. Anketos pabaigoje bus nurodyta informacija apie emocinės ir psichologinės pagalbos galimybes.

Jeigu turite klausimų, galite jų paklausti tyrėjo, kuris pateikė Jums anketą arba kreiptis žemiau nurodytais kontaktais.

Mums labai svarbus Jūsų dalyvavimas!

Ar sutinkate dalyvauti tyrime? (pažymėkite):

- Sutinku
- Nesutinku

Kontaktai:

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas
Suicidologijos tyrimų centras
Čiurlionio g. 29, Vilnius
Tel.: (8 5) 268 6955; (8 5) 268 7099
El. paštas: suicidologija@fsf.vu.lt

Tyrimo koordinadorė:

Dovilė Grigienė
Suicidologijos tyrimų centro
Doktorantė
El.p.: dovile.grigiene@fsf.vu.lt

Jrašo tyrėjas:

Identifikacinis
kodas:

V

Tyrėjas:

2 priedas. Kintamųjų aprašomoji statistika

Kintamasis	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Galimas intervalas	Faktinis intervalas	Asim.	Eksces.
1. Sav. rizika	559	5,47	2,95	3–18	3–18	1,649	2,804
2. Nuostatos	551	31,67	18,12	0–80	0–80	0,134	–0,671
3. Sėkmė	554	3,29	1,33	1–6	1–6	0,156	–0,734
4. Suv. emoc.	554	2,79	1,46	1–6	1–6	0,571	–0,637
5. Suv. artim.	548	3,12	1,63	1–6	1–6	0,327	–1,100
6. Konfliktas	560	2,94	1,32	1–6	1–6	0,431	–0,673
7. Tapatumas	551	3,59	1,32	1–6	1–6	–0,038	–0,849
8. Priėmimas	548	4,56	1,03	1–6	1–6	–0,695	–0,061
9. Žlug. spąst.	550	5,1	6,2	0–32	0–32	1,547	2,122
10. Statusas	489	31,57	7,18	12–50	12–50	–0,004	–0,182
11. Pritapimas	481	32,01	7,96	7–50	7–50	–0,238	–0,096

Pastaba: *N* – imties dydis; *M* – vidurkis; *SD* – standartinis nuokrypis; Asim. – asimetrijos koeficientas; Eksces. – eksceso koeficientas; Sav. rizika – savižudybės rizika; Nuostatos – nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu; Sėkmė – sėkmė, galia ir konkuravimas; Suv. emoc. – suvaržytas emocionalumas; Suv. artim. – suvaržytas artimumas su kitais vyrais; Konfliktas – konfliktas tarp darbo ir santykių šeimoje; Tapatumas – vyriškas tapatumas; Priėmimas – savo vyriškumo priėmimas; Žlug. spąst. – žlugimo ir spąstų jausmas; Statusas – socialinis statusas; Pritapimas – pritapimas grupėje ir socialinis patrauklumas.

SANTRAUKA

Pastaraisiais metais savižudybių rodikliai Lietuvoje mažėja, tačiau vyrų savižudybių rodiklis išlieka vienas didžiausių pasaulyje. 2019 m. vyrų savižudybių atžvilgiu Lietuvą lenkė tik kelios pasaulio valstybės. Tačiau šios tematikos tyrimų Lietuvoje nėra daug. Remiantis atliktais moksliniais tyrimais žinome, kad aukščiausią savižudybės riziką turi vyrai, gyvenantys kaimo vietovėse, vyresni negu 55 m., žalingai vartojantys alkoholį ir turintys bedarbystės, finansinių problemų. Vis dėlto tai gana siaura ir ribota vyrų savižudybių Lietuvoje samprata. Žvelgdami globaliai, mokslininkai kelia prielaidą, kad vyrų savižudybės glaudžiai susijusios su vyraujančiomis vyriškumo normomis, kurios skatina tam tikrą elgesį, didinantį savižudybės riziką. Tačiau trūksta tyrimų, nagrinėjančių vyriškumą kaip vyro *savęs sampratos* komponentą, o ne tik kaip stereotipinį elgesį.

Disertacijos tyrimo tikslas – įvertinti skirtingų vyriškumo dimensijų sąsajas su savižudybės rizika. Siekiant gilesnio supratimo, vyriškumo dimensijų poveikis savižudybės rizikai analizuotas remiantis „Skausmo šauksmo“ teorija. Apklausoje dalyvavo 562 įvairaus amžiaus grupių (nuo 18 m. iki 92 m.) Lietuvos vyrai, gyvenantys miestuose ir kaimuose. Tyrime naudoti instrumentai, vertinantys suicidiškumą, skirtingus vyriškumo aspektus ir „Skausmo šauksmo“ teorijos konstruktus.

Tyrimo rezultatai parodė, kad vyriškumas, kaip daugialypis konstruktas, yra susijęs ir su aukštesne, ir su žemesne savižudybės rizika. Polinkis varžyti savo emocionalumą ir konflikto tarp darbo ir santykių šeimoje išgyvenimas gali būti vyrų savižudybės rizikos grėsmę skatinantys veiksniai. Tradicinis požiūris į lyčių vaidmenis gali stiprinti tam tikrą stereotipinį vyrišką elgesį, kuris didina savižudybės riziką, tačiau taip pat gali stiprinti ir vyrišką tapatumą, kuris yra atramos šaltinis suicidiškumo kontekste. Patvirtinta prielaida, kad „Skausmo šauksmo“ teorija gali paaiškinti vyriškumo ir suicidiškumo sąsajas.

Vyrų savižudybių prevencijoje svarbu atsižvelgti į vyriškumą kaip į rizikos veiksnių ir kaip į galimą atsparumo šaltinį.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Moksliniai straipsniai:

1. Grigienė, D., Guogaitė, G., Dadašev, S., Rimkevičienė, J., Skruibis, P. ir Gailienė, D. (2022). „Kas Jums yra vyriškumas?\": turinčių ir neturinčių minčių apie savižudybę vyrų nuomonių palyginimas. *Psichologija*, 66, 47–63. doi: 10.15388/Psichol.2022.51
2. Grigienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., Rimkevičienė, J. & Gailienė, D. (2022). Gender Self-Confidence as a Protective Factor for Suicide Risk: Analysis of the Sample of Lithuanian Men. *Frontiers in Psychology*, 13:863688. doi: 10.3389/fpsyg.2022.863688

Pranešimai mokslinėse konferencijose:

1. Grigienė, D. (2021). Association between attitudes towards traditional gender roles and suicidality in male sample. In *31st IASP World Congress: Book of Abstract, Programme and Presenters* (pp. 378–379), 21–24 September 2021, Gold Coast, QLD, Australia. Available at: <https://www.iasp.info/goldcoast2021/31st-world-congress-abstract-book/>
2. Grigienė, D. & Gailienė, D. (2021). The Importance of Gender Identity in Suicide Process: Lithuanian Sample Analysis. In *15th Annual International Conference on Psychology* (pp. 16–17), 24–27 May 2021, Athens, Greece. ISBN: 978-960-598-405-2. Available at: <https://www.atiner.gr/abstracts/2021ABST-PSY.pdf>
3. Grigienė, D., Rimkevičienė, J., Dadašev, S., Skruibis, P. & Gailienė, D. (2022). Association between traditional attitudes toward gender roles and suicide risk in different states of employment. In *19th European Symposium on Suicide and Suicidal Behaviour*, 24–27 August 2022, Denmark, Copenhagen.
4. Grigienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., Rimkevičienė, J. & Gailienė, D. (2022). Gender self-confidence as protective factor for suicide risk: analysis of the sample of Lithuanian men. In *19th European Symposium on Suicide and Suicidal Behaviour*, 24–27 August 2022, Denmark, Copenhagen.

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 20 egz.